

BELGISCHE KAMER VAN
VOLKSVERTEGENWOORDIGERS

19 mei 2017

WETSONTWERP

**tot hervorming van regelingen inzake
transgenders wat de vermelding van een
aanpassing van de registratie van het geslacht
in de akten van de burgerlijke stand en de
gevolgen hiervan betreft**

VERSLAG

NAMENS DE DE COMMISSIE
VOOR DE JUSTITIE
UITGEBRACHT DOOR
MEVROUW **Karine LALIEUX**

INHOUD

Blz.

I. Procedure	3
II. Inleidende uiteenzetting van de heer Koen Geens, minister van Justitie	3
III. Algemene bespreking.....	11
IV. Artikelsgewijze bespreking en stemmingen	19
A. Bijlage: hoorzittingen van 25 april 2017	33

Zie:

Doc 54 **2403/ (2016/2017):**

001: Wetsontwerp.
002 en 003: Amendementen.

Zie ook:

005: Tekst aangenomen door de commissie.

CHAMBRE DES REPRÉSENTANTS
DE BELGIQUE

19 mai 2017

PROJET DE LOI

**réformant des régimes relatifs aux personnes
transgenres en ce qui concerne la mention
d'un changement de l'enregistrement du sexe
dans les actes de l'état civil et ses effets**

RAPPORT

FAIT AU NOM DE LA DE LA COMMISSION
DE LA JUSTICE
PAR
MME **Karine LALIEUX**

SOMMAIRE

Pages

I. Procédure	3
II. Exposé introductif de M. Koen Geens, ministre de la Justice	3
III. Discussion générale.....	11
IV. Discussion des articles et votes	19
A. Annexe: auditions du 25 avril 2017	33

Voir:

Doc 54 **2403/ (2016/2017):**

001: Projet de loi.
002 et 003: Amendements.

Voir aussi:

005: Texte adopté par la commission.

**Samenstelling van de commissie op de datum van indiening van het verslag/
Composition de la commission à la date de dépôt du rapport**
Voorzitter/Président: Philippe Goffin

A. — Vaste leden / Titulaires:

N-VA	Sophie De Wit, Sarah Smeyers, Goedeke Uyttersprot, Kristien Van Vaerenbergh
PS	Eric Massin, Laurette Onkelinx, Özlem Özen
MR	Gautier Calomne, Gilles Foret, Philippe Goffin
CD&V	Sonja Becq, Raf Terwingen
Open Vld	Egbert Lachaert, Carina Van Cauter
sp.a	Annick Lambrecht
Ecolo-Groen	Stefaan Van Hecke
cdH	Christian Brotcorne

B. — Plaatsvervangers / Suppléants:

Christoph D'Haese, Koenraad Degroote, Daphné Dumery, Wim Van der Donckt, Yoleen Van Camp
Paul-Olivier Delannois, Ahmed Laaouej, Karine Lalieux, Fabienne Winkel
Benoît Friart, Luc Gustin, Philippe Pivin, Stéphanie Thoron
Griet Smaers, Els Van Hoof, Servais Verherstraeten
Katja Gabriëls, Dirk Janssens, Sabien Lahaye-Battheu
David Geerts, Karin Jiroflée
Marcel Cheron, Benoît Hellings
Francis Delpérée, Vanessa Matz

C. — Niet-stemgerechtigd lid / Membre sans voix délibérative:

DéFI	Olivier Maingain
------	------------------

N-VA	:	Nieuw-Vlaamse Alliantie
PS	:	Parti Socialiste
MR	:	Mouvement Réformateur
CD&V	:	Christen-Democratisch en Vlaams
Open Vld	:	Open Vlaamse liberalen en democraten
sp.a	:	socialistische partij anders
Ecolo-Groen	:	Ecologistes Confédérés pour l'organisation de luttes originales – Groen
cdH	:	centre démocrate Humaniste
VB	:	Vlaams Belang
PTB-GO!	:	Parti du Travail de Belgique – Gauche d'Ouverture
DéFI	:	Démocrate Fédéraliste Indépendant
PP	:	Parti Populaire
Vuye&Wouters	:	Vuye&Wouters

Afkortingen bij de nummering van de publicaties:

DOC 54 0000/000:	Parlementair document van de 54 ^e zittingsperiode + basisnummer en volgnummer
QRVA:	Schriftelijke Vragen en Antwoorden
CRIV:	Voorlopige versie van het Integraal Verslag
CRABV:	Beknopt Verslag
CRIV:	Integraal Verslag, met links het definitieve integraal verslag en rechts het vertaald beknopt verslag van de toespraken (met de bijlagen)
PLEN:	Plenum
COM:	Commissievergadering
MOT:	Moties tot besluit van interpellaties (beigekleurig papier)

Abréviations dans la numérotation des publications:

DOC 54 0000/000:	Document parlementaire de la 54 ^e législature, suivi du n° de base et du n° consécutif
QRVA:	Questions et Réponses écrites
CRIV:	Version Provisoire du Compte Rendu intégral
CRABV:	Compte Rendu Analytique
CRIV:	Compte Rendu Intégral, avec, à gauche, le compte rendu intégral et, à droite, le compte rendu analytique traduit des interventions (avec les annexes)
PLEN:	Séance plénière
COM:	Réunion de commission
MOT:	Motions déposées en conclusion d'interpellations (papier beige)

Officiële publicaties, uitgegeven door de Kamer van volksvertegenwoordigers

Bestellingen:
Natieplein 2
1008 Brussel
Tel.: 02/ 549 81 60
Fax: 02/549 82 74
www.dekamer.be
e-mail: publicaties@dekamer.be

De publicaties worden uitsluitend gedrukt op FSC gecertificeerd papier

Publications officielles éditées par la Chambre des représentants

Commandes:
Place de la Nation 2
1008 Bruxelles
Tél.: 02/ 549 81 60
Fax: 02/549 82 74
www.lachambre.be
courriel: publications@lachambre.be

Les publications sont imprimées exclusivement sur du papier certifié FSC

DAMES EN HEREN,

Uw commissie heeft dit wetsontwerp besproken tijdens haar vergaderingen van 18, 25 april en 9 mei 2017.

I. — PROCEDURE

Tijdens haar vergadering van 18 april 2017 heeft uw commissie beslist om overeenkomstig artikel 28 van het Kamerreglement een hoorzitting te organiseren. Het verslag hiervan gaat als bijlage.

II. — INLEIDENDE UITEENZETTING VAN DE HEER KOEN GEENS, MINISTER VAN JUSTITIE

De heer Koen Geens, minister van Justitie, geeft in de eerste plaats een overzicht van de voorwaarden die moeten vervuld zijn opdat men onder de vigerende wetgeving (de wet van 10 mei 2007 betreffende de transseksualiteit) de registratie van het geslacht in de geboorteakte kan doen veranderen. Daarbij wordt een statistisch overzicht gegeven met het aantal geslachtsveranderingen sinds 1 september 2007 tot 4 april 2017.

Jaar <i>Année</i>	Aantal personen <i>Nombre de personnes</i>	Vlaams Gewest <i>Région flamande</i>	Waals Gewest <i>Région Wallonne</i>	Brussels Hoofdstedelijk Gewest <i>Région de Bruxelles-Capitale</i>
2007	9			
2008	73			
2009	50			
2010	46			
2011	69			
2012	45			
2013	44			
2014	68			
2015	81			
2016	100	79	17	4
2017	21			

De minister geeft aan dat een aantal van die voorwaarden op gespannen voet staan met de internationaalrechtelijke verplichtingen van België en de wijziging van de registratie van het geslacht bemoeilijken.

Voorts wijst hij erop dat de wet van 10 mei 2007 ook de mogelijkheid biedt om de voornaam te laten wijzigen tegen een verminderd tarief.

Aangaande het aantal ingewilligde voornamswijzigingen tussen 2008 en 12 april 2017 wordt het volgende overzicht gegeven.

MESDAMES, MESSIEURS,

Votre commission a examiné ce projet de loi au cours de ses réunions des 18 et 25 avril et du 9 mai 2017.

I. — PROCÉDURE

Au cours de sa réunion du 18 avril 2017, votre commission a décidé d'organiser une audition, conformément à l'article 28 du règlement de la Chambre. Le rapport de cette audition est publié en annexe.

II. — EXPOSÉ INTRODUCTIF DE M. KOEN GEENS, MINISTRE DE LA JUSTICE

M. Koen Geens, ministre de la Justice, passe tout d'abord en revue les conditions à remplir pour pouvoir faire changer, selon la réglementation en vigueur (la loi du 10 mai 2007 relative à la transsexualité), l'enregistrement du sexe dans l'acte de naissance. À cet égard, il fournit un relevé statistique du nombre de changements de sexe intervenus du 1er septembre 2007 au 4 avril 2017.

Le ministre explique que certaines de ces conditions sont difficilement conciliables avec les obligations de la Belgique sur le plan du droit international et qu'elles compliquent la modification de l'enregistrement du sexe.

Il souligne par ailleurs que la loi du 10 mai 2007 offre également la possibilité de faire changer le prénom à un tarif réduit.

En ce qui concerne le nombre de changements de prénom acceptés entre 2008 et le 12 avril 2017, le ministre fournit le tableau suivant.

Jaar <i>Année</i>	Totaal <i>Total</i>	Nederlands <i>Néerlandais</i>	Frans <i>Français</i>
2008	70	41	29
2009	72	46	26
2010	77	48	29
2011	49	29	20
2012	85	58	27
2013	95	59	26
2014	95	77	18
2015	116	86	30
2016	183	139	44
2017	79	61	18

Vervolgens staat de minister stil bij een aantal internationaalrechtelijke ontwikkelingen die zich hebben voorgedaan sinds de wet van 10 mei 2007 van kracht werd en die van belang zijn voor de juridische regeling van de transseksualiteit.

Volgens de principes van Yogyakarta, die in maart 2007 werden opgesteld door een groep eminente deskundigen inzake mensenrechten, mag niemand worden gedwongen medische behandelingen te ondergaan (zoals geslachtsveranderende operaties, sterilisatie of hormoontherapie) als voorwaarde voor de wettelijke erkenning van de eigen genderidentiteit. Dit Parlement heeft deze principes aanvaard via een resolutie die op 6 december 2012 eenparig door de Senaat werd aangenomen. Ook andere parlementen hebben dit gedaan, met name het Vlaams Parlement, op 2 april 2014.

Op 22 april 2015 heeft ook de Raad van Europa een resolutie goedgekeurd waarin de lidstaten van de Raad van Europa worden opgeroepen een einde te maken aan discriminatie van transgenders en wetgeving die de rechten van deze groep beperkt, op te heffen. De lidstaten worden bovendien opgeroepen hun regelgeving voor geslachtsregistratie te baseren op zelfbeschikking.

Het Europees Hof voor de rechten van de mens heeft op 10 maart 2015 geoordeeld dat de sterilisatie-eis voor transgenders inging tegen de mensenrechten. Eerder al (in 2002) had het Hof geoordeeld dat de lidstaten de verplichting hebben het gewijzigde geslacht van een transseksuele persoon juridisch te erkennen, mits die persoon een geslachtsaanpassende ingreep heeft ondergaan.

Ook op internationaal vlak bewoog er de voorbije jaren veel. In een aantal Europese Staten werd het vereiste van sterilisatie strijdig verklaard met de mensenrechten (bv. Zweden, Noorwegen, Duitsland en Oostenrijk). Tegelijkertijd kwam er in heel wat landen nieuwe wetgeving tot stand die de aanpassing van

Le ministre évoque ensuite un certain nombre d'évolutions du droit international qui se sont produites depuis l'entrée en vigueur de la loi du 10 mai 2007 et qui influent sur le règlement juridique de la transsexualité.

Conformément aux principes de Yogyakarta de mars 2007, rédigés par un groupe d'éminents experts en matière de droits de l'homme, personne ne peut être forcé de subir des procédures médicales, y compris la chirurgie de réassignation de sexe, la stérilisation ou la thérapie hormonale, comme condition à la reconnaissance légale de son identité de genre. Ce Parlement a explicitement souscrit à ces principes, tout comme d'autres parlements (notamment le parlement flamand le 2 avril 2014), dans une résolution adoptée à l'unanimité par le Sénat le 6 décembre 2012.

Le Conseil de l'Europe a également approuvé, le 22 avril 2015, une résolution dans laquelle les États membres du Conseil de l'Europe sont appelés à mettre un terme à la discrimination des personnes transgenres et à abroger la législation qui limite les droits de cette catégorie de personnes. Les États membres y sont en outre appelés à fonder leur réglementation relative à l'enregistrement du sexe sur l'autodétermination.

La Cour européenne des droits de l'homme a estimé, le 10 mars 2015, que la condition de stérilisation pour les personnes transgenres était contraire aux droits de l'homme, après avoir estimé en 2002 que les États membres ont l'obligation de reconnaître juridiquement le changement de sexe d'une personne transsexuelle, pour autant que cette personne ait subi une opération de réassignation sexuelle.

Sur le plan international également, beaucoup de choses ont changé ces dernières années. Dans plusieurs États européens, la condition de la stérilisation a été jugée contraire aux droits de l'homme (par exemple, en Suède, en Norvège, en Allemagne et en Autriche). Dans le même temps, une nouvelle législation a vu

de registratie van het geslacht volledig loskoppelt van enig medisch criterium (bv. Argentinië, Uruguay, Denemarken, Zweden, Nederland, Ierland, Malta, enz.).

Het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen heeft reeds veel onderzoek laten verrichten rond dit onderwerp. Zo blijkt uit de studie “Leven als transgender in België” van 2009 dat strikte medische criteria zorgen voor uitsluiting en ongewilde praktijken, de wet van 2007 een ongelijke behandeling in het ouderschap creëert en afschriften waarop de aanpassing van de registratie van het geslacht is terug te vinden het recht op eerbied voor het privéleven van de betrokkene schenden. Het Instituut pleit o.a. vanuit die bevindingen in een advies van 2013 voor een herziening van de criteria voor geslachtsverandering en voornaamswijziging in de wet betreffende de transseksualiteit van 10 mei 2007 en voor een betere bescherming van de rechten van transgender ouders en hun kinderen.

Ook de transgenderorganisaties hebben meer en meer gewezen op de innerlijk beleefde genderidentiteit, waarover enkel de betrokken persoon kan oordelen. De wet moet ook de diversiteit van genderidentiteiten erkennen, zodat niemand deze mensen het ene of het andere geslacht oplegt. Tegelijk moeten de transgenders, net zoals alle andere mensen, een normaal gezinsleven kunnen uitbouwen nadat de geslachtsverandering in hun geboorteakte werd opgenomen. De sterilisatie-eis moet zeker verdwijnen. Tot slot moet, met het oog op de privacy van de betrokkenen, worden voorkomen dat de vorige geslachtsvermelding zichtbaar blijft in uittreksels van akten van burgerlijke stand. Dit zou immers kunnen leiden tot pijnlijke situaties.

De minister legt uit dat al deze vaststellingen duidelijk maken dat de Belgische wetgeving inzake transgenders dringend moet worden gewijzigd.

Dit wetsontwerp beoogt al deze knelpunten op te lossen door in het Belgisch recht voorzieningen op te nemen die stroken met de mensenrechten.

Bij het uitwerken van deze voorzieningen werd breed overleg gevoerd met het veld. Ook een uitgebreide rechtsvergelijkende studie heeft inspiratie geboden.

Als vertrekpunt heeft men voor zelfbeschikking met beperkingen gekozen, waarbij de betrokkene passende ondersteuning krijgt, zonder uit het oog te verliezen dat

le jour dans de nombreux pays en vue de dissocier complètement l'adaptation de l'enregistrement du sexe de tout critère médical (par exemple, en Argentine, en Uruguay, au Danemark, en Suède, aux Pays-Bas, en Irlande, à Malte, etc.).

L'Institut pour l'égalité des femmes et des hommes a déjà fait faire de nombreuses études à ce sujet. L'étude “Être transgenre en Belgique”, réalisée en 2009, a notamment montré que les critères médicaux stricts se traduisent par une exclusion et des pratiques indésirables, que la loi de 2007 crée un traitement inégal sur le plan de la parentalité et que les duplicata sur lesquels on peut retrouver la mention du changement de l'enregistrement du sexe entraînent une violation du droit à la vie privée des personnes concernées. Dans un avis de 2013, l'Institut plaide, notamment sur la base de ces conclusions, en faveur d'une révision des critères en matière de changement de sexe et de changement de prénom dans la loi du 10 mai 2007 relative à la transsexualité, ainsi qu'en faveur d'une meilleure protection des droits des parents transgenres et de leurs enfants.

Les organisations de transgenres ont elles aussi de plus en plus mis l'accent sur l'identité de genre vécue intimement, que seule la personne concernée est en mesure de juger. La loi doit aussi reconnaître la diversité dans l'identité de genre, de manière à ce que des personnes ne soient pas poussées vers l'un ou l'autre sexe. Dans le même temps, les transgenres doivent pouvoir, à l'instar de toutes les autres personnes, développer une vie de famille normale après l'enregistrement du changement de sexe dans l'acte de naissance. L'exigence de la stérilisation doit certainement disparaître. Enfin, afin de respecter la vie privée des personnes concernées, il faut également éviter les pénibles confrontations au sexe précédemment enregistré visible dans les copies d'actes d'état de l'état civil.

Le ministre explique que, à la lumière de toutes ces constatations, il est clair qu'il est nécessaire et urgent de modifier la législation en matière de transgenres en Belgique.

Le présent projet de loi vise à rencontrer toutes ces préoccupations en introduisant dans le droit belge un système qui est conforme aux droits de l'homme.

Lors de l'élaboration de ce système, de larges consultations ont été menées sur le terrain. L'inspiration a également été cherchée dans une large étude de droit comparé.

Comme point de départ, on a opté pour une autodétermination encadrée, qui soutient la personne intéressée de manière appropriée, sans perdre de vue

in het huidige Belgische recht, het geslacht nog steeds deel uitmaakt van iemands burgerlijke staat. De wil om de registratie van het geslacht te wijzigen moet ernstig tot uiting komen, zonder dat anderen in de plaats van de betrokkene kunnen beslissen.

Alle medische criteria voor de verandering van geslachtsregistratie zullen worden opgeheven. Zoals in het Maltese, Argentijnse en Deense recht, zal een verklaring op eer volstaan. In tegenstelling tot het Hongaarse en het Engelse recht, zal een attest van een psycholoog of van de huisarts niet vereist zijn, noch een verklaring van een deskundige, zoals in Nederland. Er werd uitdrukkelijk voor gekozen geen enkele medische diagnose (bijvoorbeeld van genderdysforie) te eisen.

Om ondoordachte wijzigingen te voorkomen, maar ook in het belang van een goede informatieverstrekking, bepaalt het wetsontwerp dat de wijziging van de geslachtsregistratie in de geboorteakte in principe onherroepelijk is. Alleen indien de betrokkene het bewijs levert van uitzonderlijke omstandigheden, kan een nieuwe wijziging worden toegestaan via de familierechtbank. De betrokkene kan als uitzonderlijke omstandigheid bijvoorbeeld aantonen dat hij het slachtoffer is van transfobie, meer bepaald omdat hij de reactie van de maatschappij sinds de wijziging van zijn geslachtsregistratie niet langer verdraagt. Die beleidskeuze past in een internationale trend waaruit blijkt dat landen met een soepele procedure voor de wijziging van de geslachtsregistratie, doorgaans voorzien in een zwaardere procedure in geval van terugkeer naar het vorige geslacht, precies om bedrog en herhaalde wijzigingen van de geslachtsregistratie te voorkomen.

De procureur des Konings zal ook de nietigheid van een akte tot aanpassing van de geslachtsregistratie moeten kunnen vorderen wegens strijdigheid met de openbare orde, bijvoorbeeld in geval van identiteitsfraude.

Om het privéleven van transgenders maximaal te beschermen, bepaalt het wetsontwerp dat alleen uittreksels uit akten kunnen worden afgegeven die geen melding maken van de aanpassing van de geslachtsregistratie. De eensluidende afschriften kunnen alleen worden afgegeven aan de betrokkene zelf, zijn wettelijke vertegenwoordiger, zijn erfgenamen, hun notaris en hun advocaat. In uitzonderlijke gevallen kan de overheid ook een eensluidend afschrift krijgen, indien zulks noodzakelijk blijkt wegens motieven verbonden aan de staat van de persoon.

qu'en droit belge actuel, le sexe est encore un élément de l'état d'une personne. La volonté de changer l'enregistrement du sexe doit être exprimée de manière sérieuse, sans que personne ne puisse en juger à la place de l'intéressé.

Tous les critères médicaux, auxquels le changement de l'enregistrement du sexe est subordonné, seront supprimés. Une déclaration sur l'honneur suffira, comme le prévoient les droits maltais, argentin et danois. Contrairement aux droits hongrois et anglais, on ne requerra pas d'attestation d'un psychologue ou du médecin traitant ou, comme en droit néerlandais, de déclaration d'un expert. Il a été expressément opté d'abandonner toute intervention médicale qui pourrait référer à une exigence de diagnostic, par exemple d'une dysphorie de genre.

Pour éviter les changements irréfléchis, et compte tenu de l'attention portée à une bonne information, le projet de loi prévoit que le changement de l'enregistrement du sexe dans l'acte de naissance est en principe irrévocable. Ce n'est que dans la mesure où l'intéressé apporte la preuve de l'existence de circonstances exceptionnelles qu'un nouveau changement de l'enregistrement du sexe pourra être autorisé via le tribunal de la famille. En ce qui concerne l'existence de circonstances exceptionnelles, l'intéressé peut démontrer, par exemple, qu'il est victime de transphobie, notamment parce qu'il ne supporte plus la réaction de la société depuis son changement de l'enregistrement du sexe. Ce choix politique s'inscrit dans une tendance internationale qui montre que des États, qui disposent d'une procédure de changement de l'enregistrement du sexe souple, prévoient généralement une procédure plus lourde de retour à l'ancien sexe, ceci afin de prévenir les fraudes et d'éviter les changements répétitifs de l'enregistrement du sexe.

Le procureur du Roi devra également pouvoir requérir la nullité d'un acte de modification de l'enregistrement du sexe, pour cause de contrariété à l'ordre public, par exemple en cas de fraude à l'identité.

Afin de garantir une protection maximale de la vie privée des personnes transgenres, le projet de loi prévoit que seuls peuvent être délivrés des extraits d'actes qui ne mentionnent pas la modification de l'enregistrement du sexe. Pour ce qui est des copies conformes, le cercle de personnes auxquelles elles peuvent être délivrées sera réduit à l'intéressé même, son représentant légal, ses héritiers, leur notaire et leur avocat. Exceptionnellement, les autorités publiques pourront également obtenir une copie conforme dans la mesure où il est établi que cela s'avère nécessaire pour des motifs liés à l'état de la personne.

Aangezien de medische criteria voor een aanpassing van de registratie van het geslacht worden opgeheven, moet ook de procedure van voornaamswijziging in dezelfde zin worden aangepast. Voortaan zal een voornaamswijziging worden ingewilligd op basis van een verklaring op eer waarin wordt bevestigd dat het geslacht vermeld in de akte van geboorte niet overeenstemt met de innerlijk beleefde genderidentiteit. Het is evident dat de gekozen voornaam wel in overeenstemming moet zijn met deze overtuiging wat niet belet dat ook een neutrale voornaam hiervoor in aanmerking komt. Teneinde herhaalde verzoeken tot voornaamswijziging op deze grond te voorkomen, wordt bepaald dat in principe slechts één maal op die grond om een voornaamswijziging kan verzocht worden. De minister legt ook uit dat er wordt voorzien in een bijzondere procedure voor niet-ontvoogde minderjarigen.

De minister verklaart dat met het wetsontwerp ook wordt ingegaan op de regels voor de vaststelling van de afstamming van de kinderen van een transgender. Die zaak is bijzonder ingewikkeld. Volgens artikel 62*bis*, § 8, (huidig) eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek blijven de afstamming ten opzichte van de al geboren kinderen en de eruit voortvloeiende rechten, bevoegdheden en verplichtingen ongewijzigd. Die bepaling wordt in het toekomstige recht integraal overgenomen.

Het tweede lid van die § 8 stelt dat de bepalingen in verband met de vaderlijke afstamming niet van toepassing zijn op de persoon van het mannelijk geslacht die naar het vrouwelijk geslacht is overgegaan en heeft verklaard dat het zijn innerlijke overtuiging is te behoren tot het andere geslacht dan dat vermeld in de geboorteakte. Die bepaling is destijds ingevoegd met het vooruitzicht dat van een transseksueel kon worden verlangd blijk te geven van coherentie; zulks lijkt evenwel in strijd met het recht op eerbiediging van het gezinsleven van die transseksueel en hield geen rekening met de mogelijkheden van medische begeleide voortplanting. Het wetsontwerp laat die beperking weg en vervangt ze door een bijzondere regeling die erop gericht is maximaal rekening te houden met de belangen van het kind en de transgender, gelet op artikel 8 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en artikel 7 van het Verdrag inzake de rechten van het kind.

De tot man geworden vrouwelijke transgender die nog bevalt na de wijziging van de geslachtsregistratie is, zoals in het Nederlandse recht, de moeder van het kind, aangezien het Belgische recht de status van meevader nu nog niet kent. Zo wordt ook niet geraakt aan het beginsel "*mater semper certa est*".

Étant donné que les critères médicaux pour un changement de l'enregistrement du sexe sont abrogés, la procédure de changement du prénom doit être modifiée dans le même sens. Dorénavant, un changement de prénom sera accepté sur la base d'une déclaration sur l'honneur de la conviction que le sexe indiqué dans l'acte de naissance ne correspond plus à l'identité de genre vécue intimement. Il est évident que le prénom choisi doit correspondre à cette conviction, ce qui n'empêche pas le choix d'un prénom neutre. Afin d'éviter les demandes répétées de changement de prénom fondées sur ce critère, il est stipulé qu'en principe, le changement de prénom ne peut être demandé qu'une seule fois sur cette base. Le ministre explique par ailleurs qu'une procédure spéciale est prévue pour les mineurs non émancipés.

Le ministre explique que le projet de loi entend également résoudre les règles applicables à la détermination de la filiation des enfants d'une personne transgenre. Cette question est particulièrement complexe. Selon l'article 62*bis*, § 8, alinéa 1er, actuel du Code civil, la filiation à l'égard d'enfants déjà nés et les droits, pouvoirs et obligations qui en découlent, restent inchangés. Cette disposition sera intégralement reprise dans le droit futur.

Le deuxième alinéa de cette disposition prévoit que les dispositions relatives à la filiation paternelle ne s'appliquaient pas à la personne de sexe masculin passée au sexe féminin qui a déclaré son intime conviction d'appartenir au sexe opposé à celui mentionné dans l'acte de naissance. Cette disposition, insérée à l'époque en fonction de la perspective qu'il pouvait être exigé d'un transsexuel qu'il fasse preuve de cohérence, paraît contraire au droit au respect de la vie familiale de ce transsexuel et ne tenait pas compte non plus des possibilités offertes par la procréation médicalement assistée. Le projet de loi supprime cette limitation et propose de la remplacer par un système particulier qui vise à tenir compte au maximum des intérêts de l'enfant et de la personne transgenre, eu égard à l'article 8 de la Convention européenne des droits de l'homme et à l'article 7 de la Convention relative aux droits de l'enfant.

La femme transgenre devenue homme, qui accouche encore après le changement de l'enregistrement du sexe, est, comme en droit néerlandais, la mère de l'enfant, le droit belge ne connaissant pas encore de statut pour les copères à l'heure actuelle. Ainsi, on ne touche pas non plus au principe "*mater semper certa est*".

Indien de transgenderman die vrouw is geworden na de geslachtswijzigingsregistratie nog een kind heeft verwekt of met de verwekking van een kind heeft ingestemd overeenkomstig de wet betreffende de medisch begeleide voortplanting, dan zullen de bepalingen in verband met de vaststelling van de afstamming van vaderszijde en met de betwisting toepasselijk zijn, hetgeen in dat opzicht in overeenstemming is met het advies van de Raad van State. Niettemin zal de transgender als meemoeder worden geregistreerd omdat die hoedanigheid het best met de feiten strookt en omdat dit tevens voor de ambtenaar van de burgerlijke stand alle praktische problemen zal voorkomen. Bij de opstelling van de geboorteakte zal de ambtenaar van de burgerlijke stand niet hoeven na te gaan of de geslachtsregistratie van een van de ouders is gewijzigd.

In alle andere gevallen zal men zich op het nieuwe geslacht baseren, bijvoorbeeld om te bepalen of de vaderschapsregel dan wel de medeouderschapsregel geldt wanneer de partner van een transgenderpersoon bevalt van een kind.

Ingevolge het advies van de Raad van State zal ook artikel 329*bis* van het Burgerlijk Wetboek dienovereenkomstig worden gewijzigd.

In het wetsontwerp wordt ook aandacht besteed aan de keuze van de juiste begrippen. Zo is er geen sprake meer van “transseksuelen” en wordt niet gesproken van een “juridische geslachtswijziging” maar van een “aanpassing van de registratie van het geslacht in de akte van geboorte”.

Er werden enkele bepalingen van overgangsrecht ingeschreven in het wetsontwerp. Ten eerste zullen personen die reeds aangifte tot geslachtsaanpassing hebben gedaan vóór de inwerkingtreding van deze wet, maar voor wie nog geen definitieve akte werd opgesteld en personen van wie de opmaak van de akte van aanpassing van de registratie van het geslacht werd geweigerd door de ambtenaar van de burgerlijke stand zelfs indien de gerechtelijke procedure tegen deze beslissing reeds werd ingesteld, alsnog een beroep kunnen doen op de nieuwe procedure. Ten tweede kunnen personen die voldoen aan de eisen van de oude wet tot zes maanden na de inwerkingtreding van deze wet er alsnog voor opteren om gebruik te maken van de oude procedure.

De inwerkingtreding wordt bepaald bij koninklijk besluit en uiterlijk op de eerste dag van de zesde maand die volgt op de bekendmaking in het *Belgisch Staatsblad*. Deze termijn laat toe om de nodige uitvoeringsbesluiten te treffen en de actoren op het terrein, in het bijzonder de ambtenaren van de burgerlijke stand,

Si, après le changement de l'enregistrement du sexe, l'homme transgenre devenu femme a encore conçu un enfant ou a consenti à sa conception conformément à la loi sur la procréation médicalement assistée, les dispositions relatives à l'établissement de la filiation et à la contestation du côté paternel seront d'application, suivant en cela l'avis du Conseil d'État. Toutefois, le transgenre sera enregistré comme coparente parce que cette qualité concorde le mieux avec les faits et évite en outre tous les problèmes pratiques pour l'officier de l'état civil. Lors de l'établissement de l'acte de naissance, l'officier de l'état civil ne devra pas vérifier si l'enregistrement du sexe d'un des parents a été changé.

Dans tous les autres cas, on se basera sur le nouveau sexe pour, par exemple, déterminer si c'est la règle de paternité ou la règle de coparentalité qui s'applique quand le partenaire d'une personne transgenre accouche d'un enfant.

Suite à l'avis du Conseil d'État, l'article 329*bis* du Code civil sera également modifié en ce sens.

Dans le projet de loi, il a également été pris soin de choisir les termes justes. C'est ainsi qu'il n'est plus question de “transsexuels” et que l'on parle non pas de “changement de sexe juridique”, mais de “modification de l'enregistrement du sexe dans l'acte de naissance”.

Un certain nombre de dispositions transitoires ont été incorporées au projet de loi. Premièrement, les personnes qui auraient fait une déclaration de changement de l'enregistrement du sexe avant l'entrée en vigueur de la nouvelle loi mais pour lesquelles il n'a pas encore été établi d'acte définitif ou celles qui se sont vu refuser l'établissement de l'acte de changement de l'enregistrement du sexe par l'officier de l'état civil pourront demander l'application de la nouvelle procédure, même si, dans ce dernier cas, une procédure judiciaire avait déjà été entamée contre ce refus. Deuxièmement, les personnes qui satisfont aux critères de l'ancienne loi pourront opter pour l'application de l'ancienne procédure pendant encore six mois après l'entrée en vigueur de la nouvelle loi.

L'entrée en vigueur de la loi est fixée par arrêté royal et interviendra au plus tard le premier jour du sixième mois qui suit celui de sa publication au *Moniteur belge*. Ce délai permettra de prendre les arrêtés d'exécution nécessaires et permettra également aux acteurs de terrain, et en particulier aux officiers de l'état civil, de

voor te bereiden op deze nieuwe wet. Zo zal onder meer een aanpassing moeten gebeuren van de software die zij gebruiken voor de opmaak van hun akten.

B. Inleidende uiteenzetting van mevrouw Zuhal Demir, staatssecretaris voor Armoedebestrijding, Gelijke Kansen, Personen met een beperking, en Wetenschapsbeleid, belast met Grote Steden

Mevrouw Zuhal Demir, staatssecretaris voor Armoedebestrijding, Gelijke Kansen, Personen met een beperking, en Wetenschapsbeleid, belast met Grote Steden, wijst erop dat een wijziging van de wetgeving zich steeds meer opdringt. Ter illustratie verwijst de staatssecretaris op een recent arrest van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens waarin werd herbevestigd dat de door de Franse overheid vereiste sterilisatie niet in overeenstemming was met het door het EVRM gewaarborgde recht op eerbiediging van het privéleven (artikel 8 EVRM; Hof Mensenrechten, A.P., GARCON en NICOT t. Frankrijk, 6 april 2017). Ook in België is een voorafgaande sterilisatie nog steeds een voorwaarde voor de aanpassing van de registratie van het geslacht.

De staatssecretaris legt uit dat het voorliggende wetsontwerp niet alleen uitvoering geeft aan het regeerakkoord, maar de Belgische wetgeving ook in overeenstemming zal brengen met de Europese mensenrechtenrechtspraak en de internationaalrechtelijke standaard. Het wetsontwerp wil voorts alle individuen maximale kansen bieden om zich te ontplooiën tot wie ze werkelijk zijn, zonder dat ze aan buitensporige eisen moeten voldoen.

Er wordt op gewezen dat de huidige wettelijke procedure met het oog op de aanpassing van de registratie van het geslacht jaren in beslag kan nemen: de wettelijk vereiste medische ingrepen vergen immers veel tijd. In afwachting kunnen de identiteitsdocumenten van de betrokken persoon niet worden aangepast, wat in het dagelijkse leven tot vervelende situaties kan leiden (bv. wanneer een vrouw die als man leeft officiële aanvragen moet indienen en die persoon op zijn identiteitskaart nog steeds wordt aangemerkt als vrouw). Het wetsontwerp beoogt dit op te lossen. De staatssecretaris stipt daarbij ook aan dat de opgelegde medische ingrepen fysiek zeer ingrijpend zijn, vaak onomkeerbaar en niet medisch noodzakelijk zijn. Daarom kiezen sommige transgenders ervoor om zich niet te laten opereren en hun genderidentiteit uitsluitend via kledij en gedrag uit te drukken zonder aanspraak te kunnen maken op

se préparer à cette nouvelle loi. C'est ainsi par exemple qu'il faudra adapter le logiciel qu'ils utilisent pour l'établissement de leurs actes.

B. Exposé introductif de Mme Zuhal Demir, secrétaire d'État à la Lutte contre la pauvreté, à l'Égalité des chances, aux Personnes handicapées et à la Politique scientifique, chargée des Grandes Villes

Mme Zuhal Demir, secrétaire d'État à la Lutte contre la pauvreté, à l'Égalité des chances, aux Personnes handicapées et à la Politique scientifique, chargée des Grandes Villes, souligne que, de plus en plus, une modification de la législation s'impose. En guise d'illustration, elle renvoie à un arrêt récent de la Cour européenne des droits de l'homme, qui confirmait une nouvelle fois que la stérilisation requise par les autorités françaises n'était pas conforme au droit au respect de la vie privée garanti par la Convention européenne des droits de l'homme (cf. article 8 CEDH; Cour européenne des droits de l'homme, A.P., GARÇON et NICOT c. France, 6 avril 2017). Or, en Belgique également, le changement de la mention du sexe à l'état civil reste subordonné à une stérilisation préalable.

La secrétaire d'État explique que le projet de loi à l'examen ne met pas seulement en œuvre l'accord de gouvernement, mais mettra aussi la législation belge en conformité avec la jurisprudence européenne concernant les droits de l'homme et avec la norme du droit international. Le projet de loi vise en outre à offrir à chaque individu le maximum de chances de s'épanouir d'une manière qui lui corresponde réellement sans devoir satisfaire à des exigences excessives.

Elle souligne que la procédure légale actuelle en vue de changer l'enregistrement du sexe peut durer des années. Les interventions médicales requises légalement demandent en effet beaucoup de temps. En attendant, les documents d'identité de l'intéressé ne peuvent pas être modifiés, ce qui peut donner lieu à des situations gênantes dans la vie quotidienne (par exemple, lorsqu'une femme vivant comme un homme doit introduire des demandes officielles et que sa carte d'identité indique encore qu'elle est une femme). Le projet de loi a pour objet de remédier à ce genre de situation. À cet égard, la secrétaire d'État indique par ailleurs que les interventions médicales imposées sont physiquement très lourdes, souvent irréversibles et ne sont pas nécessaires du point de vue médical. Certains transgenres choisissent, par conséquent, de ne pas se faire opérer et d'exprimer leur identité de

een juridische erkenning. Dat wordt opgelost door het voorliggende wetsontwerp.

In een volgende onderdeel geeft de staatssecretaris toelichting bij de ontworpen procedure.

In een eerste fase dient men aangifte te doen bij de ambtenaar van de burgerlijke stand en wordt er een verklaring afgelegd waarin wordt bevestigd dat de betrokken persoon er al een hele tijd van overtuigd is dat het geslacht dat in zijn geboorteakte wordt vermeld, overeenkomt met de innerlijk beleefde genderidentiteit en dat men dat nu ook op administratief en juridisch vlak wenst te laten veranderen. De ambtenaar van de burgerlijke stand heeft vervolgens de verplichting om de betrokkene in te lichten over het verdere verloop van de procedure en de verregaande gevolgen. Hij overhandigt ook een informatiebrochure.

Vervolgens wordt de procureur des Konings ingelicht die binnen de drie maanden een negatief advies kan geven op grond van strijdigheid met de openbare orde. Dat kan het geval zijn indien er sprake is van identiteitsfraude. In deze hypothese weigert de ambtenaar van de burgerlijke stand de verklaring. Die beslissing is vatbaar voor beroep. Brengt de procureur geen advies uit, dan wordt dit beschouwd als een positief advies.

Na het doen van de aangifte begint er ook een wachtermijn (minimum drie en maximum zes maanden) te lopen, tijdens welke de betrokkene informatie kan inwinnen bij een erkende transgenderorganisatie. Die reikt een attest uit waaruit blijkt dat de aangever werd voorgelicht over de gevolgen van de procedure.

Na afloop van de wachtermijn meldt de betrokkene zich opnieuw aan bij de burgerlijke stand. Hij moet dan opnieuw een verklaring afleggen waarin vermeld wordt dat hij overtuigd is om van geslacht te veranderen en zich terdege van bewust is van de administratieve en juridische gevolgen en het zwaarwichtige en, in beginsel, onherroepelijke karakter van de geslachtswijziging.

Vervolgens en voor zover er geen negatief advies van de procureur des Konings is, maakt de ambtenaar van de burgerlijke stand de akte van aanpassing van de registratie van het geslacht op en met een kantmelding geeft hij de wijziging aan op alle akten van de burgerlijke stand van de betrokkene. De ambtenaar van de burgerlijke stand kan niet weigeren omwille van persoonlijke redenen of een persoonlijke overtuiging.

genre exclusivement au travers de leurs vêtements et de leur comportement sans pouvoir prétendre à une reconnaissance juridique. Le projet de loi à l'examen remédie à cette situation.

Dans la suite de son exposé, la secrétaire d'État commente la procédure proposée.

Dans une première phase, l'intéressé doit faire une déclaration auprès de l'officier de l'état civil indiquant que, depuis un certain temps déjà, il a la conviction que le sexe mentionné dans son acte de naissance ne correspond pas à son identité de genre vécue intimement et qu'il souhaite les conséquences administratives et juridiques d'un changement de l'enregistrement du sexe dans son acte de naissance. L'officier de l'état civil a ensuite l'obligation d'informer l'intéressé de la suite de la procédure et de ses conséquences. Il lui remet également une brochure d'information.

Ensuite, l'officier de l'état civil informe le procureur du Roi qui, dans les trois mois, peut rendre un avis négatif en raison d'une contrariété à l'ordre public, ce qui peut être le cas s'il est question de fraude à l'identité. Dans cette hypothèse, l'officier de l'état civil refuse la déclaration. Cette décision est susceptible de recours. En l'absence d'avis du procureur, l'avis est réputé favorable.

Après la déclaration, une période d'attente (de trois mois au minimum et de six mois au maximum) commence à courir. Durant celle-ci, l'intéressé peut recueillir des informations auprès d'une organisation de transgenres agréée qui remet une attestation confirmant que le déclarant a été informé des conséquences de la procédure.

À l'issue de cette période d'attente, l'intéressé se présente de nouveau à l'état civil. Il doit refaire une déclaration indiquant qu'il est convaincu de vouloir changer de sexe et qu'il est pleinement conscient des conséquences administratives et juridiques ainsi que du caractère grave et, en principe, irrévocable de ce changement.

Ensuite et pour autant que le procureur du Roi n'ait pas émis d'avis négatif, l'officier de l'état civil établit l'acte de changement de l'enregistrement du sexe et le mentionne en marge de tous les actes de l'état civil concernant l'intéressé. L'officier de l'état civil ne peut pas refuser d'établir l'acte en question en invoquant une conviction ou des raisons personnelles.

De staatssecretaris beklemtoont dat het wetsontwerp voldoende waarborgen bevat om lichtzinnige beslissingen tegen te gaan. Zij wijst hiervoor opnieuw naar de uitgebreide voorlichtingsverplichting, de wachttermijn en het principieel onherroepelijke karakter van de registratie van de wijziging in de akten van de burgerlijke stand.

Tot slot is de staatssecretaris ervan overtuigd dat de nieuwe wettelijke regeling een belangrijke evolutie is voor de juridische erkenning van transgenders. Voortaan zal hun juridisch statuut gemakkelijker in overeenstemming te brengen zijn met hoe zij zich als persoon voelen.

III. — ALGEMENE BESPREKING

Mevrouw Fabienne Winckel (PS) benadrukt het belang van de wijziging van de wet van 10 mei 2007, die een stigmatiserende regels heeft ingesteld betreffende de te vervullen voorwaarden om van geslacht te kunnen veranderen (zoals verplichte sterilisatie of psychiatrische opvolging).

De twee fundamentele principes van dit wetsontwerp zijn het zelfbeschikkingsrecht van de transseksuelen, en de noodzaak van demedicalisatie.

De verenigingen hebben aangegeven dat bepaalde aspecten verbeterd moeten worden. Het is belangrijk om vooruitgang te boeken in deze wetgeving, maar er moet ook de tijd genomen worden om op de verschillende verzoeken van de verenigingen in te gaan, zodat voorkomen wordt dat er meerdere jaren gewacht moet worden om dit dossier opnieuw te kunnen aansnijden.

De vertegenwoordigers van de *Equality Law Clinic* stonden erop dat men er zo goed mogelijk op voorzien moet zijn om structureel de uitsluiting van transseksuelen tegen te gaan. Het gaat om een alomvattende en inclusieve aanpak, die rekening houdt met de gezondheidsgerelateerde aspecten, aspecten betreffende de strijd tegen discriminatie en aspecten gerelateerd aan de situatie van de interseksuelen. Ook die drie werkdomeinen moeten aangepakt worden. De PS heeft bovendien een wetsvoorstel opgesteld betreffende de gezondheidsgerelateerde aspecten: de financiële tussenkomst voor de chirurgische ingrepen, psychologische opvolgingen en tot slot het vraagstuk van het artsentekort en van hun opleiding.

Bepaalde elementen van het wetsontwerp gaan in tegen het beginsel van het zelfbeschikkingsrecht.

La secrétaire d'État souligne que le projet de loi contient suffisamment de garanties pour empêcher des décisions irréfléchies. Elle renvoie de nouveau, à cet effet, à l'obligation d'information étendue, à la période d'attente et au caractère en principe irrévocable de l'enregistrement du changement du sexe dans les actes de l'état civil.

Pour conclure, la secrétaire d'État indique être convaincue que la nouvelle réglementation légale constitue une évolution importante vers la reconnaissance juridique des transgenres. Il sera désormais plus facile de mettre leur statut juridique en conformité avec leur identité de genre.

III. — DISCUSSION GÉNÉRALE

Mme Fabienne Winckel (PS) souligne qu'il était important de modifier la loi du 10 mai 2007 qui a créé un cadre stigmatisant, étant donné les conditions à remplir pour pouvoir changer de genre telles que la stérilisation obligatoire ou le suivi psychiatrique.

Les deux principes fondamentaux de ce projet de loi sont le droit à l'autodétermination des personnes trans d'une part et la nécessité de démedicalisation d'autre part.

Les associations ont mis en évidence certains points qui demandaient à être améliorés. Il est important d'avancer dans cette législation mais il faut aussi se laisser le temps de répondre aux différentes demandes formulées par les associations, afin d'éviter d'attendre de nombreuses années pour ouvrir à nouveau ce dossier.

Les représentantes de l'*Equality Law Clinic* ont insisté sur la nécessité de se doter d'un dispositif complet afin de lutter de manière structurelle contre l'exclusion des personnes trans. Il s'agit d'une approche globale et inclusive qui prend en compte les aspects liés à la santé, à la lutte contre les discriminations et liés à la situation des personnes intersexuées. Ces trois chantiers doivent aussi être couverts. Le PS a d'ailleurs rédigé une proposition de loi concernant les aspects liés à la santé: l'intervention financière pour les démarches chirurgicales, les suivis psychologiques, la problématique du manque de médecins et de leur formation.

Certains éléments du projet de loi vont à l'encontre du principe du droit à l'autodétermination.

Ten eerste is er het voorlichtingsattest dat afgegeven moet worden door een transgendervereniging. De hoorzittingen hebben aangetoond dat de verenigingen zelf deze rol niet willen vervullen, niet alleen omdat ze daar de middelen niet voor hebben, maar ook omdat zulks ingaat tegen het beginsel van het zelfbeschikkingsrecht van eenieder. Het informatiebeginsel is essentieel, maar het komt de ambtenaar van de burgerlijke stand toe deze rol te vervullen.

Ten tweede hebben de personen tussen 16 en 18 jaar een attest nodig van een arts of van een kinderpsychiater. De vertegenwoordigster van het GenderTeam UZ Gent, mevrouw Dhondt, heeft uitgelegd dat deze verplichting de overgang voor de betrokken minderjarige nog complexer maakt.

Ten slotte kan de minderjarige tussen 12 en 16 jaar dan wel zijn voornaam veranderen, maar in het wetsontwerp staat niets over zijn geregistreerd geslacht. Volgens meerdere gehoorde verenigingen is dit nochtans van hoger belang voor het kind dat in het dagelijkse leven nog vele moeilijkheden zal ondervinden.

Deze drie elementen zouden dus bijgestuurd moeten worden.

Mevrouw Winckel komt vervolgens terug op bepaalde technische aspecten.

In artikel 3, § 3, staat dat de betrokkene er “al een hele tijd” van overtuigd is dat het vermelde geslacht in zijn geboorteakte niet overeenkomt met zijn innerlijk beleefde genderidentiteit. Is dit niet wat te vaag?

Artikel 3, § 4, heeft het over “strijdigheid met de openbare orde”

Dit begrip moet verduidelijkt worden. Op welke elementen gaat de procureur des Konings zich baseren? Over welk ontvangstbewijs heeft men het trouwens?

Artikel 3, § 5, heeft het over de “transgenderorganisatie”

Aan de hand van welke criteria worden dergelijke verenigingen erkend?

Artikel 3, § 10, geeft aan dat de familierechtbank een nieuwe wijziging kan toestaan “mits bewijs van uitzonderlijke omstandigheden”; ook dit begrip moet gedefinieerd worden.

Mevrouw Winckel herinnert er voorts aan dat de gemengde voornamen niet uitgesloten mogen worden van de door artikel 11 ingestelde reglementering.

Premièremment, l’attestation d’information à délivrer par une association de transgenres. Les auditions ont démontré que les associations elles-mêmes ne veulent pas jouer ce rôle, par manque de moyens mais aussi en raison du fait que cela va à l’encontre du droit à l’autodétermination de chacun. Le principe d’information est essentiel mais c’est à l’officier de l’état civil à jouer ce rôle.

Deuxièmement, les personnes entre 16 et 18 ans ont besoin d’une attestation d’un médecin ou d’un pédopsychiatre. La représentante de GenderTeam UZ Gent Mme Dhondt a expliqué que cette obligation rend encore plus complexe la transition pour le mineur concerné.

Enfin, si le mineur entre 12 et 16 ans peut changer de prénom, le projet de loi ne prévoit rien concernant son genre enregistré. Selon plusieurs organisations auditionnées, il en va pourtant de l’intérêt supérieur de l’enfant qui continuera à rencontrer de nombreuses difficultés au quotidien.

Ces trois éléments devraient donc être amendés.

Mme Winckel revient ensuite sur certains points techniques.

A l’article 3, § 3, il est mentionné que l’intéressé a la conviction que le sexe mentionné dans son acte de naissance ne correspond pas à son identité de genre vécue intimement, “depuis un certain temps déjà”. Cette notion n’est-elle pas trop vague?

L’article 3, § 4, parle de “contrariété à l’ordre public”.

Il faudrait préciser cette notion. Sur quels éléments le procureur du Roi va-t-il se baser? Par ailleurs, de quel accusé de réception parle-t-on?

L’article 3, § 5, parle d’ “organisation de transgenres”.

Quels sont les critères suivis pour la reconnaissance de ces organisations?

L’article 3, § 10, indique que le tribunal de la famille peut autoriser un nouveau changement “moyennant la preuve de circonstances exceptionnelles”. Cette notion doit aussi être définie.

Mme Winckel rappelle en outre que les prénoms mixtes ne peuvent être exclus de la réglementation mise en place par l’article 11.

De verenigingen vragen bovendien om te letten op de gebruikte termen in het wetsontwerp. Men heeft het bijvoorbeeld niet over wijziging van “geslacht”, maar van “geregistreerd geslacht”.

Ten slotte lijkt het dat de behandeling van een verzoek tot wijziging van de voornaam op dit ogenblik heel lang aansleept door een gebrek aan personeel bij FOD Justitie. Hoe zit het daarmee? Hoeveel personen zullen daar worden voor ingezet?

Mevrouw Kristien Van Vaerenbergh (N-VA) steunt het wetsontwerp, dat een vooruitgang is voor de transgenders en waarvan de inhoud overigens in het regeerakkoord was opgenomen. Het is zaak het juridische aspect en het medische aspect van elkaar los te koppelen, in tegenstelling tot wat de wetgeving thans bepaalt en wat door bepaalde internationale rechtscollages als een schending van de persoonlijke levenssfeer werd gekwalificeerd. De sprekerster herinnert er trouwens aan dat slechts een minderheid van de transgenders een medisch behandelingsproces ondergaat.

Het wetsontwerp voorziet in bepaalde waarborgen om te voorkomen dat transgenders onbezonnen beslissingen zouden nemen en dat niet-transgenders misbruik zouden maken van de procedure.

Naar aanleiding van de tijdens de hoorzittingen gemaakte opmerkingen zal de verplichte voorlichting via een transgendervereniging bij amendement uit het wetsontwerp worden gehaald.

Voorts wordt voorzien in een gerechtelijke procedure waarbij in bepaalde omstandigheden het geslacht zoals dat oorspronkelijk in de geboorteakte was geregistreerd, kan worden teruggevonden.

Aangaande de minderjarigen tussen 16 en 18 jaar zal, ingevolge de hoorzittingen, bij amendement de bepaling worden opgenomen die aangeeft waarom de interventie van een psychiater vereist is: niet om uit te maken of het wel degelijk om een transgender gaat, maar om vast te stellen dat de betrokken minderjarige over onderscheidingsvermogen beschikt.

De heer Jean-Jacques Flahaux (MR) geeft aan dat dit wetsontwerp een al tien jaar oude wetgeving hervormt. Hij herinnert eraan dat naar deze hervorming is uitgekeken, niet het minst door de verenigingen in het veld, maar ook door het adviescomité voor de Maatschappelijke Emancipatie, dat zich al sinds lange tijd over dit onderwerp buigt. Dit is voor de transgenders een heel grote vooruitgang. Het wetsontwerp is een belangrijke stap die toonaangevend is inzake vrijheden en humanisme.

Par ailleurs, les associations demandent de faire attention aux termes utilisés dans le projet. Par exemple, on ne parle pas de changement de “sexe” mais bien de “genre enregistré”.

Enfin, il semblerait que les délais pour traiter une demande de changement de prénom sont très longs actuellement en raison d'un manque de personnel au SPF Justice. Qu'en est-il? Combien de personnes seront-elles dédiées à cette problématique-ci?

Mme Kristien Van Vaerenbergh (N-VA) soutient le projet de loi qui constitue une avancée pour les personnes trans et qui faisait d'ailleurs partie de l'accord de gouvernement. Il est essentiel de détacher l'aspect juridique de l'aspect médical, contrairement à ce que prévoit la législation actuelle qui avait été considérée par certaines jurisprudences internationales comme une violation de la vie privée. L'oratrice rappelle d'ailleurs que c'est une minorité des transgenres qui décident de passer par un processus médical.

Certaines garanties sont mises en place par le projet de loi, afin d'éviter des actes non réfléchis et éviter que des personnes qui ne sont pas transgenres n'abusent de la procédure.

Suite aux remarques faites au cours des auditions, l'information obligatoire par une association de transgenres sera supprimée par amendement.

Par ailleurs, on a mis en place une procédure judiciaire permettant dans certaines circonstances de retrouver le genre d'origine enregistré dans l'acte de naissance.

Concernant les mineurs de 16 à 18 ans, un amendement sera introduit suite aux auditions afin de préciser pour quelle raison l'intervention du psychiatre est nécessaire, c'est-à-dire non pas pour décider si la personne est bien transgenre mais bien pour vérifier si le mineur a la capacité de discernement.

M. Jean-Jacques Flahaux (MR) rappelle à quel point ce projet de loi, qui réforme une législation qui a déjà 10 ans, était attendu, notamment par les associations de terrain mais aussi par le comité d'émancipation sociale qui travaille sur ce sujet depuis longtemps. Il s'agit d'un progrès très important pour les personnes trans. Ce projet constitue une étape essentielle qui montre la voie en matière de libertés et d'humanisme.

Tijdens de hoorzittingen heeft het middenveld bepaalde eisen geuit, ook met betrekking tot vraagstukken die niet in het wetsontwerp zijn opgenomen. Volgens de spreker mag men niet te hard van stapel lopen; in dit verband maakt hij de vergelijking met het homohuwelijk, waarbij de “tweetrapsmethode” die België heeft gehanteerd, ervoor heeft gezorgd dat het niet tot zwaar verzet is gekomen, zoals in Frankrijk het geval is geweest. Soms is het beter stap voor stap te handelen, al zullen in de toekomst ongetwijfeld verbeteringen moeten worden aangebracht.

De spreker onderstreept dat het wetsontwerp via amendementen zal worden bijgestuurd op bepaalde punten, meer bepaald wat de rol van de transgenderverenigingen betreft.

Ten slotte hoopt de heer Flahaux dat over het wetsontwerp een zo breed mogelijke consensus kan worden bereikt: het gaat hier om democratie en humanisme.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) geeft aan dat deze wetwijziging noodzakelijk is opdat België aan zijn internationale en Europese verplichtingen zou voldoen. Er diende een einde te worden gesteld aan de verplichting van een geslachtsverandering om het geregistreerde gender te kunnen wijzigen. Bovendien wordt voorzien in waarborgen ten aanzien van de transgender, alsook omtrent bepaalde praktijken inzake eventueel medisch misbruik.

Naar aanleiding van de contacten met de verenigingen in het veld en met de ouders is voorzien in een zekere omkadering, meer bepaald omtrent de minderjarigen. Bovendien is het niet de bedoeling de verenigingen op te zadelen met een rol die ze niet kunnen waarmaken. Dit zal bij amendement worden geregeld.

De wetgeving wordt vereenvoudigd, ook wat de wijziging van de voornaam betreft. In vijf jaar tijd is het aantal voornaamswijzigingen bij minderjarigen sterk gestegen. Daarop dient een passend antwoord te worden gegeven, meer bepaald via administratieve vereenvoudiging.

Ook *mevrouw Karin Jiroflée (sp.a)* geeft aan dat de loskoppeling van genderwijziging en enige medische ingreep een grote vooruitgang is. Bovendien wordt een einde gemaakt aan de inbreuken door België tegen de Europese regels. Het wetsontwerp is dus uitermate belangrijk; de spreekster zal het dan ook steunen.

Volgens de actoren in het veld moeten de transgenders emanciperend worden benaderd, niet beschermend. Bepaalde passages in het wetsontwerp geven

Le tissu associatif a, lors des auditions, émis certaines revendications, y compris concernant des thématiques non reprises dans ce projet de loi. L'orateur est d'avis qu'il ne faut pas surcharger la barque à ce stade, et il fait dans ce cadre le parallèle avec le mariage homosexuel où la méthode – en deux temps – suivie en Belgique a permis notamment d'éviter de fortes oppositions comme on l'a vu en France. Il vaut parfois mieux avancer pas à pas, même s'il est indéniable que des améliorations devront être apportées à l'avenir.

L'orateur souligne que des amendements apporteront certaines améliorations au projet de loi, notamment pour corriger le rôle à jouer par les associations transgenres.

M. Flahaux espère enfin que le projet recueillera le plus large consensus possible, car il s'agit d'une question de démocratie et d'humanisme.

Mme Sonja Becq (CD&V) indique que cette modification législative est nécessaire pour remplir nos obligations internationales et européennes. Il fallait mettre fin à l'obligation de changement de sexe pour pouvoir modifier l'enregistrement du genre. En outre, des garanties sont mises en place tant vis-à-vis de la personne transgenre que par rapport à certaines pratiques d'abus médical éventuel.

Il a été veillé à mettre en place un certain encadrement, notamment pour les mineurs, suite aux contacts avec les associations du terrain et les parents notamment. En outre, on vise à ne pas donner un rôle aux associations qu'elles ne peuvent pas jouer. Cela fera l'objet d'un amendement.

Il y a une simplification de la législation, y compris pour le changement de prénom. Le nombre de changements de prénoms pour les mineurs a fortement augmenté en 5 ans. Il est donc important de pouvoir donner la réponse adéquate, notamment en termes de simplification administrative.

Mme Karin Jiroflée (sp.a) rappelle elle aussi que le fait de déconnecter la modification de genre de toute intervention médicale constitue un grand pas en avant. En outre, on met fin aux violations par la Belgique des règles européennes. Le projet de loi est donc très important et l'oratrice le soutiendra.

Selon les acteurs de terrain, il est nécessaire d'avoir une vision émancipatoire et pas protectrice des personnes trans. Certains passages du projet témoignent

evenwel nog blijk van die beschermende visie, wat jammer is.

De verplichte voorlichting door een transgendervereniging is geen goede zaak, om verschillende redenen. Die verenigingen beschikken niet altijd over de nodige expertise. Wanneer de transgenderpersoon beslist zijn of haar naam te veranderen, heeft de betrokkene bovendien doorgaans al een goede kennis van de gevolgen van zijn of haar beslissing, alsook van het verloop van het desbetreffende proces. Die verplichting gaat in tegen het beginsel van het zelfbeschikkingsrecht.

Ten aanzien van de minderjarigen van 16 tot 18 jaar legt het wetsontwerp op dat ter zake een psychiater optreedt. De spreekster was daar aanvankelijk tegen gekant, want dat komt neer op een medicalisering. Toch is het belangrijk oog te hebben voor de bescherming van de minderjarige. In dat verband kan de psychiater immers een rol spelen, vooral dan om vast te stellen of de betrokkene over de benodigde maturiteit beschikt om een dergelijke beslissing te nemen. De hoorzittingen zijn in dat opzicht verhelderend geweest.

De heer Benoit Hellings (Ecolo-Groen) herinnert eraan dat tijdens de hoorzittingen niet alleen verenigingen werden gehoord, maar ook artsen, kinderpsychiaters en juristen. Het panel was dus heel breed.

De drie meest problematische onderdelen die uit de hoorzittingen naar voren zijn gekomen, worden hieronder uiteengezet. De spreker dient daarover amendementen in.

Ten eerste ligt de regeling die wordt opgelegd in verband met de minderjarigen tussen 16 en 18 jaar moeilijk. Artikel 12 van de wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt heeft betrekking op de vertegenwoordiging van minderjarigen. Is de specifieke status die het wetsontwerp aan de minderjarigen beoogt te verlenen niet strijdig met de wet van 22 augustus 2002? De spreker wenst de schrapping van die bepaling, die de genderwijziging doet afhangen van een door een kinderpsychiater opgemaakt attest dat bevestigt dat de minderjarige wel degelijk transgender is.

Het tweede problematische aspect betreft de rol van de verenigingen: zij willen geen “poortwachter” zijn. Derhalve zou die maatregel moeten worden weggelaten.

Ten derde zou de tekst moeten worden opgeschoond, om te voorkomen dat sommige woorden stuitend zijn voor transpersonen. Blunders inzake de gebruikte woordenschat moeten worden voorkomen.

cependant encore de cette vision protectrice, ce qui est regrettable.

L'obligation d'information par une association transgenre n'est pas une bonne chose pour plusieurs raisons. Ces associations ne disposent pas toujours de l'expertise nécessaire. En outre, lorsque la personne transgenre prend la décision de changer de nom, elle a en général déjà une bonne connaissance des conséquences et du processus de sa décision. Cette obligation va enfin à l'encontre du principe d'autodétermination.

Concernant les mineurs de 16 à 18 ans, le projet exige l'intervention d'un psychiatre. L'oratrice y était opposée au départ, car cela revient à de la médicalisation. Cependant, il est important de prendre en considération l'aspect de la protection du mineur. Dans ce cadre, le psychiatre peut en effet jouer un rôle afin de constater surtout si la personne a la maturité nécessaire pour prendre une telle décision. Les auditions ont été éclairantes à cet égard.

M. Benoît Hellings (Ecolo-Groen) rappelle que les personnes entendues lors des auditions étaient non seulement des associations, mais aussi des médecins, des pédopsychiatres et des juristes. Le panel était donc très large.

Les trois éléments plus problématiques qui sont ressortis des auditions sont les suivants. Ils font l'objet d'amendements de l'orateur.

Premièrement, la difficulté du régime imposé aux mineurs entre 16 et 18 ans. L'article 12 de la loi du 22 août 2002 relative aux droits du patient porte sur la représentation des personnes mineures. Le statut spécifique donné aux mineurs par ce projet de loi n'est-il pas contraire à la loi du 22 août 2002? L'orateur souhaite la suppression de cette disposition faisant dépendre le changement de genre d'une attestation établie par un pédopsychiatre qui confirme que le mineur est bien transgenre.

Le second point problématique concerne le rôle des associations. Celles-ci ne souhaitent pas jouer le rôle de garde-barrière. Il faudrait donc supprimer cette mesure.

Enfin, il faudrait toiletter le texte pour éviter que certains mots ne soient heurtant pour les personnes trans. Il faut éviter les maladroites dans le vocabulaire utilisé.

Ten slotte beklemtoont de heer Hellings dat de kinderpsychiaters geen “poortwachter” willen zijn, een rol die men hun wil toekennen voor de minderjarigen van 16 tot 18 jaar. Belangrijk is dat het advies van een arts louter betrekking heeft op het onderscheidingsvermogen van de minderjarige en niet op het feit of de minderjarige al dan niet geschikt is om van gender te veranderen.

Ook mevrouw Carina Van Cauter (*Open Vld*) benadrukt dat de hoorzittingen bepaalde verduidelijkingen hebben kunnen aanreiken. Elk individu is uniek en iedereen – transgenderpersonen inbegrepen – heeft recht op gelijke rechten.

De vigerende wetgeving geeft aanleiding tot schendingen van de lichamelijke integriteit van de persoon, daar de transpersoon niet langer bij machte zal zijn zich voort te planten overeenkomstig zijn of haar geregistreerd geslacht. Dat doet moeilijkheden rijzen ten aanzien van het internationaal recht. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens heeft bij een arrest van 6 april 2017 verboden sterilisatie te handhaven als een voorwaarde voor de juridische genderwijziging.

Het wetsontwerp verhelpt dit. Men beoogt zelfs verstrekkender maatregelen te nemen door elk verband tussen genderregistratie en geneeskundige toestand weg te werken. Het attest van de kinderpsychiater dient alleen om het onderscheidingsvermogen van de minderjarige na te gaan.

België is altijd al een voortrekker geweest inzake de erkenning van de rechten van individuen. Het werd tijd dat onze wetgeving die tendens ook zou volgen wat de transpersonen betreft.

Voorts is aandacht vereist voor de bescherming van de persoonlijke levenssfeer. Het attest mag alleen aan de betrokkene worden uitgereikt. Het wetsontwerp bevat waarborgen dienaangaande.

Tevens werd de naamsverandering losgekoppeld van elke medische ingreep; ook dat is een heel goede zaak.

Ten slotte spoort het wetsontwerp met de bestaande afstammingsregels in België.

De heer Christian Brotcorne (*cdH*) steunt deze tekst, die noodzakelijk is aangezien ten behoeve van persoonlijke situaties in het best mogelijke raamwerk dient te worden voorzien, met respect voor die mensen en voor hun keuzes. Na de hoorzittingen is het met bepaalde amendementen mogelijk geweest te evolueren naar een betere wetgeving, bijvoorbeeld in verband met de door de verenigingen te spelen rol.

M. Hellings souligne enfin que les pédopsychiatres ne veulent pas jouer le rôle de garde-barrière qu'on veut leur attribuer pour les mineurs de 16 à 18 ans. Ce qui importe, c'est que l'avis d'un médecin vise uniquement la capacité de discernement du mineur et pas le fait que le mineur est oui ou non apte à changer de genre.

Mme Carina Van Cauter (*Open Vld*) souligne elle aussi que les auditions ont permis certaines clarifications. Chaque individu est unique et a le droit à des droits égaux, en ce compris les personnes trans.

La législation actuelle donne lieu à des atteintes à l'intégrité physique de la personne étant donné qu'une des exigences est que la personne trans ne pourra plus être en état de se reproduire selon son sexe enregistré. Cela pose problème vis-à-vis du droit international. La Cour européenne des droits de l'homme a, dans un arrêt du 6 avril 2017, interdit le maintien de la stérilisation comme condition pour la modification du genre juridique.

Le projet de loi remédie à cela. On va même plus loin en supprimant tout lien entre enregistrement du genre et état médical. L'attestation du pédopsychiatre ne sert qu'à vérifier la capacité de discernement du mineur.

La Belgique a toujours été précurseur dans la reconnaissance des droits des individus. Il était temps que notre législation suive aussi pour les personnes trans.

En outre, il faut faire attention à l'aspect de la protection de la vie privée. L'attestation ne doit être délivrée qu'à la personne concernée. Le projet de loi contient des garanties à cet égard.

Le changement de prénom a aussi été déconnecté de toute intervention médicale, ce qui est aussi une très bonne chose.

Enfin, le projet de loi maintient un équilibre avec les règles de filiation existantes en Belgique.

M. Christian Brotcorne (*cdH*) soutient ce texte qui est nécessaire dans la mesure où des situations personnelles doivent être encadrées au mieux dans le respect de ces personnes et de leur choix. Les auditions ont permis d'aller vers une amélioration de la législation grâce à certains amendements. C'est le cas notamment concernant le rôle à jouer par les associations.

Daarentegen is de spreker geen voorstander van de afschaffing van het advies van de kinderpsychiater als het gaat om minderjarigen van 16 tot 18 jaar. Wel is hij ervoor gewonnen dat in uitzicht wordt gesteld dat het optreden van de psychiater betrekking heeft op het onderscheidingsvermogen van de minderjarige.

De minister geeft aan dat de demedicalisering een enorme vooruitgang is op het vlak van de mensenrechten. Zulks strekt tot ieders tevredenheid.

Artikel 12 van de wet van 22 augustus 2002 betreffende de rechten van de patiënt kan in dit geval niet worden toegepast; het betreft immers geen medische handeling, maar een louter juridische kwestie.

Met betrekking tot de minderjarigen van 16 tot 18 jaar preciseert de minister dat de verklaring van de kinderpsychiater, ingevolge een amendement dat door de meerderheid zal worden ingediend, zal gaan over de oordeelsbekwaamheid van de betrokken minderjarige, niet over het feit of die al dan niet transgender is.

In antwoord op de vraag van mevrouw Winckel wat moet worden verstaan onder “een zekere tijd”, preciseert de minister dat daarmee de termijn wordt bedoeld die nodig is om de ernst van de aanvraag te kunnen beoordelen, en dus zeker niet om na te gaan of de betrokkene recht heeft op de gevraagde geslachtsverandering.

De minister wijst erop dat de weg naar de hel is geplaveid met goede voornemens. Het ter bespreking voorliggende wetsontwerp is een grote stap vooruit. Het is belangrijk geleidelijk vooruitgang te boeken. Het was wijs niet verder te gaan en met name de verwijzingen naar het geslacht in de wetgeving niet te schrappen, hoewel die wijziging wellicht ooit zal worden doorgevoerd. De tijd zal komen om verdere stappen te zetten.

Met betrekking tot het optreden van het openbaar ministerie wijst de minister erop dat de bestaande procedure is gebaseerd op de strijdigheid met de openbare orde. Identiteitsfraude is een essentieel element van de interfederale Kadernota Integrale Veiligheid. Het parket moet ter zake inspraak kunnen hebben, onder meer wanneer het potentiële terroristen betreft die van die procedure gebruik zouden willen maken.

De geslachtsverandering is nagenoeg onherroepelijk, een bewijs dat de overheden echt vertrouwen hebben in de betrokken persoon. Het is niet de bedoeling zomaar opnieuw van geslacht te veranderen; er moet sprake zijn van uitzonderlijke omstandigheden. In dat verband verwijst de minister naar de memorie van toelichting:

Cependant, l'intervenant n'est pas favorable à la suppression de l'avis du pédopsychiatre pour les mineurs de 16 à 18 ans. Il est cependant favorable à ce qu'on prévoit que l'intervention du psychiatre vise la capacité de discernement du mineur.

Le ministre indique que la démedicalisation est un progrès énorme d'un point de vue des droits de l'homme salué par tous.

L'article 12 de la loi du 22 août 2002 relative aux droits du patient n'est pas applicable en l'espèce. En effet, on ne parle pas d'un acte médical mais bien d'une question purement juridique.

Pour les mineurs de 16 à 18 ans, le ministre précise que, suite à un amendement qui sera déposé par la majorité, le jugement du pédopsychiatre portera en effet sur la question de savoir si le mineur a la capacité de discernement et non pas si le mineur est oui ou non transgenre.

Concernant la question de Mme Winckel sur la notion d' "un certain temps", le ministre précise que cela correspond au temps nécessaire pour pouvoir juger du sérieux de la demande et pas du tout sur la question de savoir s'il a droit au changement de genre dont il est demandeur.

Le ministre rappelle que “le mieux est l'ennemi du bien”. Ce projet de loi constitue un grand pas en avant. Il est important d'avancer graduellement. La sagesse a été de ne pas aller plus loin, notamment concernant l'abrogation du genre dans la législation qui arrivera sans doute un jour dans le futur. Le moment viendra pour franchir d'autres étapes.

Concernant l'intervention du ministère public, le ministre rappelle que la procédure actuelle fait référence à la contrariété à l'ordre public. La fraude à l'identité est un élément essentiel de la note-cadre interfédérale de sécurité intégrale. Le parquet doit pouvoir avoir son mot à dire en l'espèce, notamment dans le cas où il s'agirait de terroristes potentiels qui voudraient suivre cette procédure.

La confiance qu'ont les autorités dans la personne concernée entraîne le caractère quasi irrévocable de la modification de genre. On ne doit pas pouvoir le modifier à nouveau à la légère, mais il faut des circonstances exceptionnelles. Le ministre se réfère à l'exposé des motifs à cet égard. Ce pourrait être le cas par exemple

zo'n omstandigheid zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat het fysieke of het mentale welzijn van de betrokkene in het gedrang komt doordat hij/zij niet opnieuw van geslacht kan veranderen.

Wat ten slotte de wijziging van de voornaam betreft, wijst de minister er op dat er geen redenen zijn waarom niet de minister van Justitie, maar wél de ambtenaar van de burgerlijke stand zich daarom zou kunnen bekommeren. Zulks zal geen grotere diversiteit inzake voornamen opleveren, aangezien die momenteel al zeer breed is. Bovendien spreekt het voor zich dat gemengde voornamen in aanmerking zullen worden genomen.

De staatssecretaris beklemtoont dat haar voorganger, samen met de minister van Justitie, veel werk heeft verzet. Ze wijst erop dat de wet zeer belangrijk is voor transgenders. Het ligt louter in de bedoeling transgenders de mogelijkheid te bieden zichzelf te zijn en een einde te maken aan de soms absurde vereisten. De wetgever wil aan transgenders dezelfde rechten verlenen als aan alle andere burgers.

De staatssecretaris geeft toelichting bij de taak van de kinderpsychiater met betrekking tot de minderjarigen van 16 tot 18 jaar. De kinderpsychiater is wel degelijk gelast louter de oordeelsbekwaamheid in te schatten. In dat verband verwijst de staatssecretaris naar de memorie van toelichting: "De tussenkomst van de psychiater heeft niet tot doel om een diagnose te vellen, maar enkel de weloverwogen en zonder druk geuite wil van de minderjarige met onderscheidingsvermogen te bevestigen." (DOC 54 2403/001, blz. 17). Aldus wordt ook het zelfbeschikkingsrecht van minderjarigen gewaarborgd.

Wat de bescherming van het privéleven betreft, geeft de staatssecretaris aan dat garanties werden ingebouwd om het privéleven van transgenders te beschermen; zo zal de wijziging van het juridische geslacht niet worden vermeld in de uittreksels van het register van de burgerlijke stand.

Tot slot is de staatssecretaris verheugd dat ingevolge hetgeen werd gevraagd tijdens de hoorzittingen, transgenderverenigingen niet langer voorlichtingsplicht zouden hebben.

Mevrouw Karine Lalieux (PS) hoopt de wet nog te verbeteren door een aantal vereisten weg te laten, onder meer de verplichting voor de transgender om zich drie tot zes maanden na de afgifte van de ontvangstmelding een tweede maal bij de ambtenaar van de burgerlijke stand te melden. Als de wetgeving niet nu wordt gewijzigd, vreest de spreker dat het nog jaren zal duren vooraleer dat zal gebeuren.

si le bien-être physique ou mental de la personne souffrirait de la non possibilité de remodeler son genre.

Concernant le changement de prénom enfin, le ministre indique qu'il n'y a pas de raison pour laquelle l'officier de l'état civil ne pourrait pas s'en occuper à la place du ministre de la Justice. Cela ne mènera pas à une plus grande diversification des prénoms, étant donné que celle-ci est déjà très large pour le moment. En outre, il est évident que les prénoms mixtes seront pris en compte.

La secrétaire d'État souligne le travail réalisé par sa prédécesseuse en collaboration avec le ministre de la Justice. Elle souligne l'importance de la loi pour les transgenres. Le but est simplement de permettre aux personnes transgenres d'être ce qu'elles sont et de mettre fin aux exigences parfois absurdes. On veut donner les mêmes droits aux personnes trans qu'à tous les autres citoyens.

La secrétaire d'État clarifie la tâche du pédopsychiatre pour les mineurs de 16 à 18 ans. C'est bien la capacité de discernement que le pédopsychiatre devra évaluer et rien d'autre. Elle se réfère à ce propos à l'exposé des motifs (DOC 54 2403/001, p.17): "L'intervention du psychiatre n'a pas pour but d'établir un diagnostic mais uniquement de confirmer la volonté réfléchie et exprimée sans contrainte du mineur doté de capacité de discernement.". Le droit à l'autodétermination est donc garanti aussi pour le mineur.

Par ailleurs, en matière de protection de la vie privée, la secrétaire d'État indique qu'on a prévu des garanties afin de protéger la vie privée des transgenres, notamment le fait que la modification du genre juridique ne sera pas mentionnée dans les extraits des actes de registre de l'état civil.

Enfin, la secrétaire d'État se félicite du fait que l'obligation d'information par une association de transgenres est supprimée suite aux revendications des personnes auditionnées.

Mme Karine Lalieux (PS) espère qu'on pourra améliorer la loi en supprimant toute une série d'exigences, notamment le fait que la personne trans doive se représenter une seconde fois devant l'officier de l'état civil de 3 à 6 mois après la délivrance de l'accusé de réception. Si on ne change pas cela maintenant, l'oratrice craint qu'on ne modifie pas la législation avant de nombreuses années.

IV. — ARTIKELSGEWIJZE BESPREKING EN STEMMINGEN

HOOFDSTUK 1

Inleidende bepaling

Art. 1

Dit artikel betreft de constitutionele bevoegdheidsgrondslag. Over dit artikel worden geen opmerkingen gemaakt.

Artikel 1 wordt eenparig aangenomen.

HOOFDSTUK 2

Wijzigingen van het Burgerlijk Wetboek

Art. 2

Dit artikel strekt ertoe artikel 45 van het Burgerlijk Wetboek aan te vullen met een nieuwe § 3.

De heer Benoit Hellings (Ecolo-Groen) en mevrouw Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) dienen amendement nr. 12 (partim) (DOC 54 2403/003) in, teneinde de gebruikte terminologie beter in overeenstemming te brengen met de doelstellingen van het wetsontwerp (respect voor transgenders, hun identiteit en hun zelfbeschikkingsrecht. Voor het overige wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 15 (partim) (DOC 54 2403/003) in, dat ertoe strekt amendement nr. 12 te subamenderen. Er wordt verwezen naar de verantwoording.

Amendement nr. 15 (*partim*) wordt aangenomen met 14 tegen 2 stemmen. Het aldus gewijzigde amendement nr. 12 (*partim*) wordt eenparig aangenomen.

Het aldus geamendeerde artikel 2 wordt eenparig aangenomen.

Art. 3

Dit artikel strekt ertoe artikel 62*bis* van het Burgerlijk Wetboek te vervangen. Het voorziet in de procedure in verband met de verklaring, voor de ambtenaar van de burgerlijke stand, van de overtuiging van de persoon dat

IV. — DISCUSSION DES ARTICLES ET VOTES

CHAPITRE 1ER

Disposition introductive

Art. 1er

Cet article concerne le fondement constitutionnel. Il ne fait l'objet d'aucun commentaire.

L'article 1er est adopté à l'unanimité.

CHAPITRE 2

Modifications du Code civil

Art. 2

Cet article vise à compléter l'article 45 du Code civil par un nouveau paragraphe 3.

M. Benoît Hellings (Ecolo-Groen) et Mme Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) présentent un amendement n° 12 (partim) (DOC 54 2403/003) tendant à assurer une meilleure concordance entre la terminologie utilisée et les finalités du projet de loi (respect des personnes transgenres, de leur identité et de leur droit à l'autodétermination). Pour le surplus, les auteurs renvoient à la justification de l'amendement.

Mme Sonja Becq et consorts déposent l'amendement n° 15 (partim) (DOC 54 2403/003) qui vise à sous-amender l'amendement n° 12. Il est référé à la justification.

L'amendement n° 15 (*partim*) est adopté par 14 voix contre 2. L'amendement n° 12 (*partim*), tel que modifié, est adopté à l'unanimité.

L'article 2, tel qu'amendé, est adopté à l'unanimité.

Art. 3

Cet article vise à remplacer l'article 62*bis*. Il prévoit la procédure liée à la déclaration à l'officier de l'état civil de la conviction de la personne que le sexe mentionné dans son acte de naissance ne correspond pas à son identité

het op zijn geboorteakte vermelde geslacht niet overeenkomt met zijn innerlijk beleefde genderidentiteit. Het artikel bepaalt tevens de procedure tot aanpassing van de geslachtsregistratie bij de burgerlijke stand.

Mevrouw Fabienne Winckel (PS) c.s. dient amendement nr. 6 (DOC 54 2403/002) in, dat ertoe strekt in § 1 de woorden “Elke meerderjarige of ontvoogde minderjarige Belg” te vervangen door de woorden “Elke Belg van 16 jaar of ouder”. Er wordt verwezen naar de verantwoording van het amendement.

Mevrouw Els Van Hoof (CD&V) c.s. dient amendement nr. 1 (DOC 54 2403/002) in, dat ertoe strekt wijzigingen aan te brengen in de §§ 3 en 5, teneinde het verplicht afgeven van een voorlichtingsattest weg te laten. Voor het overige wordt verwezen naar de verantwoording.

Mevrouw Els Van Hoof (CD&V) c.s. dient amendement nr. 3 (DOC 54 2403/002) in, dat ertoe strekt wegens taalkundige redenen wijzigingen aan te brengen in de § 3, 5 en 11.

Mevrouw Fabienne Winckel (PS) c.s. dient amendement nr. 5 (DOC 54 2403/002) in, dat ertoe strekt in § 5 de leden 1 tot 5 weg te laten, omdat wordt afgestapt van de weglating van de hele procedure waarbij de transgender na ten vroegste drie maanden een tweede keer voor de ambtenaar van de burgerlijke stand moet verschijnen om er een attest van voorlichting, afgeleverd door een erkende transgenderorganisatie, te overhandigen. Er wordt verwezen naar de verantwoording.

Mevrouw Karin Jiroflée (sp.a) en mevrouw Annick Lambrecht (sp.a) dienen amendement nr. 8 (DOC 54 2403/002) in, dat ertoe strekt in § 5 de leden 3 tot 7 weg te laten. Er wordt verwezen naar de verantwoording.

De heer Benoît Hellings (Ecolo – Groen) en mevrouw Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) dienen amendement nr. 11 (DOC 54 2403/002) in, dat ertoe strekt in § 5 de leden 3 tot 7 weg te laten. Er wordt verwezen naar de verantwoording.

Mevrouw Carina Van Cauter (Open Vld) vraagt hoe § 5, negende lid (“De ambtenaar van de burgerlijke stand weigert de akte van aanpassing van de registratie van het geslacht op te maken bij negatief advies van de procureur des Konings”) moet worden opgevat. Betekent zulks dat de procureur des Konings feitelijk beslist of het document wordt opgesteld en geregistreerd? Als de minderjarige naar de familierechtbank gaat om toestemming voor de aanpassing van de geslachtsregistratie te verkrijgen, wordt die toestemming dan niet automatisch

de genre vécue intimement, ainsi que la procédure de changement de l’enregistrement du sexe à l’état civil.

Mme Fabienne Winckel (PS) et consorts déposent l’amendement n° 6 (DOC 54 2403/002) qui vise à remplacer, au paragraphe 1er, les mots “tout belge majeur ou mineur émancipé” par les mots “tout belge dès l’âge de 16 ans”. Il est référé à la justification de l’amendement.

Mme Els Van Hoof (CD&V) et consorts déposent l’amendement n° 1 (DOC 54 2403/002) qui vise à apporter des modifications aux paragraphes 3 et 5, en vue de supprimer le caractère obligatoire de la remise d’une attestation d’information. Il est référé à la justification pour le surplus.

Mme Els Van Hoof (CD&V) et consorts déposent l’amendement n° 3 (DOC 54 2403/002) qui vise à apporter des modifications aux paragraphes 3, 5 et 11, pour des raisons d’ordre linguistique.

Mme Fabienne Winckel (PS) et consorts déposent l’amendement n° 5 (DOC 54 2403/002) qui vise à supprimer, au paragraphe 5, les alinéas 1 à 5. Cela correspond à la suppression de l’ensemble de la procédure par laquelle la personne trans doit se présenter une seconde fois devant l’officier de l’état civil après un délai de minimum 3 mois pour y remettre une attestation d’information délivrée par une organisation de transgenres. Il est référé à la justification.

Mmes Karin Jiroflée (sp.a) et Annick Lambrecht (sp.a) déposent l’amendement n° 8 (DOC 54 2403/002) qui vise à supprimer les alinéas 3 à 7 du paragraphe 5. Il est référé à la justification.

M. Benoît Hellings (Ecolo-Groen) et Mme Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) déposent l’amendement n° 11 (DOC 54 2403/003) qui vise à supprimer les alinéas 3 à 7 du paragraphe 5. Il est référé à la justification.

Mme Carina Van Cauter (Open Vld) demande, concernant le paragraphe 5, alinéa 9, ce qu’il faut déduire de la mention selon laquelle “en cas d’avis négatif du procureur du Roi, l’officier de l’état civil refuse d’établir l’acte de changement de l’enregistrement du sexe”. Cela signifie-t-il que, de facto, c’est le procureur du Roi qui décide si l’acte est rédigé et enregistré? Si le mineur va au tribunal de la famille pour obtenir une autorisation de changement de l’enregistrement de sexe, cette autorisation ne doit-elle pas automatiquement

toegepast, ongeacht het advies van de procureur des Konings? Het artikel lijkt een onderscheid te maken tussen de gevallen waar sprake is van een negatief advies en die waar geen advies wordt gegeven. In geval de procureur des Konings om verkeerde redenen een negatief advies geeft, heeft de ambtenaar van de burgerlijke stand dan geen andere keuze dan de akte van aanpassing te weigeren? De spreekster verwijst naar het vraagstuk van de schijnhuwelijken, waarbij de ambtenaar van de burgerlijke stand wel degelijk discretionaire bevoegdheid heeft.

De minister antwoordt dat – behalve bij een negatief advies van de procureur – de uiteindelijke beslissing bij de ambtenaar van de burgerlijke stand ligt. Bij een negatief advies moet de ambtenaar van de burgerlijke stand een negatieve beslissing nemen, maar beroep is mogelijk (§ 8). Als er geen advies is uitgebracht, wordt het geacht positief te zijn, maar dat verplicht de ambtenaar van de burgerlijke stand niet om een positieve beslissing te nemen. In dat geval heeft hij dus discretionaire bevoegdheid. Volgens de minister is § 5, achtste lid, niet duidelijk en zou het in die zin moeten worden aangepast.

Mevrouw Karine Lalieux (PS) ziet niet in waarom de ambtenaar van de burgerlijke stand discretionaire bevoegdheid zou moeten hebben. Op welke basis zou die ambtenaar die akte kunnen weigeren? De enige bindende uitspraak moet komen van de procureur des Konings, maar als die niet heeft geantwoord, moet het advies als positief worden beschouwd en dus worden gevolgd door de ambtenaar van de burgerlijke stand.

De heer Christian Brotcorne (cdH) is het met dat standpunt eens. Als de ambtenaar van de burgerlijke stand mag weigeren een door een burger gevraagde aanpassing door te voeren, moet die ambtenaar zijn beslissing motiveren. Waar gaat die ambtenaar zich op baseren?

De minister bevestigt dat ontstentenis van een negatief advies gelijkstaat met een positief advies. Toch zij erop gewezen dat het gaat om een subjectief recht – net als het huwelijk, de wettelijke samenwoning of de erkenning van een kind. Geen enkel subjectief recht wordt ooit automatisch toegekend; de ambtenaar van de burgerlijke stand moet oordelen of aan de voorwaarden is voldaan. Er geldt dus altijd een beoordelingsmarge, zij het dat die heel beperkt is.

Mevrouw Carina Van Cauter (Open Vld) waarschuwt dat men niet de indruk mag wekken dat voor de registratie van een genderwijziging andere regels gelden dan voor bijvoorbeeld de genderregistratie bij de geboorte, waarbij de ambtenaar van de burgerlijke stand

être appliquée, peu importe l'avis du procureur du Roi? L'article semble distinguer les cas où il y a un avis négatif et les cas où il n'y a pas d'avis rendu. Si le procureur du Roi devait rendre un avis négatif pour de mauvaises raisons, l'officier de l'état civil n'a-t-il d'autre choix que de refuser l'acte de changement? L'oratrice fait le parallèle avec les mariages blancs où l'officier de l'état civil a un pouvoir d'appréciation.

Le ministre répond que, sauf avis négatif du procureur, la décision finale est entre les mains de l'officier de l'état civil. En cas d'avis négatif, l'officier de l'état civil doit prendre une décision négative mais un appel est possible (§ 8). En cas d'absence d'avis, il est censé être positif mais cela n'oblige pas l'officier de l'état civil à prendre une décision positive. Il a donc un pouvoir d'appréciation dans cette hypothèse. Selon le ministre, l'alinéa 8 du paragraphe 5 n'est pas clair et devrait donc être adapté en ce sens.

Mme Karine Lalieux (PS) ne voit pas pourquoi l'officier de l'état civil devrait avoir un pouvoir d'appréciation. Sur quelles bases l'officier de l'état civil pourrait-il refuser d'acter? La seule décision contraignante doit venir du procureur du Roi, or, si celui-ci n'a pas répondu, l'avis doit être considéré comme positif et doit donc être suivi par l'officier de l'état civil.

M. Christian Brotcorne (cdH) est d'accord avec ce point de vue. Si on autorise l'officier de l'état civil à refuser d'acter une modification demandée par un citoyen, l'officier de l'état civil doit motiver sa décision. Sur quoi va-t-il se fonder?

Le ministre confirme qu'une absence d'avis négatif équivaut à un avis positif. Ceci étant dit, il s'agit d'un droit subjectif, comme le mariage, la cohabitation légale ou la reconnaissance d'un enfant. Aucun droit subjectif n'est jamais automatique. L'officier de l'état civil doit juger si les conditions sont remplies. Il y a donc toujours une marge d'appréciation, certes très limitée.

Mme Carina Van Cauter (Open Vld) prévient qu'il faut être attentif à ne pas donner l'impression que l'enregistrement d'un changement du genre suit des règles différentes par exemple de l'enregistrement du genre à la naissance, où l'officier de l'état civil enregistre sans

registreert zonder dat hij gebonden hoeft te zijn aan een advies van de procureur des Konings. *De facto* geeft de in dezen uitgewerkte procedure het gevoel dat de bevoegdheid aan de procureur des Konings wordt overgedragen, want indien die procureur een negatief advies uitbrengt, dan zou de ambtenaar van de burgerlijke stand dat advies in acht moeten nemen. Fraude moet weliswaar worden voorkomen, maar er moet evenzeer worden voorkomen dat transgenders anders worden behandeld dan andere mensen.

Volgens *de minister* zal de ambtenaar van de burgerlijke stand in de praktijk waarschijnlijk bijna altijd het advies van de procureur des Konings volgen. De minister heeft er geen probleem mee die alinea in de tekst te veranderen mocht de meerderheid dat wensen; toch wenst hij één lijn aan te houden inzake schijnhuwelijken, frauduleuze erkenningen en transgenders.

Mevrouw Karine Lalieux (PS) herinnert eraan dat zelfbeschikking het doel is van de wet. De ambtenaar van de burgerlijke stand zou de zelfbeschikking van de betrokkenen kunnen gaan beoordelen en de genderwijziging weigeren, wat aanleiding zou geven tot beroepen voor de rechtbank. Zij herhaalt dat de ambtenaar van de burgerlijke stand geen enkele beoordelingsbevoegdheid mag hebben.

De minister herinnert eraan dat het negatieve advies van de procureur des Konings alleen negatief kan zijn op grond van een strijdigheid met de openbare orde; dat is dus vrij beperkt. Het ware erg verbazend mocht de ambtenaar van de burgerlijke stand dat negatieve advies niet volgen. Aangezien bij een weigering beroep mogelijk is, wordt het subjectieve recht in toereikende mate gegarandeerd. De zelfbeschikking bij een geregistreerde genderwijziging is volgens de minister niet fundamenteel verschillend van het zelfbeschikkingsrecht bij een huwelijk, een erkenning enzovoort. In alle gevallen zijn er derden bij betrokken.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 14 (DOC 54 2403/003) in, ter vervanging van § 5, achtste lid. Doel daarvan is te verduidelijken "dat de ambtenaar van de burgerlijke stand steeds zijn eigen verantwoordelijkheid behoudt om na te gaan of er is voldaan aan alle voorwaarden om een geldige akte tot stand te doen komen".

De heer Jean-Jacques Flahaux (MR) verzoekt om bevestiging dat het wel degelijk de bedoeling is zich af te stemmen op de andere door de ambtenaar van de burgerlijke stand opgemaakte akten, en dat men dus niet in een bijzondere situatie wil voorzien ten behoeve van de transgenders.

devoir être lié par un avis du procureur du Roi. De facto, la procédure telle que rédigée ici donne le sentiment que la compétence est déléguée au procureur du Roi puisque si le procureur du Roi rend un avis négatif, l'officier de l'état civil serait tenu par cet avis. Il faut certes éviter des actes frauduleux mais il faut éviter aussi de traiter les transgenres différemment des autres.

Le ministre est d'avis que l'officier de l'état civil suivra probablement en pratique quasiment toujours l'avis du procureur du Roi. Cependant, il n'a pas de problème à amender cet alinéa si c'est le souhait de la majorité. Il souhaite cependant suivre une ligne similaire à cet égard pour les mariages blancs, les reconnaissances frauduleuses et les transgenres.

Mme Karine Lalieux (PS) rappelle que le but de la loi est l'autodétermination. L'officier de l'état civil pourrait venir juger l'autodétermination de la personne et refuser le changement de genre, ce qui ouvrirait la voie à un recours devant le tribunal. Elle répète que l'officier de l'état civil ne doit avoir aucun pouvoir d'appréciation.

Le ministre rappelle que l'avis négatif du procureur du Roi ne peut être négatif que sur base d'une contrariété à l'ordre public. C'est donc assez limité. Il serait très étonnant que l'officier de l'état civil ne suive pas cet avis négatif. En outre, l'appel ouvert en cas de refus garantit suffisamment le droit subjectif. L'autodétermination dans l'hypothèse d'un changement de genre enregistré n'est, selon le ministre, pas fondamentalement différente de l'autodétermination en cas de mariage, de reconnaissance etc. Des tiers sont impliqués dans tous les cas.

Mme Sonja Becq (CD&V) et consorts déposent l'amendement n° 14 (DOC 54 2403/003) qui vise à remplacer l'alinéa 8 du paragraphe 5. Le but est de clarifier le fait qu'en cas d'absence d'avis négatif du procureur du Roi, l'officier de l'état civil a toujours le pouvoir d'apprécier si toutes les conditions sont réunies pour modifier l'enregistrement de l'acte.

M. Jean-Jacques Flahaux (MR) demande confirmation que l'intention est bien de s'aligner sur les autres actes rédigés par l'officier de l'état civil et donc pas de prévoir une situation particulière pour les transgenres.

De minister bevestigt dat de beoordelingsmarge van de ambtenaar van de burgerlijke stand beperkt blijkt tot enkele extreme en marginale gevallen die verband houden met de openbare orde of met de geestelijke toestand van de betrokkene. Het feit dat de ambtenaar van de burgerlijke stand door het negatieve advies van de procureur des Konings is gebonden, is verantwoord om redenen van openbare orde die een grondslag kunnen vormen voor het negatieve advies van de procureur des Konings. In elk geval kan de rechtbank de marginale beoordeling van de ambtenaar van de burgerlijke stand corrigeren ingevolge een door de betrokkene ingesteld beroep. Er is dus geen sprake van een stap achteruit. Het betreft een marginale controle op een subjectief recht; dat is de plicht en het voorrecht van de ambtenaar van de burgerlijke stand.

Mevrouw Karine Lalieux (PS) begrijpt dat de ambtenaar van de burgerlijke stand een negatief advies van het parket in acht moet nemen dat zou zijn ingegeven door redenen van openbare orde – al ziet zij persoonlijk niet echt in waarom een advies van het parket dermate noodzakelijk is. Op grond waarvan zou een ambtenaar van de burgerlijke stand daarentegen iemands mentale toestand kunnen beoordelen? Dat ware een stap achteruit. Bestaat er overigens een soortgelijke beoordelingsbevoegdheid van de ambtenaar van de burgerlijke stand bij de procedure om de naam van een kind te vervangen door de beide namen van de ouders?

De minister verwijst naar de in de memorie van toelichting vermelde voorbeelden, namelijk dronkenschap of het feit dat de goederen en de persoon van de betrokkene tussen de derde en de zesde maand onder bewind zouden zijn geplaatst. In dergelijke gevallen zou een beoordelingsbevoegdheid van de ambtenaar van de burgerlijke stand gerechtvaardigd kunnen zijn; uiteindelijk bepaalt de rechter of de betrokkene van gender kan veranderen of niet. Het gaat hier om een algemene bevoegdheid van de ambtenaar van de burgerlijke stand, die geen machine is.

De heer Christian Brotcorne (cdH) geeft aan dat de ambtenaar van de burgerlijke stand momenteel twee mogelijkheden heeft: ofwel maakt hij de akte op, ofwel doet hij dat niet. Als hij de akte opmaakt, brengt hij het parket op de hoogte van zijn beslissing; als het parket vervolgens niet binnen 30 dagen een ander standpunt kenbaar maakt, is de procedure rond. Als hij weigert de akte op te maken, kan beroep worden ingesteld bij de rechtbank. Deze procedure is eenvoudig, duidelijk en snel.

Met dit wetsvoorstel zou de rol van de ambtenaar van de burgerlijke stand worden ingeperkt: hij moet de aanvraag slechts registreren en doorsturen naar de

Le ministre confirme que la marge d'appréciation de l'officier de l'état civil est limitée à quelques cas extrêmes et marginaux qui concernent l'ordre public ou ont avoir avec l'état mental de la personne. Le fait que l'officier de l'état civil soit lié par l'avis négatif du procureur du Roi se justifie par les raisons d'ordre public qui peuvent fonder l'avis négatif du procureur du Roi. En tout état de cause, l'appréciation marginale de l'officier de l'état civil peut être rectifiée par le tribunal suite à un appel de l'intéressé. Il n'est donc nullement question d'une marche arrière. Il s'agit d'un contrôle marginal sur un droit subjectif qui est le devoir et le privilège de l'officier de l'état civil.

Mme Karine Lalieux (PS) comprend que l'officier de l'état civil doit suivre un avis négatif du parquet qui serait basé sur des raisons d'ordre public, même si personnellement elle ne voit pas vraiment pourquoi un avis du parquet est tellement nécessaire. Par contre, sur base de quoi un officier de l'état civil pourrait-il juger l'état mental d'une personne? Ce serait un recul. Par ailleurs, y avait-il un pouvoir d'appréciation similaire de l'officier de l'état civil dans le cadre de la procédure de modification des noms des enfants vers les deux noms des parents?

Le ministre fait référence aux exemples mentionnés par l'exposé des motifs; c'est-à-dire l'ivresse ou le fait que la personne, entre le 3e et le 6e mois, aurait été mise sous un régime d'administration sur les biens et sur la personne. Ce sont des cas qui pourraient justifier un pouvoir d'appréciation de l'officier de l'état civil et c'est le juge qui *in fine* va déterminer si la personne peut changer de genre ou pas. Il s'agit d'une compétence générale de l'officier de l'état civil qui n'est pas une machine.

M. Christian Brotcorne (cdH) indique qu'actuellement, l'officier de l'état civil a deux possibilités: soit il établit l'acte, soit pas. S'il établit l'acte, il informe le parquet de la décision prise et le parquet a 30 jours pour faire valoir une opinion contraire, à défaut de quoi la procédure est terminée. S'il refuse d'établir l'acte, un recours est ouvert auprès du tribunal. Cette procédure est simple, claire et rapide.

Le projet de loi propose maintenant de retirer toute responsabilité de l'officier de l'état civil. Il enregistre la demande et transmet au procureur du Roi qui a

procureur des Konings, die drie maanden tijd heeft om al dan niet een advies te bezorgen. De spreker heeft de indruk dat men de procedure voor transgenders logger maakt, onder het voorwendsel het afleveren van alle medische documenten af te schaffen. Waarom kiest men voor die aanpak? Wil men een nieuwe soort waarborgen en nazicht? Waarop zal het parket zijn mening kunnen baseren? Zal het parket de transgender vragen medische documenten voor te leggen?

De minister is het hiermee niet eens. De procedure wordt eenvoudiger. Enkel de procureur des Konings krijgt het recht een voorafgaand advies te formuleren, en enkel strijdigheid met de openbare orde kan een grond zijn voor een ongunstig advies. Vergeleken met de bestaande procedure is er meer rechtszekerheid. Bovendien worden alle medische voorwaarden geschrapt. De minister voegt hieraan toe dat een subjectief recht nooit absoluut is. Er blijft altijd ruimte voor beoordeling van de situatie.

De heer Christian Brotcorne (cdH) vindt daarentegen dat de procedure complexer en langer wordt; ze zal bijna drie keer zo lang duren.

Mevrouw Fabienne Winckel (PS) c.s. dient amendement nr. 7 (DOC 54 2403/002) in, dat ertoe strekt § 7 te vervangen teneinde de rol te verduidelijken van de ambtenaar van de burgerlijke stand, die over geen enkele beoordelingsmarge beschikt bij de beslissing tot aanpassing van de registratie van het geslacht. Dit amendement strekt er dus toe nader te bepalen dat de ambtenaar van de burgerlijke stand enkel mag weigeren om een akte van aanpassing op te maken wanneer de procureur des Konings wegens strijdigheid met de openbare orde een negatief advies heeft bezorgd.

De dames Karin Jiroflée en Annick Lambrecht (sp.a) dienen amendement nr. 9 (DOC 54 2403/002) in, dat de weglating beoogt van § 11, eerste lid, dat voorziet in de overhandiging van "een verklaring van een kinder- en jeugdpsychiater, in de hoedanigheid van behandelende arts, die bevestigt dat de betrokkene de voortdurende overtuiging heeft dat het geslacht vermeld in zijn geboorteakte niet overeenkomt met zijn innerlijk beleefde genderidentiteit". Er wordt verwezen naar de verantwoording.

Mevrouw Els Van Hoof (CD&V) c.s. dient amendement nr. 2 (DOC 54 2403/002) in, dat ertoe strekt hetzelfde eerste lid te wijzigen, teneinde ervoor te zorgen dat de kinder- en jeugdpsychiater moet bevestigen dat de betrokkene over voldoende onderscheidingsvermogen beschikt om de verklaring af te leggen en de gevolgen ervan in te schatten.

trois mois pour remettre ou non un avis. L'orateur a le sentiment qu'au prétexte de supprimer le dépôt de tout document de type médical, on alourdit la procédure pour les personnes transgenres. Pourquoi va-t-on dans cette direction? S'agit-il de mettre de nouvelles garanties et vérifications? En quoi le parquet va-t-il pouvoir se faire une opinion? Va-t-il demander à la personne trans des documents de nature médicale?

Le ministre n'est pas d'accord. La procédure est simplifiée. Seul le procureur du Roi a le droit de donner un avis préalable qui ne peut être négatif que sur base de l'ordre public. La sécurité juridique est augmentée par rapport à l'ancienne procédure. En outre, on supprime toute condition médicale. Le ministre ajoute que jamais un droit subjectif n'est absolu. Il y a toujours une appréciation marginale.

M. Christian Brotcorne (cdH) considère au contraire que la procédure est complexifiée et allongée. La durée de la procédure sera pratiquement triplée.

Mme Fabienne Winckel (PS) et consorts déposent l'amendement n° 7 (DOC 54 2403/002) qui vise à remplacer le paragraphe 7 proposé en vue de rendre plus clair le rôle de l'officier de l'état civil qui ne dispose d'aucune marge d'appréciation dans le cadre de la décision de changement de l'enregistrement de sexe. L'amendement spécifie que l'officier de l'état civil ne peut refuser d'établir un acte de changement que lorsque le procureur du Roi a remis un avis négatif en raison d'une contrariété à l'ordre public.

Mmes Karin Jiroflée et Annick Lambrecht (sp.a) déposent l'amendement n° 9 (DOC 54 2403/002) qui vise à modifier le paragraphe 11, alinéa 1er qui prévoit la remise d'une attestation établie en qualité de médecin traitant par un pédopsychiatre qui confirme que l'intéressé a la conviction durable que le sexe mentionné dans son acte de naissance ne correspond pas à son identité de genre vécue intimement. Il est référé à la justification.

Mme Els Van Hoof (CD&V) et consorts déposent l'amendement n° 2 (DOC 54 2403/002) qui vise à modifier ce même alinéa 1er en vue de prévoir que le pédopsychiatre confirme que l'intéressé dispose d'une faculté de discernement suffisante pour faire la déclaration et en mesurer les conséquences.

De heer Benoit Hellings (Ecolo-Groen) en mevrouw Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) dienen amendement nr. 10 (DOC 54 2403/003) in, dat ertoe strekt § 11 te vervangen. Volgens de spreker vormt de verklaring van een kinderpsychiater een medische handeling en valt zij onder de patiëntenrechtenwet van 22 augustus 2002, die bepaalt dat een persoon van 16 jaar bij machte is zijn wens om van geslacht te veranderen autonoom kenbaar te maken. Dit amendement beoogt een minderjarige van 16 jaar met betrekking tot een geslachtsverandering dezelfde waarborgen te verlenen als een meerderjarige, waarbij een verklaring van een psychiater dus niet noodzakelijk is.

In bijkomende orde op amendement nr. 10 dienen de heer Benoit Hellings (Ecolo-Groen) en mevrouw Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) amendement nr. 13 (DOC 54 2403/003) in, dat ertoe strekt het woord “kinderpsychiater” te vervangen door de woorden “behandelende arts of psycholoog”, teneinde de door het wetsontwerp in uitzicht gestelde procedure minder ingrijpend en minder afschrikkend te maken voor de minderjarige. De transgender moet de procedure zo vroeg mogelijk kunnen aanvatten. Nu al schrijven huisartsen hormonenremmers voor aan jongeren; zij kunnen dus bij uitstek het bewijs leveren dat de jongere wel degelijk van geslacht wil veranderen.

De minister is van mening dat het in dit geval niet om een medische handeling van een arts gaat. Hoe dan ook zou deze wet primeren op artikel 12 van de wet van 22 augustus 2002, aangezien zij erop volgt.

De heer Benoit Hellings (Ecolo-Groen) en mevrouw Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) dienen amendement nr. 16 (DOC 54 2403/003) in, dat ertoe strekt § 11 te wijzigen, teneinde te bepalen dat de verklaring waarbij wordt bevestigd dat de minderjarige het vereiste onderscheidingsvermogen heeft om van geslacht te veranderen, kan worden afgegeven door een huisarts, psycholoog of kinderpsychiater. Er wordt verwezen naar de verantwoording.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) geeft aan dat § 11 erin voorziet dat wanneer de ouders of de wettelijke vertegenwoordiger van de minderjarige weigeren de minderjarige bij te staan, die laatste de familierechtbank om instemming kan verzoeken de handeling te verrichten met de bijstand van een ad-hocvoogd. Quid wanneer de ene ouder het minderjarige kind wél wil bijstaan, maar de andere niet?

De minister bevestigt dat de familierechtbank in dat geval zal beslissen.

M. Benoit Hellings (Ecolo-Groen) et Mme Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) déposent l'amendement n° 10 (DOC 54 2403/003) qui vise à remplacer le paragraphe 11. Selon l'orateur, l'attestation d'un pédopsychiatre constitue un acte médical et relève de la loi du 22 août 2002 relative aux droits du patient qui précise qu'une personne de 16 ans est à même de préciser de façon autonome son désir de changer de genre. L'objet de cet amendement est de prévoir qu'un mineur de 16 ans puisse bénéficier des mêmes garanties qu'un majeur pour son changement de sexe et n'a donc pas besoin d'une attestation d'un psychiatre.

M. Benoit Hellings (Ecolo-Groen) et Mme Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) déposent l'amendement n° 13 (DOC 54 2403/003) qui est subsidiaire à l'amendement n° 10. L'objet est de modifier les mots “pédopsychiatre” par les mots “médecin traitant ou psychologue”. Cela permettrait de dédramatiser le processus pour les personnes mineures et de réduire la dureté du processus prévu par le projet de loi. Le transgenre doit pouvoir commencer le processus le plus tôt possible. Des médecins de traitant prescrivent déjà à des jeunes des inhibiteurs d'hormones et sont donc les plus à même d'apporter la preuve que le jeune veut bel et bien changer de genre.

Le ministre est d'avis qu'il ne s'agit pas d'un acte médical d'un médecin en l'espèce. En tout état de cause, la présente loi primerait par rapport à l'article 12 de la loi du 22 août 2002 car c'est une loi particulière postérieure à cette loi.

M. Benoit Hellings (Ecolo-Groen) et Mme Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) déposent l'amendement n° 16 (DOC 54 2403/003) qui vise à modifier le paragraphe 11. Il vise à prévoir que c'est le médecin traitant ou psychologue ou pédopsychiatre qui fait l'attestation selon laquelle le mineur a la capacité de discernement pour pouvoir changer de genre. Il est référé à la justification.

Mme Sonja Becq (CD&V) indique que le paragraphe 11 prévoit que si les parents ou le représentant légal du mineur refusent d'assister le mineur, il peut demander au tribunal de la famille de l'autoriser à poser l'acte assisté d'un tuteur ad hoc. Que se passe-t-il au cas où un des deux parents est d'accord mais pas l'autre?

Le ministre confirme que dans ce cas c'est le tribunal de la famille qui tranchera.

De heer Benoit Hellings (Ecolo-Groen) en mevrouw Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) dienen amendement nr. 12 (*partim*) (DOC 54 2403/003) in, teneinde de gebruikte terminologie beter in overeenstemming te brengen met de doelstellingen van het wetsontwerp (respect voor transgenders, hun identiteit en hun zelfbeschikkingsrecht. Voor het overige wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 15 (*partim*) (DOC 54 2403/003) in, tot wijziging van amendement nr. 12 (*partim*). De indieners willen vermijden dat de coherentie van de terminologie die gebruikt wordt in het Burgerlijk Wetboek en andere wetgeving op de helling wordt gezet.

*

Amendement nr. 1 wordt eenparig aangenomen.

Amendement nr. 2 wordt aangenomen met 10 stemmen en 6 onthoudingen.

Amendement nr. 3 wordt aangenomen met 15 stemmen en 1 onthouding.

De amendementen nrs. 5, 7, 8, 9 en 11 worden verworpen met 10 tegen 6 stemmen.

Amendement nr. 6 wordt verworpen met 13 tegen 3 stemmen.

Amendement nr. 10 wordt verworpen met 10 tegen 4 stemmen en 2 onthoudingen.

Amendement nr. 13 wordt ingetrokken.

Amendement nr. 14 wordt aangenomen met 11 tegen 5 stemmen.

Amendement nr. 15 (*partim*) wordt aangenomen met 14 tegen 2 stemmen. Het aldus gewijzigde amendement nr. 12 (*partim*) wordt eenparig aangenomen.

Amendement nr. 16 wordt verworpen met 10 tegen 3 stemmen en 3 onthoudingen.

Het aldus geamendeerde artikel 3 wordt aangenomen met 12 stemmen en 4 onthoudingen.

M. Benoît Hellings (Ecolo-Groen) et Mme Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) présentent un amendement n°12 (*partim*) (DOC 54 2403/003) tendant à assurer une meilleure concordance entre la terminologie utilisée et les finalités du projet de loi (respect des personnes transgenres, de leur identité et de leur droit à l'autodétermination). Pour le surplus, les auteurs renvoient à la justification de l'amendement.

Mme Sonja Becq (CD&V) et consorts présentent un amendement n° 15 (*partim*) (DOC 54 2403/003) tendant à modifier l'amendement n° 12 (*partim*). Les auteurs souhaitent éviter que la cohérence de la terminologie utilisée dans le Code civil et dans d'autres textes de loi soit mise en péril.

*

L'amendement n° 1 est adopté à l'unanimité.

L'amendement n° 2 est adopté par 10 voix et 6 abstentions.

L'amendement n° 3 est adopté par 15 voix et une abstention.

Les amendements n°s 5, 7, 8, 9 et 11 sont rejetés par 10 voix contre 6.

L'amendement n° 6 est rejeté par 13 voix contre 3.

L'amendement n° 10 est rejeté par 10 voix contre 4 et 2 abstentions.

L'amendement n° 13 est retiré.

L'amendement n° 14 est adopté par 11 voix contre 5.

L'amendement n° 15 (*partim*) est adopté par 14 voix contre 2. L'amendement n° 12 (*partim*), tel que modifié, est adopté à l'unanimité.

L'amendement n° 16 est rejeté par 10 voix contre 3 et 3 abstentions.

L'article 3, tel qu'amendé, est adopté par 12 voix et 4 abstentions.

Art. 4

Dit artikel strekt ertoe een artikel 62bis/1 in te voegen.

De heer Benoit Hellings (Ecolo-Groen) en mevrouw Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) dienen amendement nr. 12 (partim) (DOC 54 2403/003) in, teneinde de gebruikte terminologie beter in overeenstemming te brengen met de doelstellingen van het wetsontwerp (respect voor transgenders, hun identiteit en hun zelfbeschikkingsrecht. Voor het overige wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 15 (partim) (DOC 54 2403/003) in, tot wijziging van amendement nr. 12 (partim). De indieners willen vermijden dat de coherentie van de terminologie die gebruikt wordt in het Burgerlijk Wetboek en andere wetgeving op de helling wordt gezet.

Amendement nr. 15 (partim) wordt aangenomen met 14 tegen 2 stemmen. Het aldus gewijzigde amendement nr. 12 (partim) wordt eenparig aangenomen.

Het aldus geamendeerde artikel 4 wordt eenparig aangenomen.

Art. 5

Dit artikel strekt ertoe artikel 62ter van het Burgerlijk Wetboek te vervangen.

De heer Benoit Hellings (Ecolo-Groen) en mevrouw Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) dienen amendement nr. 12 (partim) (DOC 54 2403/003) in, teneinde de gebruikte terminologie beter in overeenstemming te brengen met de doelstellingen van het wetsontwerp (respect voor transgenders, hun identiteit en hun zelfbeschikkingsrecht). Voor het overige wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 15 (partim) (DOC 54 2403/003) in, tot wijziging van amendement nr. 12 (partim). De indieners willen vermijden dat de coherentie van de terminologie die gebruikt wordt in het Burgerlijk Wetboek en andere wetgeving op de helling wordt gezet.

Amendement nr. 15 (partim) wordt aangenomen met 14 tegen 2 stemmen. Het aldus gewijzigde amendement nr. 12 (partim) wordt eenparig aangenomen.

Het aldus geamendeerde artikel 5 wordt eenparig aangenomen.

Art. 4

Cet article vise à insérer un article 62bis/1.

M. Benoît Hellings (Ecolo-Groen) et Mme Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) présentent un amendement n° 12 (partim) (DOC 54 2403/003) tendant à assurer une meilleure concordance entre la terminologie utilisée et les finalités du projet de loi (respect des personnes transgenres, de leur identité et de leur droit à l'autodétermination). Pour le surplus, les auteurs renvoient à la justification de l'amendement.

Mme Sonja Becq (CD&V) et consorts présentent un amendement n° 15 (partim) (DOC 54 2403/003) tendant à modifier l'amendement n° 12 (partim). Les auteurs souhaitent éviter que la cohérence de la terminologie utilisée dans le Code civil et dans d'autres textes de loi soit mise en péril.

L'amendement n° 15 (partim) est adopté par 14 voix contre 2. L'amendement n° 12 (partim), tel que modifié, est adopté à l'unanimité.

L'article 4, tel qu'amendé, est adopté à l'unanimité.

Art. 5

Cet article vise à remplacer l'article 62ter.

M. Benoît Hellings (Ecolo-Groen) et Mme Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) présentent un amendement n°12 (partim) (DOC 54 2403/003) tendant à assurer une meilleure concordance entre la terminologie utilisée et les finalités du projet de loi (respect des personnes transgenres, de leur identité et de leur droit à l'autodétermination). Pour le surplus, les auteurs renvoient à la justification de l'amendement.

Mme Sonja Becq (CD&V) et consorts présentent un amendement n° 15 (partim) (DOC 54 2403/003) tendant à modifier l'amendement n° 12 (partim). Les auteurs souhaitent éviter que la cohérence de la terminologie utilisée dans le Code civil et dans d'autres textes de loi soit mise en péril.

L'amendement n° 15 (partim) est adopté par 14 voix contre 2. L'amendement n° 12 (partim), tel que modifié, est adopté à l'unanimité.

L'article 5, tel qu'amendé, est adopté à l'unanimité.

Art. 6

Dit artikel strekt ertoe artikel 329, tweede lid, van het Burgerlijk Wetboek te wijzigen.

Artikel 6 wordt eenparig aangenomen.

HOOFDSTUK 3

Wijzigingen van het Gerechtelijk Wetboek

Art. 7

Dit artikel beoogt artikel 628, 24°, van het Gerechtelijk Wetboek te wijzigen.

De heer Benoit Hellings (Ecolo-Groen) en mevrouw Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) dienen amendement nr. 12 (partim) (DOC 54 2403/003) in, teneinde de gebruikte terminologie beter in overeenstemming te brengen met de doelstellingen van het wetsontwerp (respect voor transgenders, hun identiteit en hun zelfbeschikkingsrecht). Voor het overige wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 15 (partim) (DOC 54 2403/003) in, tot wijziging van amendement nr. 12 (partim). De indieners willen vermijden dat de coherentie van de terminologie die gebruikt wordt in het Burgerlijk Wetboek en andere wetgeving op de helling wordt gezet.

Amendement nr. 15 (partim) wordt aangenomen met 14 tegen 2 stemmen. Het aldus gewijzigde amendement nr. 12 (partim) wordt eenparig aangenomen.

Het aldus geamendeerde artikel 7 wordt eenparig aangenomen.

Art. 8

Dit artikel strekt ertoe wijzigingen aan te brengen in artikel 764 van het Gerechtelijk Wetboek.

De heer Benoit Hellings (Ecolo-Groen) en mevrouw Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) dienen amendement nr. 12 (partim) (DOC 54 2403/003) in, teneinde de gebruikte terminologie beter in overeenstemming te brengen met de doelstellingen van het wetsontwerp (respect voor transgenders, hun identiteit en hun zelfbeschikkingsrecht). Voor het overige wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.

Art. 6

Cet article vise à compléter l'article 329, alinéa 2, du Code civil.

L'article 6 est adopté à l'unanimité.

CHAPITRE 3

Modifications du Code judiciaire

Art. 7

Cet article vise à modifier l'article 628, 24° du Code judiciaire.

M. Benoît Hellings (Ecolo-Groen) et Mme Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) présentent un amendement n°12 (partim) (DOC 54 2403/003) tendant à assurer une meilleure concordance entre la terminologie utilisée et les finalités du projet de loi (respect des personnes transgenres, de leur identité et de leur droit à l'autodétermination). Pour le surplus, les auteurs renvoient à la justification de l'amendement.

Mme Sonja Becq (CD&V) et consorts présentent un amendement n° 15 (partim) (DOC 54 2403/003) tendant à modifier l'amendement n° 12 (partim). Les auteurs souhaitent éviter que la cohérence de la terminologie utilisée dans le Code civil et dans d'autres textes de loi soit mise en péril.

L'amendement n° 15 (partim) est adopté par 14 voix contre 2. L'amendement n° 12 (partim), tel que modifié, est adopté à l'unanimité.

L'article 7, tel qu'amendé, est adopté à l'unanimité.

Art. 8

Cet article vise à apporter des modifications à l'article 764 du Code judiciaire.

M. Benoît Hellings (Ecolo-Groen) et Mme Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) présentent un amendement n°12 (partim) (DOC 54 2403/003) tendant à assurer une meilleure concordance entre la terminologie utilisée et les finalités du projet de loi (respect des personnes transgenres, de leur identité et de leur droit à l'autodétermination). Pour le surplus, les auteurs renvoient à la justification de l'amendement.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 15 (partim) (DOC 54 2403/003) in, tot wijziging van amendement nr. 12 (partim). De indieners willen vermijden dat de coherentie van de terminologie die gebruikt wordt in het Burgerlijk Wetboek en andere wetgeving op de helling wordt gezet.

Amendement nr. 15 (*partim*) wordt aangenomen met 14 tegen 2 stemmen. Het aldus gewijzigde amendement nr. 12 (*partim*) wordt eenparig aangenomen.

Het aldus geamendeerde artikel 8 wordt eenparig aangenomen.

Art. 9

Dit artikel beoogt artikel 1385*duodecies* van het Gerechtelijk Wetboek te vervangen.

Mevrouw Els Van Hoof (CD&V) c.s. dient amendement nr. 4 (DOC 54 2403/002) in, dat ertoe strekt in het artikel in ontwerp enkele wetgevingstechnische en taalkundige wijzigingen aan te brengen.

Amendement nr. 4 wordt eenparig aangenomen.

Het aldus geamendeerde artikel 9 wordt eenparig aangenomen.

Art. 10

Dit artikel beoogt artikel 1385*quaterdecies* van het Gerechtelijk Wetboek te wijzigen.

De heer Benoit Hellings (Ecolo-Groen) en mevrouw Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) dienen amendement nr. 12 (partim) (DOC 54 2403/003) in, teneinde de gebruikte terminologie beter in overeenstemming te brengen met de doelstellingen van het wetsontwerp (respect voor transgenders, hun identiteit en hun zelfbeschikkingsrecht). Voor het overige wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 15 (partim) (DOC 54 2403/003) in, tot wijziging van amendement nr. 12 (partim). De indieners willen vermijden dat de coherentie van de terminologie die gebruikt wordt in het Burgerlijk Wetboek en andere wetgeving op de helling wordt gezet.

Amendement nr. 15 (*partim*) wordt aangenomen met 14 tegen 2 stemmen. Het aldus gewijzigde amendement nr. 12 (*partim*) wordt eenparig aangenomen.

Mme Sonja Becq (CD&V) et consorts présentent un amendement n° 15 (partim) (DOC 54 2403/003) tendant à modifier l'amendement n° 12 (partim). Les auteurs souhaitent éviter que la cohérence de la terminologie utilisée dans le Code civil et dans d'autres textes de loi soit mise en péril.

L'amendement n° 15 (*partim*) est adopté par 14 voix contre 2. L'amendement n° 12 (*partim*), tel que modifié, est adopté à l'unanimité.

L'article 8, tel qu'amendé, est adopté à l'unanimité.

Art. 9

Cet article vise à remplacer l'article 1385*duodecies* du Code judiciaire.

Mme Els Van Hoof (CD&V) et consorts déposent l'amendement n° 4 (DOC 54 2403/002) qui vise à apporter des modifications d'ordre légistique et linguistique à l'article proposé.

L'amendement n° 4 est adopté à l'unanimité.

L'article 9, tel qu'amendé, est adopté à l'unanimité.

Art. 10

Cet article vise à modifier l'article 1385*quaterdecies*.

M. Benoît Hellings (Ecolo-Groen) et Mme Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) présentent un amendement n° 12 (partim) (DOC 54 2403/003) tendant à mieux faire correspondre la terminologie utilisée aux objectifs du projet de loi (respect des transgenres, de leur identité et de leur droit à l'autodétermination). Pour le surplus, il est renvoyé à la justification de l'amendement.

Mme Sonja Becq (CD&V) et consorts présentent un amendement n° 15 (partim) (DOC 54 2403/003) tendant à modifier l'amendement n° 12 (partim). Les auteurs entendent préserver la cohérence de la terminologie utilisée dans le Code civil et dans d'autres législations.

L'amendement n° 15 (*partim*) est adopté par 14 voix contre 2. L'amendement n° 12 (*partim*), tel que modifié, est adopté à l'unanimité.

Het aldus geamendeerde artikel 10 wordt eenparig aangenomen.

HOOFDSTUK 4

Wijzigingen van de wet van 15 mei 1987 betreffende de namen en voornamen

Art. 11

Dit artikel beoogt artikel 2, derde lid, van de wet van 15 mei 1987 betreffende de namen en voornamen te vervangen.

De heer Benoit Hellings (Ecolo-Groen) en mevrouw Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) dienen amendement nr. 12 (partim) (DOC 54 2403/003) in, teneinde de gebruikte terminologie beter in overeenstemming te brengen met de doelstellingen van het wetsontwerp (respect voor transgenders, hun identiteit en hun zelfbeschikkingsrecht). Voor het overige wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 15 (partim) (DOC 54 2403/003) in, tot wijziging van amendement nr. 12 (partim). De indieners willen vermijden dat de coherentie van de terminologie die gebruikt wordt in het Burgerlijk Wetboek en andere wetgeving op de helling wordt gezet.

Amendement nr. 15 (partim) wordt aangenomen met 14 tegen 2 stemmen. Het aldus gewijzigde amendement nr. 12 (partim) wordt eenparig aangenomen.

Het aldus geamendeerde artikel 11 wordt eenparig aangenomen.

HOOFDSTUK 5

Overgangsbepalingen

Art. 12

Dit artikel betreft de overgangstoepassing van artikel 62bis/1 van het Burgerlijk Wetboek.

De heer Benoit Hellings (Ecolo-Groen) en mevrouw Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) dienen amendement nr. 12 (partim) (DOC 54 2403/003) in, teneinde de gebruikte terminologie beter in overeenstemming te brengen met de doelstellingen van het wetsontwerp (respect voor transgenders, hun identiteit en hun zelfbeschikkingsrecht). Voor het overige wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.

L'article 10, tel qu'amendé, est adopté à l'unanimité.

CHAPITRE 4

Modifications de la loi du 15 mai 1987 relative aux noms et prénoms

Art. 11

Cet article vise à remplacer l'article 2, alinéa 3 de la loi du 15 mai 1987 relative aux noms et prénoms.

M. Benoît Hellings (Ecolo-Groen) et Mme Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) présentent l'amendement n° 12 (partim) (DOC 54 2403/003) tendant à mieux faire correspondre la terminologie utilisée aux objectifs du projet de loi (respect des transgenres, de leur identité et de leur droit à l'autodétermination). Pour le surplus, il est renvoyé à la justification de l'amendement.

Mme Sonja Becq (CD&V) et consorts présentent l'amendement n° 15 (partim) (DOC 54 2403/003) tendant à modifier l'amendement n° 12 (partim). Les auteurs entendent préserver la cohérence de la terminologie utilisée dans le Code civil et dans d'autres législations.

L'amendement n° 15 (partim) est adopté par 14 voix contre 2. L'amendement n° 12 (partim), tel que modifié, est adopté à l'unanimité.

L'article 11, tel qu'amendé, est adopté à l'unanimité.

CHAPITRE 5

Dispositions transitoires

Art. 12

Cet article concerne l'application transitoire de l'article 62bis/1.

M. Benoît Hellings (Ecolo-Groen) et Mme Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) présentent un amendement n° 12 (partim) (DOC 54 2403/003) tendant à mieux faire correspondre la terminologie utilisée aux objectifs du projet de loi (respect des transgenres, de leur identité et de leur droit à l'autodétermination). Pour le surplus, il est renvoyé à la justification de l'amendement.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 15 (partim) (DOC 54 2403/003) in, tot wijziging van amendement nr. 12 (partim). De indieners willen vermijden dat de coherentie van de terminologie die gebruikt wordt in het Burgerlijk Wetboek en andere wetgeving op de helling wordt gezet.

Amendement nr. 15 (*partim*) wordt aangenomen met 14 tegen 2 stemmen. Het aldus gewijzigde amendement nr. 12 (*partim*) wordt eenparig aangenomen.

Het aldus geamendeerde artikel 12 wordt eenparig aangenomen.

Art. 13

Dit artikel preciseert de overgangstoepassing van deze wet.

De heer Benoit Hellings (Ecolo-Groen) en mevrouw Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) dienen amendement nr. 12 (partim) (DOC 54 2403/003) in, teneinde de gebruikte terminologie beter in overeenstemming te brengen met de doelstellingen van het wetsontwerp (respect voor transgenders, hun identiteit en hun zelfbeschikkingsrecht). Voor het overige wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 15 (partim) (DOC 54 2403/003) in, tot wijziging van amendement nr. 12 (partim). De indieners willen vermijden dat de coherentie van de terminologie die gebruikt wordt in het Burgerlijk Wetboek en andere wetgeving op de helling wordt gezet.

Amendement nr. 15 (*partim*) wordt aangenomen met 14 tegen 2 stemmen. Het aldus gewijzigde amendement nr. 12 (*partim*) wordt eenparig aangenomen.

Het aldus geamendeerde artikel 13 wordt eenparig aangenomen.

Art. 14

Dit artikel preciseert de overgangstoepassing van deze wet.

De heer Benoit Hellings (Ecolo-Groen) en mevrouw Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) dienen amendement nr. 12 (partim) (DOC 54 2403/003) in, teneinde de gebruikte terminologie beter in overeenstemming te brengen met de doelstellingen van het wetsontwerp

Mme Sonja Becq (CD&V) et consorts présentent l'amendement n° 15 (partim) (DOC 54 2403/003) tendant à modifier l'amendement n° 12 (partim). Les auteurs entendent préserver la cohérence de la terminologie utilisée dans le Code civil et dans d'autres législations.

L'amendement n° 15 (*partim*) est adopté par 14 voix contre 2. L'amendement n° 12 (*partim*), tel que modifié, est adopté à l'unanimité.

L'article 12, tel qu'amendé, est adopté à l'unanimité.

Art. 13

Cet article précise l'application transitoire de la présente loi.

M. Benoît Hellings (Ecolo-Groen) et Mme Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) présentent l'amendement n° 12 (partim) (DOC 54 2403/003) tendant à mieux faire correspondre la terminologie utilisée aux objectifs du projet de loi (respect des personnes transgenres, de leur identité et de leur droit à l'autodétermination). Pour le surplus, il est renvoyé à la justification de l'amendement.

Mme Sonja Becq (CD&V) et consorts présentent l'amendement n° 15 (partim) (DOC 54 2403/003) tendant à modifier l'amendement n° 12 (partim). Les auteurs entendent préserver la cohérence de la terminologie utilisée dans le Code civil et d'autres législations.

L'amendement n° 15 (*partim*) est adopté par 14 voix contre 2. L'amendement n° 12 (*partim*), tel que modifié, est adopté à l'unanimité.

L'article 13, tel qu'amendé, est adopté à l'unanimité.

Art. 14

Cet article précise l'application transitoire de la présente loi.

M. Benoît Hellings (Ecolo-Groen) et Mme Muriel Gerkens (Ecolo-Groen) présentent l'amendement n° 12 (partim) (DOC 54 2403/003) tendant à mieux faire correspondre la terminologie utilisée aux objectifs du projet de loi (respect des personnes transgenres, de leur

(respect voor transgenders, hun identiteit en hun zelf-beschikkingsrecht). Voor het overige wordt verwezen naar de verantwoording bij het amendement.

Mevrouw Sonja Becq (CD&V) c.s. dient amendement nr. 15 (partim) (DOC 54 2403/003) in, tot wijziging van amendement nr. 12 (partim). De indieners willen vermijden dat de coherentie van de terminologie die gebruikt wordt in het Burgerlijk Wetboek en andere wetgeving op de helling wordt gezet.

Amendement nr. 15 (*partim*) wordt aangenomen met 14 tegen 2 stemmen. Het aldus gewijzigde amendement nr. 12 (*partim*) wordt eenparig aangenomen.

Het aldus geamendeerde artikel 14 wordt eenparig aangenomen.

HOOFDSTUK 6

Slotbepaling

Art. 15

Dit artikel regelt de inwerkingtreding van de wet.

Artikel 15 wordt eenparig aangenomen.

*
* *

Aan het wetsontwerp worden wetgevingstechnische correcties aangebracht.

Het gehele, aldus geamendeerde wetsontwerp wordt eenparig aangenomen.

De rapporteur,

De voorzitter,

Karine LALIEUX

Philippe GOFFIN

Artikelen die een uitvoeringsmaatregel vergen (artikel 78.2, vierde lid, van het Reglement): art. 3.

identité et de leur droit à l'autodétermination). Pour le surplus, il est renvoyé à la justification de l'amendement.

Mme Sonja Becq (CD&V) et consorts présentent l'amendement n° 15 (partim) (DOC 54 2403/003) tendant à modifier l'amendement n° 12 (partim). Les auteurs entendent préserver la cohérence de la terminologie utilisée dans le Code civil et d'autres législations.

L'amendement n° 15 (*partim*) est adopté par 14 voix contre 2. L'amendement n° 12 (*partim*), tel que modifié, est adopté à l'unanimité.

L'article 14, tel qu'amendé, est adopté à l'unanimité.

CHAPITRE 6

Disposition finale

Art. 15

Cet article fixe les dispositions d'entrée en vigueur de la loi.

L'article 15 est adopté à l'unanimité.

*
* *

Des corrections d'ordre légistique ont été apportées au projet de loi.

L'ensemble du projet de loi, tel qu'amendé, est adopté à l'unanimité.

Le rapporteur,

Le président,

Karine LALIEUX

Philippe GOFFIN

Articles nécessitant une mesure d'exécution (article 78.2, alinéa 4, du Règlement): art. 3.

A. — BIJLAGE: HOORZITTINGEN VAN 25 APRIL 2017

1. Inleidende uiteenzettingen

a. *Uiteenzetting van de vertegenwoordiger van de vzw “Arc-en-Ciel Wallonie”*

Brice Bernaerts, vertegenwoordiger van de vzw “Arc-en-Ciel Wallonie”, geeft bij de aanvang van de hoorzittingen aan dat hij uitermate ingenomen is met hetgeen de vertegenwoordigers van de regering hebben aangestipt in de perscommuniqués van 9 december 2016 en 19 april 2017. Het gaat in het bijzonder om de volgende principes:

- transidentiteit is geen ziekte;
- transpersonen zijn geen geesteszieken;
- transpersonen zijn mentaal gezond; ze zijn net als eenieder verantwoordelijk voor hun daden.

Die principes moeten het uitgangspunt zijn bij elk te verrichten wetgevend werk inzake transidentiteit.

Brice Bernaerts is verheugd dat er een wetgevend initiatief is ter vervanging van de wet van 10 mei 2007 die in zijn ogen een aantal voorwaarden oplegt die gegrond zijn op een aantal ontoelaatbare uitgangspunten.

Ten eerste beschouwt de wet van 2007 transgenders als geesteszieken doordat zij een psychiatrisch attest moeten kunnen voorleggen. In de tweede plaats reduceert zij het individu tot zijn morfologie, doordat er uitsluitend rekening wordt gehouden met het fenotypisch geslacht en, ten derde, gaat zij ervan uit dat transgenders in zekere zin inferieur zijn doordat zij hen oplegt zich te laten steriliseren en ze beschouwt als onwaardig om zich voort te planten.

Gelet op het bovenstaande, is het weinig verdienste dat het wetsontwerp kan worden beschouwd als een vooruitgang.

Brice Bernaerts benadrukt dat een degelijke transgenderwet tot doel moet hebben de miskenning van transgenderpersonen uit de wereld te helpen. Onder geen beding mogen juridische normen bijdragen tot de maatschappelijke uitsluiting van deze groep van personen. Dat is vandaag niet zo, nu men vaststelt dat transgenders zowel sociaal, economisch als op politiek vlak worden uitgesloten.

A. — ANNEXE: AUDITIONS DU 25 AVRIL 2017

1. Exposés introductifs

a. *Exposé du représentant de l’asbl “Arc-en-Ciel Wallonie”*

Brice Bernaerts, représentant de l’asbl “Arc-en-Ciel Wallonie”, souhaite ouvrir les auditions en saluant l’opinion exprimée par les représentants du gouvernement dans les communiqués de presse du 9/12/2016 et du 19/04/2017, en particulier les points suivants:

- la trans-identité n’est pas une maladie;
- les personnes trans ne sont pas des malades mentaux;
- il s’agit de personnes saines d’esprit qui doivent, à l’instar de tous, pouvoir être responsables de leurs actes.

Ces principes doivent guider tout travail législatif à entreprendre sur le thème de la trans-identité.

Brice Bernaerts, se félicite de l’initiative législative visant à remplacer la loi du 10 mai 2007 qui, à ses yeux, impose un certain nombre de conditions basées sur certains principes intolérables.

La loi de 2007 considère tout d’abord les personnes transgenres comme des malades mentaux, dès lors qu’elles doivent pouvoir présenter une attestation psychiatrique. Ensuite, elle réduit l’individu à sa morphologie, seul le genre phénotypique étant pris en considération et, enfin, elle considère que les personnes transgenres sont en quelque sorte inférieures puisqu’elle leur impose la stérilisation, les considérant indignes de procréer.

Compte tenu de ce qui précède, il y a peu de mérite à considérer le projet de loi comme une avancée.

Brice Bernaerts souligne qu’une telle loi relative aux personnes transgenres doit viser à éradiquer le mépris manifesté à l’égard des personnes transgenres. Des normes juridiques ne peuvent sous aucune condition contribuer à l’exclusion sociale de ce groupe de personnes. Tel n’est pas le cas aujourd’hui, puisque l’on constate que les personnes transgenres sont exclues tant sur le plan social et économique que sur le plan politique.

Brice Bernaerts legt uit op welke manier een wettelijke regeling kan bijdragen tot die uitsluiting.

Wanneer een persoon zijn genderuitdrukking heeft veranderd, maar hij nog niet de nodige stappen heeft gezet/kunnen zetten om dit ook juridisch te laten veranderen, wordt er een ongemakkelijke situatie gecreëerd wanneer hij zich – en dat komt frequent voor – moet identificeren (bv. bij de inschrijving in een onderwijsinstelling, bij reizen naar landen buiten de Schengenzone). In die gevallen zal de betrokken persoon zich telkens moeten verantwoorden en zal hij zich moeten outen. Dat vergroot het risico op pesterijen, intimidaties, geweld enzovoort.

Daarnaast heeft de wet van 2007 ook een verstrekendere impact. Zoals hoger aangegeven, is de wetgever ervan uitgegaan dat transgenders “anders” zijn. Dat kan bijdragen tot een negatief zelfbeeld bij de betrokken personen en hun zelfontplooiing bemoeilijken.

De nieuwe wet wil daaraan tegemoet komen, dat blijkt uit de persberichten die de beleidsverantwoordelijken daarover hebben verspreid. Zo verklaarde de staatssecretaris in haar persbericht van 19 april 2017 dat het schrappen van de medische voorwaarden de weerspiegeling is van “een gepast respect voor de doelgroep vanwege de overheid”.

Brice Bernaerts meent evenwel dat er pas sprake kan zijn van volwaardig respect indien de overheid de betrokken personen formele gelijke toerekeningsvatbaarheid toekent. Dat blijkt niet uit het voorliggende wetsontwerp dat als uitgangspunt heeft dat transpersonen een groep van mensen is die beschermd moeten worden, ook tegen zichzelf. Zo worden er een aantal “waarborgen” ingebouwd tegen “lichtzinnige” beslissingen. Lager wordt uiteengezet waarom dat niet aanvaardbaar is.

Er wordt wel uitgelegd dat de wetgever daarmee een waardeoordeel velt. Hij tolereert de transidentiteit wel, maar tegelijk komt uit de tekst een vorm van misprijzen naar voren doordat de wetgever personen die de genderregistratie wensen te wijzigen, ontmoedigt en juridische obstakels opwerpt die in de praktijk tot gevolg hebben dat een deel van de doelgroep afhaakt. Het doet denken aan andere wetgeving over ethische kwesties, zoals enkele buitenlandse normen in verband met de abortuswetgeving, waarvoor eenzelfde tactiek wordt gevolgd. Brice Bernaerts wijst erop dat buitenlandse wetgevers, zoals in Malta, Argentinië..., progressiever zijn geweest en het principe van de zelfbeschikking veel verder hebben doorgetrokken. In de betreffende wetten wordt ook een reeks rechten toegekend, waaronder

Brice Bernaerts explique la manière dont une réglementation légale peut contribuer à cette exclusion.

Lorsqu’une personne a changé son expression de genre, mais qu’elle n’a pas encore fait/pu faire les démarches pour faire acter ce changement au niveau juridique, un malaise se crée lorsqu’elle doit s’identifier – ce qui se produit fréquemment – (par exemple, lors de l’inscription dans un établissement d’enseignement, de voyages en dehors de la zone Schengen, ...). Dans de tels cas, la personne devra chaque fois se justifier et être outé en tant que trans. Cela accroît le risque de harcèlement, d’intimidation, de violence, etc.

La loi de 2007 a en outre une incidence aux conséquences plus lourdes. Ainsi qu’il a été indiqué ci-avant, le législateur est parti du principe que les personnes transgenres sont “différentes”. Cela peut contribuer, pour les personnes concernées, à une image négative de soi et entraver leur épanouissement personnel.

La nouvelle loi entend remédier à ces problèmes, ainsi qu’il ressort des communiqués de presse diffusés sur le sujet par les responsables politiques. C’est ainsi que la secrétaire d’État a déclaré dans son communiqué de presse du 19 avril 2017 que la suppression des conditions médicales sont le reflet du respect que l’autorité se doit de montrer à l’égard du groupe-cible.

Brice Bernaerts estime toutefois qu’il ne peut être question de respect total que si les autorités accordent aux personnes concernées la même responsabilité formelle. Cela ne ressort pas du projet de loi à l’examen, qui part du principe que les personnes transgenres sont un groupe de personnes devant être protégées, également contre elles-mêmes. C’est ainsi qu’il prévoit un certain nombre de “garanties” contre les décisions “irréfléchies”. Les raisons pour lesquelles c’est inacceptable seront exposées plus loin.

Il est cependant précisé que le législateur émet ainsi un jugement de valeur. Si le législateur tolère la transidentité, simultanément le texte reflète une sorte de mépris, dès lors que le législateur décourage les personnes désireuses de modifier le genre enregistré et pose des obstacles juridiques qui feront en sorte que, dans la pratique, une partie du groupe-cible renoncera. Cela fait penser à d’autres législations portant sur des questions éthiques, par exemple certaines législations étrangères relatives à l’avortement, dont la tactique est identique. Brice Bernaerts fait observer que certains législateurs étrangers, notamment à Malte, en Argentine, ... ont été plus progressifs et ont été nettement plus loin dans le principe de l’autodétermination. Les lois concernées accordent un certain nombre de

het recht om te worden behandeld overeenkomstig de individuele genderidentiteit. Het wetsontwerp is op dat punt fors voor verbetering vatbaar.

Daarenboven wijst Brice Bernaerts erop dat de wetgever uitgaat van een binaire identiteit en geen erkenning voorziet van andere categorieën. Bovendien is de gemaakte keuze principieel onherroepelijk, wat geen rekening houdt met de realiteit (genderfluiditeit).

b. Inleidende uiteenzetting van de vertegenwoordigster van “Çavaria”

Katrien van Leirberghe, vertegenwoordiger van de vzw “Çavaria”, stipt aan dat de ontworpen regeling een stap vooruit is vergeleken met de wet van 10 mei 2007 die op gemengde gevoelens werd onthaald door de Belgische LGBTIQ-gemeenschap (LGBTIQ = lesbian, gay, bisexual, transgendered, intersexual or queer). Hoewel de administratieve procedure die door deze wet werd ingevoerd een relatief kleine vooruitgang betekende, druiste de regeling in tegen de fundamentele rechten. Het wetsontwerp wil daaraan verhelpen en gaat uit van een principieel zelfbeschikingsrecht. Helaas wordt dat niet altijd weerspiegeld in de concrete regelingen waarin het ontwerp voorziet.

Çavaria heeft een reeks opmerkingen bij de ontworpen regelingen. Vooraf stipt de spreekster aan dat deze opmerkingen werden besproken binnen de Belgische transgenderbeweging. De kritiek die wordt vertolkt door Katrien Van Leirberghe wordt bijgevolg gedeeld door de drie “regionale” koepelverenigingen (*Arc-en-Ciel-Wallonie*, *RainbowHouse Brussel* en *Çavaria*) en de vereniging *Genres Pluriels*, de *Equality Law Clinic (ULB)*, *Amnesty International* en *Ilga-Europe*.

De opmerkingen van de vzw Çavaria hebben betrekking op de volgende punten.

1) De principiële onherroepelijkheid van de wijziging van de genderregistratie en de genderfluiditeit.

Genderidentiteit is geen vaststaand gegeven. Hoe iemand zichzelf benoemt, is een erg persoonlijke gelegenheid die bovendien “vlottend” kan zijn (in geval van genderfluiditeit). De huidige manier van genderregistratie is sowieso erg onecht. Het feit dat er maar twee alternatieven bestaan (man-vrouw) ontkent het bestaan van variaties op de geslachtskenmerken bij interseks personen.

Zelfbeschikking over de eigen genderidentiteit zou moeten betekenen dat de wetgever erkent dat genderidentiteit fluïde kan zijn, zowel in beleving als doorheen

droits, dont celui d’être traité conformément à l’identité de genre individuelle. À ce niveau, le projet de loi est susceptible de nettes améliorations.

Par ailleurs, Brice Bernaerts fait observer que le législateur part du principe d’une identité binaire sans prévoir de reconnaissance pour d’autres catégories. En outre, le choix opéré est irrévocable, ce qui constitue un déni de la réalité (fluidité de genre).

b. Exposé introductif de la représentante de “Çavaria”

Katrien Van Leirberghe, représentante de l’asbl “Çavaria”, fait observer que le projet de réglementation représente un progrès par rapport à la loi du 10 mai 2007, qui a été accueillie de manière mitigée par la communauté LGBTIQ belge (LGBTIQ = lesbian, gay, bisexual, transgendered, intersexual or queer). Même si la procédure administrative introduite par ladite loi impliquait une avancée relativement modeste, la réglementation était contraire aux droits fondamentaux. Le projet de loi veut y remédier et part d’un droit de principe à l’autodétermination. Cela ne se reflète malheureusement pas toujours dans les règles concrètes prévues par le projet.

Çavaria souhaite formuler une série d’observations au sujet des règles en projet. L’oratrice fait préalablement observer que ces observations ont été examinées au sein du mouvement belge des personnes transgenres. Les critiques présentées par Katrien Van Leirberghe sont donc partagées par les trois associations faitières “régionales” (*Arc-en-Ciel Wallonie*, *RainbowHouse Bruxelles* et *Çavaria*) et par l’association *Genres Pluriels*, l’*Equality Law Clinic (ULB)*, *Amnesty International* et *Ilga-Europe*.

Les observations de l’asbl Çavaria concernent les points suivants:

1) L’irrévocabilité de principe du changement du genre enregistré et la fluidité du genre.

L’identité de genre est une donnée établie. Le nom qu’une personne se donne est une question très personnelle qui, en outre, peut être “fluïde” (en cas de fluidité du genre). Le mode actuel d’enregistrement du genre est de toute façon très artificiel. Le fait qu’il n’existe que deux alternatives (homme-femme) méconnaît l’existence de variations en termes de caractéristiques sexuelles chez les personnes intersexuées.

L’autodétermination en matière d’identité de genre devrait impliquer que le législateur reconnaît que l’identité de genre peut être fluïde, tant dans le vécu qu’au

de tijd.

Sommigen voelen zich noch man, noch vrouw. Bij anderen wijzigt de genderidentiteit meermaals gedurende het leven. In het voorliggende wetsontwerp kan een persoon enkel via een gerechtelijke procedure alsnog een tweede keer zijn geslachtsregistratie laten wijzigen.

Çavaria pleit ervoor dat het mogelijk wordt om de genderregistratie meer dan eens te wijzigen via een administratieve procedure.

Katrien Van Leirberghe legt uit dat het fraudegevallen en misbruik al kunnen worden gedetecteerd door de procureur des Konings. Daarvoor is het niet nodig om de genderregistratie principieel onherroepelijk te maken.

2) De “psychiatrisering” en “medicalisering” van zestien- en zeventienjarigen

Het wetsontwerp bepaalt dat niet-ontvoogde minderjarigen met onderscheidingsvermogen vanaf de leeftijd van zestien jaar slechts een wijziging van de genderregistratie kunnen aanvragen nadat ze een diagnose hebben gekregen van een kinder- en jeugdpsychiater, in de hoedanigheid van behandelend arts. Deze moet een attest afleveren dat vaststelt dat de minderjarige “de voortdurende overtuiging heeft dat het geslacht vermeld in zijn akte van geboorte niet overeenkomt met zijn innerlijk beleefde genderidentiteit.”

Deze eis druist nog steeds in tegen de internationale mensenrechtelijke regels, die medicalisering en diagnosticering veroordelen. Het spreekt ook het regeerakkoord tegen waarin een demedicalisering van de wet werd beloofd.

In de memorie van toelichting wordt dit beschouwd als het aftoetsen van de oordeelbekwaamheid van de jongere. Maar in de tekst van het wetsontwerp zelf staat wel een oordeel over de genderidentiteitsbeleving. De sprekerster meent dat het wel degelijk om een diagnose gaat.

Het is trouwens niet duidelijk wat onder de behandelende arts wordt verstaan. Hoelang moet iemand behandeld zijn vooraleer er kan gesproken worden van een behandelende arts? Mevrouw Van Leirberghe legt ook uit dat niet alle transjongeren behandeld worden door een kinderpsychiater omdat dat niet altijd nodig is.

3) Transgenderorganisaties als “poortwachters”

Volgens het wetsontwerp moet de aanvrager bij een

fil du temps.

Certains ne se sentent ni homme ni femme. Pour d'autres, l'identité de genre change à plusieurs reprises au cours de la vie. Selon le projet de loi à l'examen, seule une procédure judiciaire permet à une personne de procéder encore à un deuxième changement de l'enregistrement du sexe.

Çavaria plaide afin que l'enregistrement de genre puisse être modifié à plusieurs reprises par le biais d'une procédure administrative.

Katrien Van Leirberghe explique que les cas de fraude et les abus peuvent déjà être détectés par le procureur du Roi. Il n'est pas nécessaire que prévienne l'irrévocabilité de principe de l'enregistrement de genre à cet effet.

2) La “psychiatrisation” et la “médicalisation” des 16-17 ans.

Le projet de loi prévoit que les mineurs non émancipés ayant la capacité de discernement ne peuvent, à partir de seize ans, demander une modification du genre enregistré qu'après avoir reçu le diagnostic d'un pédopsychiatre, agissant en qualité de médecin traitant. Celui-ci doit délivrer une attestation établissant que le mineur “a la conviction durable que le sexe mentionné dans son acte de naissance ne correspond pas à son identité de genre vécue intimement.”

Cette condition va encore à l'encontre des règles internationales en matière de droits de l'homme, qui condamnent cette médicalisation et diagnostication. Elle est par ailleurs contraire à l'accord de gouvernement, qui promet une démedicalisation de la loi.

L'exposé des motifs considère cette procédure comme une évaluation de la capacité de jugement du jeune. Le texte même du projet de loi, en revanche, comporte un jugement sur la manière dont l'intéressé vit son identité de genre. Pour l'oratrice, il s'agit bel et bien d'un diagnostic.

On ne voit d'ailleurs pas clairement ce qu'il faut entendre par “médecin traitant”. Pendant combien de temps une personne doit-elle avoir été traitée avant que l'on puisse parler de “médecin traitant”? Mme Van Leirberghe explique également que tous les jeunes transgenres ne sont pas traités par un pédopsychiatre, car ils n'en ont pas toujours besoin.

3) Les organisations transgenres en tant que “gardiens”.

Aux termes du projet de loi, le demandeur doit

tweede bezoek aan de burgerlijke stand een attest van voorlichting kunnen voorleggen, “waarin een erkende transgendervereniging heeft verklaard de aanvrager volledig te hebben ingelicht”.

De betrokken middenveldorganisaties staan weigerachtig tegenover deze rol als “poortwachter”. Als het wetsontwerp uitgaat van een principiële zelfbeschikingsrecht, dan hoeft er geen inmenging van derden te zijn. Bovendien merkt de spreekster op dat het iedereen vrijstaat om zich aan te sluiten bij een vereniging of bij haar ten rade te gaan, maar niemand zou verplicht mogen worden om een vereniging noch eender wie te consulteren.

Katrien Van Leirberghe stipt aan dat er transgenders zijn die zich niet aangesproken voelen door het verenigingsleven of er zelfs afkerig tegenover staan. Een verplichte raadpleging heeft dan niet het gewenste effect zoals vooropgesteld in de memorie van toelichting.

De opdracht voor de transgenderorganisatie wordt omschreven als “een voorlichtingsplicht over de juridische, sociale en psychologische gevolgen in van het dagelijks leven in het andere geslacht”. Gezien dit wetsontwerp enkel de juridische wijziging van genderregistratie regelt, is het vreemd om de sociale gevolgen te moeten toelichten van leven als transgender.

Meestal is de juridische wijziging de “kers op de taart” die het dagelijkse leven eenvoudiger kan maken. De meeste transgender personen ontdekken geleidelijk aan hun identiteit en leven al geruime tijd in de genderrol die het meeste aansluit bij hun identiteit vooraleer zij een naamswijziging aanvragen of hun genderidentiteit juridisch laten verankeren. De drempels die ervaren worden op sociaal vlak komen er soms net omdat de vermelding “M” of “V” op de identiteitskaart (nog) niet overeenkomt met de genderexpressie of –rol.

c. Inleidende uiteenzetting van de vertegenwoordigers van “Rainbowhouse Brussels”

Raïssa Coulibaly, vertegenwoordigster van “Rainbowhouse Brussels”, geeft aan dat Rainbowhouse in het Brusselse 54 verenigingen van lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen en trans- en interseksuelen bijeenbrengt. Het is een koepelorganisatie, die als doel heeft de leden te vertegenwoordigen, bijvoorbeeld tijdens parlementaire debatten zoals deze. Rainbowhouse werkt ook in het veld en stelt die verenigingen een team ter beschikking, alsook een plaats waar ze kantoor kunnen houden, waar opleidingen gegeven kunnen worden en waar ze rustig samen kunnen komen.

produire, lors de sa deuxième visite à l’état civil, une attestation d’information “confirmant qu’une organisation de transgenres agréée a pleinement informé le demandeur”.

Les organisations de la société civile concernées sont réfractaires vis-à-vis de ce rôle de “gardien”. Si le projet de loi présuppose le principe du droit à l’autodétermination, l’immixtion de tiers est inutile. L’oratrice ajoute de surcroît que, si chacun est libre de s’affilier auprès d’une organisation ou d’y chercher conseil, personne ne devrait être obligé de consulter une association ou qui que ce soit.

Katrien Van Leirberghe indique que la vie associative ne plaît pas à certains transgenres, ou qu’ils éprouvent même de la répugnance pour elle. L’obligation de consulter n’a donc pas l’effet souhaité dans l’exposé des motifs.

La mission de l’organisation de transgenres est décrite comme “un devoir d’information sur les conséquences juridiques, sociales et psychologiques au quotidien de la vie dans l’autre sexe”. Dans la mesure où le projet de loi à l’examen ne règle que la modification juridique de l’enregistrement du genre, il est étrange de devoir expliquer les conséquences sociales de la vie de transgenre.

En général, la modification juridique est la “cerise sur le gâteau” susceptible de simplifier la vie quotidienne. La plupart des personnes transgenres découvrent leur identité progressivement et vivent depuis longtemps dans le genre qui correspond le plus à leur identité, avant de demander un changement de nom ou de faire ancrer juridiquement leur identité de genre. Les obstacles rencontrés sur le plan social n’existent parfois qu’à cause du fait que la mention “M” ou “F” sur la carte d’identité ne correspond pas (encore) à l’expression ou à la notion du genre.

c. Exposé introductif des représentants de la “Rainbowhouse Brussels”

Raïssa Coulibaly, représentante de la “Rainbowhouse Brussels”, rappelle que la RainbowHouse rassemble 54 associations lesbiennes, gays, bissexuelles, trans et intersexuées en région bruxelloise. Elle est une coupole qui a pour mission de représenter ses membres lors de débats législatifs comme celui-ci. Elle travaille aussi sur le terrain, en mettant à leur disposition une équipe et un lieu pour accueillir des permanences, des formations et des moments de convivialité.*

Het standpunt van *Rainbowhouse* is solidair met en aanvullend op de standpunten van *Genres Pluriels*, *Equality Law Clinic* en de twee andere regionale koepels van LGBTQI's (Çavaria en Arc-en-Ciel Wallonie). Samen met *Amnesty International* en de *Ligue des Droits de l'Homme* hebben de organisaties duidelijke voorstellen juridisch uitgewerkt; die staan op hun websites sinds november 2016.

Joël Le Déroff, vertegenwoordiger van "*Rainbowhouse Brussels*", stelt vast dat het wetsontwerp van de regering beperkt blijft tot het behandelen van kwesties uit het burgerlijk recht. Voor die keuze valt zeker wat te zeggen, en heeft de verdienste dat ingegaan wordt op een dringende noodzaak: de schendingen van de rechten van de mens die voortvloeien uit de actuele procedure zijn echt onverdraaglijk. De verbetering van andere aspecten van de rechten van transpersonen wordt echter uitgesteld, zoals inzake vrije en gratis toegang tot vrij gekozen zorgverlening. De situatie van interseksuele personen moet eveneens worden aangehaald, aangezien ook zij slachtoffer zijn van zware schendingen van hun rechten.

Het doel van het wetsontwerp is derhalve afgebakend. Het moet dus integraal behandeld worden. Dat is wel het minste dat nu gedaan kan worden. Het is volkomen aanvaardbaar dat er meer tijd naar een parlementair debat gaat om een wet op te stellen die alle principes van de rechten van de mens en van het zelfbeschikkingsrecht behandelt. Het zou volkomen betreurenswaardig zijn om van een echt belangrijke fase af te moeten stappen, louter omdat men sneller wil communiceren.

Joël Le Déroff legt de nadruk op het principe van zelfbeschikking, dat centraal staat in de geschiedenis van de beweging LGBTQI. Dat principe geldt voor iedereen, of de ondergane onderdrukking gebaseerd is op geslacht (vrouwen), seksuele geaardheid (homoseksuelen, lesbiennes), genderidentiteit (transpersonen) dan wel geslachtskenmerken (interseksuelen). Het gaat om volkomen gelijkwaardigheid: *Rainbowhouse* pleit voor gelijke emancipatie voor iedereen. Bovendien heeft de beweging enorm veel te danken aan de transgenderactivisten: van begin af aan speelden zij een belangrijke rol, met een bewonderenswaardige kracht, hetgeen ver af staat van de paternalistische karikatuur die hen heel kwetsbaar wil voorstellen. Het zijn met name transseksuele activisten, van wie sommigen het slachtoffer van racisme waren, die aan de oorsprong liggen van de *Pride*.

Joël Le Déroff wijst ook met nadruk op een realiteit: de veranderlijkheid van identiteiten. Het klopt niet dat er louter hetero's of homoseksuelen bestaan; er zijn

La position de la *Rainbowhouse* est solidaire et complémentaire de celles exprimées par Genres Pluriels, par l'*Equality Law Clinic* et par les deux autres coupoles régionales LGBTQI, Çavaria et Arc-en-Ciel Wallonie. Ensemble, avec *Amnesty International* et la Ligue des Droits de l'Homme, les organisations ont élaboré des propositions précises, mises en forme juridiquement, et disponible sur leurs sites internet depuis novembre 2016.

Joël Le Déroff, représentant de la "*Rainbowhouse Brussels*", constate que le projet de loi du gouvernement se borne à traiter les questions de droit civil. C'est un choix qui se défend, et qui a le mérite de répondre à une priorité urgente, tant les violations des droits humains découlant de la procédure actuelle sont odieuses. Pour autant, l'amélioration d'autres aspects des droits des personnes trans* s'en trouve remise à plus tard. C'est notamment le cas de l'accès libre et gratuit à des soins librement choisis. Il faut aussi citer la situation des personnes intersexuées, elles aussi victimes de violations majeures de leurs droits.

L'ambition du projet étant ainsi circonscrite, il convient donc de la traiter à 100 %. C'est la moindre des choses. Il est parfaitement acceptable de prendre le temps d'un débat parlementaire plus long, pour construire une loi allant au bout des principes de droits humains et d'autodétermination. Il serait parfaitement regrettable, pour le plaisir d'une communication à plus court terme, de se priver d'une étape aussi nécessaire.

Joël Le Déroff insiste sur le principe d'autodétermination, central dans l'histoire du mouvement LGBTQI. Il s'y applique à chacun, que les oppressions subies soient fondées sur le genre (femmes), l'orientation sexuelle (gays, lesbiennes), l'identité de genre (trans*) ou les caractéristiques sexuelles (intersexués). L'équivalence est pleinement valide: la *Rainbowhouse* défend l'égale émancipation de tous. En outre, le mouvement est immensément redevable aux militants trans*. Dès son origine, ils y ont joué un rôle majeur avec une force admirable, loin de la caricature paternaliste qui les voudrait nécessairement vulnérables. Ce sont notamment des militantes trans*, certaines racisées, qui sont à l'origine de la *Pride*.

Joël Le Déroff insiste aussi sur une réalité: la fluidité des identités. Il n'existe pas les hétérosexuels d'un côté, et les homosexuels de l'autre. Il y a des bisexuels, et des

ook biseksuelen en personen die veranderen en toch zichzelf blijven. Het zijn niet enkel mannen aan de ene kant en vrouwen aan de andere. Er zijn transpersonen, er zijn ook personen met een vloeiende genderidentiteit; zij wijzen zichzelf niet exclusief het mannelijk noch het vrouwelijk geslacht toe. Om die reden werd er samen met andere verenigingen, *Amnesty* en de *Equality Law Clinic* in november 2016 de (facultatieve) mogelijkheid aangevraagd om de vermelding van het geslacht bij de burgerlijke staat weg te laten. Dit vooruitzicht is niet onrealistisch: het zou echt onaanvaardbaar zijn om via de burgerlijke staat burgers aan een volksgroep, religie of handicap toe te wijzen. De “onherroepelijkheid” van de wijziging van genderregistratie gaat sterk in tegen de visie van *Rainbowhouse* en vloeit voort uit een strikt binaire visie van het menselijk gender.

De verenigingen hebben het doel noch de middelen om zich als wachters op te stellen tijdens de wijzigingsprocedure betreffende de vermelding van het geslacht bij de burgerlijke staat. Die positionering ware strijdig met het principe van zelfbeschikking, dat stelt dat elke consultatie, zelfs van verenigingen, gekozen moet zijn en niet opgelegd. Het is nog onrealistischer als we rekening houden met hun beperkte middelen. We mogen niet vergeten dat *Genres Pluriels* in 2016 haast de deuren heeft moeten sluiten wegens financiële problemen. De verenigingen zouden daarentegen hun rol moeten vervullen door bij te dragen aan de uitwerking van de informatieve brochure waarin het wetsontwerp voorziet.

Beroepsmensen worden geconfronteerd met moeilijkheden die resulteren uit onrechtmatige voorwaarden die worden opgelegd bij de wijziging van het geslacht bij de burgerlijke staat. Net zoals de andere koepelorganisaties komt *Rainbowhouse* met hen in contact bij opleidingsprojecten en gevarieerde partnerships. De spreker verwijst bijvoorbeeld naar politiemensen, OCMW-personeel, docenten, personeelsleden van gemeentelijke overheden, asielinstanties (CGVS, Vreemdelingenzaken). Die beroepsmensen zijn vaak van goede wil, maar er rijzen moeilijkheden met transpersonen, want vóór de wijziging van hun burgerlijke staat is hun situatie lange tijd heel moeilijk en pijnlijk. Voor die beroepsmensen is het dus vaak moeilijk werken. Het beschermen van transpersonen betekent hen onmiddellijk en onvoorwaardelijk hun burgerlijke staat te laten wijzigen. Hierbij worden ze in geen geval beschermd tegen de gevolgen. Als wordt aangenomen dat ze niet goed voorbereid of onvoorzien zijn, getuigt dit van een overduidelijke onwetendheid van de werkelijke ervaringen van deze personen. Duizenden beroepsmensen uit alle sectoren zouden dat kunnen bevestigen.

Raïssa Coulibaly wijst erop dat ze een naar België gevluchte transgender is. Bij haar aankomst werd ze

personnes qui évoluent, sans cesser d’être eux-mêmes. Il n’y a pas que des hommes d’un côté, des femmes de l’autre. Il y a des personnes trans*, et il y a aussi des personnes au genre fluide, qui refusent une assignation binaire. Pour cette raison, la position commune adoptée avec d’autres associations, *Amnesty* et l’*Equality Law Clinic* en novembre 2016 demandait la possibilité (facultative) de se passer de l’enregistrement du genre à l’état civil. Cette perspective n’est pas irréaliste: il serait bien inacceptable d’assigner, par le biais de l’état civil, des citoyens à une ethnie, à une religion ou à un handicap. La notion d’irrévocabilité du changement du genre enregistré s’oppose profondément à la vision de la *Rainbowhouse*. Elle découle d’une vision rigide binaire du genre humain.

Les associations n’ont pas la mission, ni les moyens d’être des gardes-barrières lors de la procédure de changement de la mention du genre à l’état civil. Ce positionnement contredit le principe d’autodétermination, qui veut que toute consultation, même associative, soit choisie et non imposée. Il est de plus irréaliste en tenant compte des moyens limités qui sont les leurs. Genres Pluriels, il faut le rappeler, a failli fermer ses portes en 2016 par manque de moyens. Les associations seraient en revanche dans leur rôle en contribuant à l’élaboration de la brochure informative prévue par le projet.

Bien des professionnels sont confrontés aux difficultés résultant des conditions abusives mises au changement du genre à l’état civil. Comme les autres coupoles, la *RainbowHouse* les côtoie dans des projets de formation et des partenariats variés. L’orateur cite par exemple les personnels de la police, les agents des CPAS, les enseignants, les agents des administrations communales, les autorités d’asile (CGRA, Office des Étrangers). Souvent de bonne volonté, ces professionnels se heurtent, avec les usagers trans*, à leur réalité, durablement et douloureusement kafkaïenne avant la modification de leur état civil. Leur propre travail s’en retrouve parfois compliqué. Protéger les personnes trans*, c’est leur donner accès immédiat et inconditionnel à la modification de l’état civil. Ce n’est, en aucun cas, les protéger contre ses effets. Les supposer mal anticipés ou inattendus témoignerait d’une ignorance flagrante de l’expérience réelle de ces personnes. Des milliers de professionnels de tous horizons pourraient en témoigner.

Raïssa Coulibaly indique qu’elle est une personne transgenre réfugiée en Belgique. Elle s’est retrouvée, à

geconfronteerd met wetten die haar “minder mens” maakten, en haaks stonden op de rechten van de mens. Ze kon in haar identiteitspapieren het door haar aangegeven geslacht niet wijzigen. Voor het CVGS was de spreekster bijvoorbeeld meer gefocust op hoe de ambtenaar zich tot haar richtte dan op de inhoud van de ondervraging.

d. Uiteenzetting van de vertegenwoordigster van het Kindergenderteam UZ Gent

Mevrouw Karlien Dhondt, kinder- en jeugdpsychiater Kindergenderteam UZ Gent, stipt in de eerste plaats aan dat zij verantwoordelijk is voor het Kindergenderteam van het UZ Gent, maar dat haar standpunt wordt gedeeld door het volledige genderteam.

Het *genderteam* is een multidisciplinair team waar zowel kinderen, jongeren als volwassenen, terecht kunnen voor psychologische en medische begeleiding op het vlak van genderidentiteitsvragen. Zowel het kinder- en jongerengenderteam alsook het volwassenenteam beschikken over decennialange ervaring op het domein van transzorg en maken deel uit van diverse internationale professionele netwerken zoals de “*World Professional Association of Transgender Health*”(WPATH). Mevrouw Dhondt legt uit dat haar team ten volle de verklaring van 19 januari 2015 waarin de WPATH stelt dat “elke persoon het recht heeft om de genderidentiteit juridisch erkend te zien en over identiteitsdocumenten te beschikken die in overeenstemming zijn met deze genderidentiteit”. Deze wereldorganisatie heeft al in 2010 verklaard gekant te zijn tegen enige vorm van chirurgie of sterilisatie als een juridische voorwaarde om juridisch van geslacht te kunnen veranderen. In 2015 heeft de WPATH hieraan toegevoegd dat ook andere obstakels, zoals attesten van psychologen of psychiaters, juridische barrières vormen die schadelijk zijn voor de gezondheid van transpersonen, aangezien zij een sociale transitie moeilijker maken, en identiteitsdocumenten die congruent zijn met de beleefde genderidentiteit voor velen onbereikbaar stellen, en zodoende zelfs bijdragen aan de kwetsbaarheid van transpersonen voor discriminatie en geweld.

Studies tonen ondubbelzinnig aan dat sociale integratie, van zowel jongeren als volwassenen cruciaal zijn en een belangrijke predictor vormen voor de mentale gezondheid van transpersonen. Voor transkinderen –jongeren betekent dit ook dat zij zich het beste moeten kunnen ontwikkelen zoals hun leeftijdsgenoten. Dit wetenschappelijk uitgangspunt is een van de

son arrivée, confrontée à des lois déshumanisantes et contraires aux droits humains. Elle n’avait pas la possibilité d’adapter ses papiers d’identité au genre exprimé. Devant le CGRA par exemple, l’oratrice était beaucoup plus concentrée sur la question de savoir comment le fonctionnaire allait s’adresser à elle que sur le contenu de l’audition.

d. Exposé de la représentante du Kindergenderteam de l’UZ de Gand

Mme Karlien Dhondt, pédopsychiatre, Kindergenderteam UZ Gand, indique avant tout qu’elle est responsable de l’équipe en charge de la question du genre chez les enfants à l’hôpital universitaire de Gand, mais que son point de vue est partagé par l’ensemble de l’équipe en charge du genre.

Cette *genderteam* est une équipe pluridisciplinaire qui accueille les enfants, les adolescents et les adultes pour leur proposer un accompagnement psychologique et médical en ce qui concerne les questions liées à l’identité de genre. Tant l’équipe enfants et adolescents que l’équipe adultes disposent d’une expérience de plusieurs décennies dans le domaine des soins aux transgenres et font partie de plusieurs réseaux professionnels internationaux tels que la “*World Professional Association of Transgender Health*”(WPATH). Mme Dhondt explique que son équipe souscrit pleinement à la déclaration du 19 janvier 2015 dans laquelle la WPATH indique que “tout individu a le droit de faire reconnaître sur le plan juridique son identité de genre et de disposer de documents d’identité qui correspondent à cette identité de genre” (traduction). Dès 2010, cette organisation mondiale affirmait son opposition à toute forme de chirurgie ou de stérilisation en tant que condition pour pouvoir changer de sexe sur le plan juridique. En 2015, la WPATH a ajouté que d’autres obstacles, tels que des attestations de psychologues ou de psychiatres, constituaient des barrières juridiques néfastes pour la santé des personnes transgenre, dans la mesure où elles compliquent la transition sociale et interdisent à beaucoup l’accès à des documents d’identité conformes à l’identité de genre vécue et, ce faisant, qu’elles contribuent même à la vulnérabilité des personnes transgenres à l’égard de la discrimination et de la violence.

Certaines études prouvent sans équivoque que l’intégration sociale des adolescents comme des adultes est cruciale et constitue un facteur clé de la santé mentale des personnes transgenres. Pour les enfants et les adolescents transgenres, cela signifie en outre qu’ils doivent idéalement se développer comme tous les enfants et les adolescents de leur âge. Ce point de départ scientifique

fundamentele argumenten waarop het standpunt van het Kindergenderteam gegrond is.

Mevrouw Dhondt legt uit dat het genderteam, als lid van de WPATH, bijgevolg uitermate tevreden is dat het wetsontwerp enerzijds de rol van de medici als “poortwachter” voor de juridische erkenning (quasi) volledig schrapt en, anderzijds, de groep transgenderpersonen die van dit recht kunnen gebruik maken sterk uitbreidt (*in casu* ook de transgenderpersonen die geen medische zorg wensen of nog niet voldoende aan de huidige medische criteria).

De procedure van zelfdeterminatie bij volwassenen kan volledig op onze steun rekenen.

Ook de ontworpen regeling voor het wijzigen van de voornaam vanaf de leeftijd van twaalf jaar wordt positief beoordeeld. Mevrouw Dhondt wijst erop dat het wetsontwerp voorziet dat de jongere een tweede keer en op vrij soepele wijze kan beslissen om zijn voornaam opnieuw te wijzigen. Uit de ervaring van kindergenderteams in landen waar deze mogelijkheid tot voornaamswijziging ook bestaat blijkt dat het feit dat er een juridische mogelijkheid bestaat om de registratie van het geslacht te laten wijzigen, nog niet meteen impliceert dat de jongere ook al een maatschappelijk “switch” maakt wanneer hij zich aanmeldt bij het genderteam.

Daarom moet er, zoals ook bepaald in het wetsontwerp, een scheiding zijn tussen het juridische luik en de hulpverlening. Mevrouw Dhondt steunt dit voluit, temeer omdat hulpverlening een eigen invalshoek heeft en ook steeds binnen deze nieuwe juridische context zijn rol correct moet kunnen blijven spelen.

Niettegenstaande de positieve evaluatie van het wetsontwerp, plaatst het genderteam de volgende kanttekeningen bij de ontworpen regeling:

1. het is niet nodig om voor de niet-ontvoogde zestien- of zeventienjarige met onderscheidingsvermogen een bijkomende drempel in te bouwen door een verklaring te eisen van de behandelende arts-kinder- en jeugdpsychiater. Dit druist in tegen de hierboven aangehaalde visie van de WPATH. Dat neemt niet weg dat het genderteam er sterke voorstander van is om aan deze groep van jongeren de mogelijkheid te bieden om hun genderidentiteit juridisch vertaald te zien. Mevrouw Dhondt benadrukt dat deze kwestie zelfs prioritair is. Volgens de spreker hebben zestien- en zeventienjarigen recht op een procedure (voor juridische geslachtswijziging) die gelijkaardig is aan deze die van toepassing is op meerderjarigen. Dat blijkt uit de praktijkervaring van het genderteam en uit onderzoeksresultaten. Tot slot is het

est l'un des arguments fondamentaux sur lesquels se fonde le point de vue de la *Kindergenderteam*.

Mme Dhondt explique qu'en tant que membre de la WPATH, la *genderteam* se réjouit par conséquent, d'une part, que le projet de loi supprime (presque) complètement le rôle du médecin en tant que “gardien” de la reconnaissance juridique et, d'autre part, que le groupe des transgenres pouvant faire usage de ce droit s'élargisse nettement (en l'occurrence, également aux personnes transgenres qui ne souhaitent pas de soins médicaux ou qui ne remplissent pas encore suffisamment les critères médicaux actuels).

La procédure d'autodétermination chez les adultes peut compter sur notre soutien total.

De même, la réglementation proposée relative au changement de prénom à partir de l'âge de douze ans est jugée positive. Mme Dhondt souligne que le projet de loi prévoit que le jeune peut décider de changer une deuxième fois son prénom, et ce, de manière relativement souple. Il ressort de l'expérience d'équipes “genre” s'occupant des enfants dans des pays où cette possibilité de changer de prénom existe aussi que le fait qu'il est juridiquement possible de faire changer l'enregistrement du sexe n'implique pas d'emblée que le jeune opère déjà aussi un “switch” social lorsqu'il se présente auprès de l'équipe “genre”.

Il faut par conséquent, comme l'indique le projet de loi, distinguer le volet juridique et l'assistance ce que soutient totalement Mme Dhondt, d'autant plus que l'assistance est apportée dans une perspective qui lui est propre et qu'elle doit toujours pouvoir continuer à remplir son rôle dans ce nouveau contexte juridique.

Bien que l'équipe “genre” évalue positivement le projet de loi, elle formule les observations suivantes concernant la réglementation proposée:

1. il n'est pas nécessaire de prévoir un obstacle supplémentaire pour le jeune de seize ou dix-sept ans non émancipé doué de discernement en exigeant une déclaration établie en qualité de médecin traitant par un pédopsychiatre. Cet obstacle va à l'encontre de la vision évoquée ci-dessus de la WPATH. Il n'en demeure pas moins que l'équipe “genre” est particulièrement favorable à ce que la possibilité soit offerte à ce groupe de jeunes de voir leur identité de genre traduite juridiquement. Mme Dhondt insiste sur le fait que cette question est même prioritaire. L'oratrice estime que les jeunes de seize et dix-sept ans ont droit à une procédure (de changement de sexe juridique) semblable à celle qui est en vigueur pour les majeurs, comme en attestent l'expérience professionnelle de l'équipe “genre” et les

genderteam ervan overtuigd dat het openstellen van de mogelijkheid van een juridische geslachtswijziging voor deze groep een grote bijdrage zal leveren aan hun mentaal welzijn en hun sociale integratie zeer positief zal bevorderen;

2. een tweede opmerking betreft de meerwaarde van het “attest van voorlichting door transgenderorganisatie”. Het genderteam vertrouwt er op dat de informatiebrochure die de ambtenaar van de burgerlijke stand aan de aanvrager bezorgd, voldoende informatie bevat om een weloverwogen keuze te maken. Daarenboven hecht het genderteam meer waarde aan de ingebouwde wachtperiode: die zal efficiënter zijn en meer gevolgen ressorteren dan het attest afgeleverd door een transgenderorganisatie. Indien de wetgever toch zou vasthouden aan het voornemen om organisaties hierin een rol te laten vervullen, dan bepleit het genderteam dat de aanvrager terecht kan bij een neutrale Nederlandstalig en een Franstalige organisatie die over voldoende mensen en middelen beschikt, en voldoende kennis in huis heeft om zowel de juridische als de medische gevolgen toe te lichten en vragen te beantwoorden.

e. Uiteenzetting van de vertegenwoordigers van Equality Law Clinic (ULB)

Mevrouw Isabelle Rorive, vertegenwoordigster van Equality Law Clinic, professor aan de Faculteit Rechten en directeur van de “Centre Perelman de philosophie du droit de l’Université libre de Bruxelles (ULB)”, geeft aan dat Equality Law Clinic werd opgericht in het raam van het door Belspo gefinancierde Human Rights Integration-project, waaraan universiteiten uit het noorden en het zuiden van het land deelnemen. In nauwe samenwerking met het middenveld streeft dat project ernaar een einde te maken aan schrijnende gevallen van discriminatie die niet alleen in ons land, maar ook in het buitenland aan de kaak worden gesteld. Sinds ze in 2014 werd opgericht, heeft ELC zich met name bekommerd om het lot van “trans*personen”. Als co-voorzitster van de federale Commissie van experts voor de evaluatie van de antidiscriminatiewetten heeft Françoise Tulkens de “trans*personen” beschreven als de “verstotenen der verstotenen”. Talrijke rapporten en wetenschappelijke onderzoeken gewagen van geweld, discriminatie en aantasting van de menselijke waardigheid jegens die mensen.

Uit juridisch oogpunt blijkt dat de wet van 10 mei 2007 “betreffende de transseksualiteit” een aantal voor België verbindende Europese en internationale verplichtingen schendt. De wijziging van het geregistreerde geslacht mag niet alleen gelden voor de personen die een “geslachtsverandering” hebben ondergaan; het gaat daarbij nog steeds om een minderheid.

résultats d’études. Pour conclure, l’équipe “genre” est convaincue du fait que permettre à ce groupe de changer de sexe juridique contribuera considérablement à son bien-être mental et favorisera très positivement son intégration sociale;

2. une deuxième remarque concerne la plus-value de l’ “attestation d’information provenant d’une association transgenre”. L’équipe “genre” est convaincue que la brochure d’information que l’officier de l’état civil remet au demandeur contient suffisamment d’informations pour faire un choix en connaissance de cause. En outre, l’équipe “genre” accorde plus de valeur à la période d’attente prévue, qui sera plus efficace et aura une plus grande incidence que l’attestation délivrée par l’organisation transgenre. Si le législateur maintient tout de même son intention de faire jouer un rôle à des organisations, l’équipe “genre” plaide pour que le demandeur puisse s’adresser à une organisation neutre francophone et néerlandophone disposant du personnel et des moyens suffisants, ainsi que des connaissances suffisantes en interne pour expliquer les conséquences tant juridiques que médicales et répondre aux questions.

e. Exposé des représentants de l’ “Equality Law Clinic” (ULB)

Mme Isabelle Rorive, représentante de l’Equality Law Clinic, professeur à la Faculté de droit et directrice du Centre Perelman de philosophie du droit de l’Université libre de Bruxelles (ULB), indique que l’Equality Law Clinic a été fondée dans le cadre du projet Human Rights Integration financé par Belspo, qui rassemble des universités du Nord et du Sud du pays. En collaboration étroite avec la société civile, son action vise à remédier à des situations criantes de discrimination, dénoncées à la fois dans notre pays, mais également au-delà de nos frontières. Dès sa création en 2014, l’ELC s’est notamment consacrée aux personnes trans*. Des termes de Françoise Tulkens, en sa qualité de co-présidente de la Commission fédérale d’évaluation des législations anti-discriminatoires, les personnes trans* sont certainement “les exclus des exclus”. De nombreux rapports et recherches scientifiques attestent des violences, des discriminations et des atteintes à la dignité humaine dont elles sont victimes.

D’un point de vue juridique, il est avéré que la loi du 10 mai 2007 “relative à la transsexualité” viole une série d’obligations européennes et internationales qui lient la Belgique. La modification du genre enregistré ne peut être réservée aux personnes qui subissent un processus dit de “réassignation sexuelle”, lesquelles restent une minorité.

Het wetsontwerp van de regering is een aanzienlijke verbetering van die situatie, die voor een rechtsstaat onhoudbaar is. Meer bepaald valt het toe te juichen dat de erin vervatte procedure van wijziging van burgerlijke staat voor meerderjarigen niet alleen de voorwaarden inzake sterilisatie en psychiatrische screening afschaft, maar ook geen enkele medische of gerechtelijke interventie meer oplegt. Dit wetsontwerp gaat echter niet voluit aangaande de uitvloeisels van het fundamenteel recht op zelfbeschikking, terwijl dat toch de hoeksteen ervan is. Her en der in de memorie van toelichting en in het wetsontwerp zelf schemert nog de visie door waarbij “trans*personen” worden beschouwd als personen die zo niet geestesziek zijn, dan toch tegen zichzelf moeten worden beschermd.

Concreet moet de wetgever zich afvragen of hij echt wil spreken van “lichtzinnige wijzigingen”, wetende dat een dergelijke situatie door geen enkel wetenschappelijk rapport of getuigenis kan worden gestaafd. De verenigingen die ter zake deskundig zijn, stellen hetzelfde vast. Vervolgens moet de wetgever zich beraaden over de draagwijdte van de verplichting “het attest van voorlichting te laten opmaken door een erkende transgenderorganisatie”. Het staat eenieder vrij al dan niet bij een vereniging aan te kloppen. Met betrekking tot een psychiater of een psycholoog is dat overigens niet anders.

De Staat behoort zich niet in die keuze te mengen wanneer zij moet worden gemaakt door meerderjarigen die volledig rechtsbekwaam zijn. Meer, “trans*personen” die vragen dat hun geregistreerd geslacht wordt gewijzigd in de akten van de burgerlijke stand, krijgen al een informatiebrochure overhandigd (waarvan de inhoud onverwijld door de Koning moet worden bepaald, omdat de nieuwe wetgeving anders een lege doos dreigt te zijn). Moeten zij in die mate worden “bemoederd” dat een vereniging moet verklaren dat zij die brochure wel degelijk hebben gelezen?

Met betrekking tot de minderjarigen, ten slotte, valt de wens van een specifieke begeleiding wel te begrijpen, maar die mag het recht op zelfbeschikking niet fnuiken. Hooguit kan de rol van een kinderpsychiater erin bestaan te verklaren dat de niet-ontvoogde minderjarige onderscheidingsvermogen heeft.

Het is niet zijn taak – omdat hij anders zelf opnieuw een psychiatrisch etiket op de “trans*persoon” dreigt te kleven – te bevestigen dat “de betrokkene de voortdurende overtuiging heeft dat het geslacht vermeld in zijn akte van geboorte niet overeenkomt met zijn innerlijk beleefde genderidentiteit”. De spreekster begrijpt de bedoeling van deze afwijking van het gemeen recht niet,

Le projet de loi déposé par le gouvernement fédéral constitue une amélioration substantielle de cette situation intenable pour un État de droit. Ainsi, il convient de saluer que la procédure de changement d'état civil pour les personnes majeures qu'il prévoit, d'une part, supprime les conditions de stérilisation et de parcours psychiatrique, et d'autre part, n'exige aucune intervention médicale ou judiciaire. Ce projet de loi ne tire cependant pas toutes les conséquences du droit fondamental à l'auto-détermination qui en constitue, pourtant, la pierre angulaire explicite. Et des passages de l'exposé des motifs, comme du texte du projet de loi, contiennent encore des réminiscences d'une vision des personnes trans* comme des personnes atteintes d'une maladie mentale, ou à tout le moins des personnes qui doivent être protégées contre elles-mêmes.

Concrètement, le législateur doit se demander s'il souhaite vraiment parler de “changements irréfléchis”, sachant qu'aucun rapport scientifique ou témoignage ne corroborent ce type de situation. Les associations expertes en la matière dressent le même constat. Ensuite, le législateur doit s'interroger sur la portée de l'obligation de fournir “une attestation d'information par une organisation de transgenres”. Franchir la porte d'une association relève du choix de chacun. Comme, du reste, franchir celle d'un psychiatre ou d'un psychologue.

Le rôle de l'État n'est pas de s'immiscer dans ce choix lorsqu'il appartient à des personnes majeures qui disposent de leur pleine capacité juridique. Qui plus est, les personnes trans* qui demandent à ce que leur genre enregistré soit modifié dans les actes de l'état civil se voient déjà remettre une brochure d'information (dont le contenu devra être établi sans délai par le Roi, sous peine de priver la nouvelle législation de toute effectivité). Doivent-elles à ce point être “maternées” qu'il faille qu'une association certifie qu'elles ont bien lu la brochure en question?

Enfin, s'agissant des mineurs, si l'on comprend bien le souhait d'un accompagnement particulier, celui-ci ne peut mettre à mal le droit à l'auto-détermination. Tout au plus, le rôle d'un pédopsychiatre peut être d'attester que le mineur non émancipé a la capacité de discernement.

Il ne lui revient pas, au risque de recoller une étiquette psychiatrique aux personnes trans*, de confirmer que “l'intéressé a la conviction durable que le sexe mentionné dans son acte de naissance ne correspond pas à son identité de genre vécue intimement”. On ne comprend pas l'objet de cette dérogation au droit commun, sachant que l'on parle bien ici d'une procédure administrative

aangezien het hier wel degelijk gaat om een administratieve procedure tot wijziging van het geregistreerde geslacht en niet om medische ingrepen met onomkeerbare implicaties.

Die drie elementen roepen het beeld op van een “trans*persoon” die niet over al zijn vermogens zou beschikken. Een dergelijk beeld draagt bij tot de uitsluiting die veel “trans*personen” ervaren wanneer zij toegang zoeken tot de meest elementaire domeinen van het maatschappelijk leven: onderwijs, huisvesting, werk enzovoort. Om slechts één voorbeeld te geven: een onderzoek van het Bureau van de Europese Unie voor de grondrechten uit 2014 maakt duidelijk dat België bovenaan de lijst staat van Europese landen waar “trans*personen” het meest worden gediscrimineerd bij sollicitaties of op de werkvloer.

*Mevrouw Emmanuelle Bribosia, vertegenwoordigster van Equality Law Clinic, professor aan de Faculteit Rechten en directeur van de “Centre Perelman de philosophie du droit de l’Université libre de Bruxelles (ULB), wil bovendien benadrukken dat België een uitgebreid juridisch instrumentarium moet uitwerken om structureel de strijd aan te binden met de uitsluiting die “trans*personen” en interseksuelen ondervinden. Er is nood aan een alomvattende en inclusieve aanpak om België in overeenstemming te brengen met zijn internationale verplichtingen, zowel op het vlak van burgerlijke en politieke rechten als op dat van sociale en economische rechten. In dat opzicht zou, gelijktijdig met de aanneming van dit wetsontwerp, een krachtige verbintenis moeten worden aangegaan opdat de vraagstukken in verband met gezondheid, met de strijd tegen discriminatie alsook met de situatie van de interseksuelen onverwijd aan bod zouden komen.*

Op initiatief van de vereniging *Genres Pluriels* wordt, in nauwe samenwerking met de drie regionale LGBTQI-koepels (*Arc-en-Ciel Wallonie*, *Çavaria* (Vlaanderen) en *Regenbooghuis* (Brussel)), alsook met *Amnesty International*, de Liga voor Mensenrechten en de *Equality Law Clinic* al jarenlang doorgewerkt aan een wetgevend model dat rekening houdt met alle bestaande uitsluitinggenererende aspecten. Dat wetgevend initiatief, dat het resultaat is van pluralistische en collegiale werkzaamheden, streeft ernaar rekening te houden met de stem van de belangrijkste betrokkenen, onder meer door talrijke getuigenissen te verzamelen.

Het herziene Europees Sociaal handvest legt ons land positieve verplichtingen op inzake gezondheid (artikel 11) en bescherming tegen sociale uitsluiting (artikel 30). Het Comité voor de sociale rechten geeft aan dat sociaal uitgesloten personen, zoals veel trans*personen, moet worden gewaarborgd dat zij effectief en zonder

de modificatie du genre enregistré et non d’opérations médicales aux conséquences irréversibles.

Ces trois éléments renvoient l’image d’une personne trans* qui ne serait pas en pleine possession de ses capacités. Et cette image contribue à l’exclusion à laquelle de nombreuses personnes trans* font face quand il s’agit d’accéder à des domaines de la vie sociale les plus élémentaires: enseignement, logement, emploi, etc. Pour ne donner qu’un exemple, une étude de l’Agence des droits fondamentaux de l’Union européenne de 2014 souligne que la Belgique se place dans le peloton de tête des pays européens qui discriminent le plus les personnes trans* lors de leur recherche d’emploi et sur le lieu de travail.

Mme Emmanuelle Bribosia, représentante de l’Equality Law Clinic, professeur à la Faculté de droit et directrice du Centre Perelman de philosophie du droit de l’Université libre de Bruxelles (ULB), souhaite en outre insister sur la nécessité pour la Belgique de se doter d’un dispositif juridique complet afin de lutter de manière structurelle contre l’exclusion dont font l’objet les personnes trans et intersexuées. Une approche globale et inclusive s’impose afin de mettre la Belgique en conformité avec ses obligations internationales tant en matière de droits civils et politiques qu’en matière de droits sociaux et économiques. A cet égard, un engagement ferme devrait être pris, parallèlement à l’adoption du projet de loi, afin que soient abordées sans délais les problématiques liées à la santé, à la lutte contre les discriminations ou encore à la situation des personnes intersexuées.*

À l’initiative de l’association *Genres Pluriels*, un important travail a été effectué depuis plusieurs années, en collaboration étroite avec les trois coupoles LGBTQI du pays (*Arc-en-Ciel Wallonie*, *Çavaria* – en Flandres – et la *RainbowHouse Brussels*) ainsi qu’avec *Amnesty International*, la Ligue des droits de l’homme et l’*Equality Law Clinic*, afin de proposer un modèle législatif tenant compte de l’ensemble des volets actuellement générateurs d’exclusion. Cette proposition législative, fruit d’un travail pluraliste et collégial, a eu à cœur de tenir compte des voix des principaux intéressés notamment par la récolte de nombreux témoignages.

La Charte sociale européenne révisée impose des obligations positives à la Belgique en matière de santé (article 11) et de protection contre l’exclusion sociale (article 30). Selon les termes du Comité des droits sociaux, afin d’assurer aux personnes en situation d’exclusion sociale, comme le sont nombre de personnes trans*, un

discriminatie toegang hebben tot de fundamentele sociale rechten, inzonderheid tot huisvesting, onderwijs, alsook sociale en medische bijstand; daartoe is een alomvattende en gecoördineerde aanpak vereist die de beleidslijnen coherent verbindt en integreert, en die sectoren en categorieën overschrijdt.

Concreet is het belangrijk dat België, tegelijk met het faciliteren van de wijziging van het geregistreerde geslacht, trans*personen de toegang tot en de terugbetaling van de door hen gekozen behandelingen en zorg waarborgt, opdat zij hun genderidentiteit kunnen uitbouwen tot op het niveau dat goed aanvoelt voor hen.

Overeenkomstig de aanbevelingen van een groep van internationale deskundigen en van de Verenigde Naties in 2016 is het bovendien hoog tijd dat België een einde maakt aan de schendingen van de mensenrechten van interseksuele kinderen en volwassenen. Er zij op gewezen dat interseksuele kinderen en adolescenten in veel gevallen “normaliserende” chirurgische ingrepen ondergaan of hormonaal worden behandeld zonder dat zij daarin vrij en geïnformeerd hebben toegestemd en zonder dat zulks medisch noodzakelijk is, in een poging om onder dwang hun uiterlijk af te stemmen op de verwachtingen van de samenleving. Deze procedures worden vaak verantwoord op grond van sociale vooroordelen, de stigmatisering die een interseksueel lichaam met zich brengt en de administratieve vereisten, die bepalen dat de pasgeborene bij de registratie een geslacht moet worden toegekend. In dat opzicht moet België met name een verbod instellen op de schadelijke medische praktijken op interseksuele kinderen, met inbegrip van de niet-noodzakelijke chirurgische ingrepen en behandelingen die worden uitgevoerd zonder hun geïnformeerde toestemming.

De uitsluiting van trans*personen of interseksuelen uit de samenleving toont aan dat het geslacht nog steeds één van de hoekstenen van de organisatie van onze samenleving is. Het stuurt grotendeels de verwachtingen van de samenleving aan en bepaalt sommige interne machtsverhoudingen. Op grond van de nog steeds sterk overheersende binaire opvatting neigt men ertoe de mannen en vrouwen terzijde te schuiven wier – reële of gepercipieerde – identiteit niet in dat plaatje past.

Afgezien van het feit dat de trans*personen of interseksuelen die uitsluiting direct aan den lijve ondervinden en dat afbreuk wordt gedaan aan hun identiteit en waardigheid, houdt dit vraagstuk verband met het wezen van de fundamentele rechten, die bovenal waarborgen dat de minderheden zich kunnen onttrekken aan het dictaat van normerende voorschriften die een aanfluiting zijn van de vrijheid. De ELC beveelt de Belgische wetgever

accès effectif et sans discrimination aux droits sociaux fondamentaux, et plus particulièrement au logement, à l'enseignement, ainsi qu'à l'assistance sociale et médicale, une approche globale et coordonnée s'impose, qui relie et intègre les politiques de manière cohérente, en allant au-delà d'une approche purement sectorielle ou catégorielle.

Concrètement, il importe que, parallèlement à la facilitation de la modification du genre enregistré, la Belgique s'engage à garantir aux personnes trans* l'accès et le remboursement des traitements et soins librement choisis pour développer leur identité de genre jusqu'à leur point de confort.

En outre, conformément aux recommandations d'un groupe d'experts internationaux et des Nations-Unies en 2016, il est urgent que la Belgique mette fin aux violations des droits de l'homme subies par les enfants et les adultes intersexués. Pour rappel, des chirurgies normalisatrices ou traitements hormonaux sont régulièrement entrepris sur les enfants et adolescents intersexués sans leur consentement libre et éclairé et sans nécessité médicale, dans le but d'essayer de changer de force leur apparence pour les conformer aux attentes de la société. Ces procédures sont fréquemment justifiées sur la base de préjugés sociaux, de la stigmatisation des corps intersexués et des exigences administratives pour assigner un sexe lors de l'enregistrement de la naissance. A cet égard, il convient notamment que la Belgique intervienne pour interdire les pratiques médicales préjudiciables sur les enfants intersexués, y compris les chirurgies et traitements non nécessaires sans leur consentement éclairé.

Comme l'illustrent les exclusions dont sont victimes les personnes trans ou intersexuées, le genre reste l'un des piliers sur lequel s'organise la société. Il en structure en grande partie les attentes ainsi que certaines des relations de pouvoir qui s'y jouent. La conception binaire encore largement prévalente a tendance à disqualifier celles et ceux dont l'identité, réelle ou perçue, n'entre pas dans ce moule.

Au-delà des personnes trans ou intersexuées directement touchées dans leur chair, leur identité et dignité, il s'agit d'une question qui touche à l'essence des droits fondamentaux qui sont avant tout des garde-fous de nature à permettre aux minorités d'échapper au dictat de prescrits normalisateurs liberticides. L'ELC recommande au législateur belge de s'engager résolument dans la voie, tracée notamment par les Principes de

aan vastberaden te gaan voor die keuze, die met name is opgenomen in de Jogjakartaprinicipes aangaande de toepassing van de internationale mensenrechtenwetgeving inzake seksuele geaardheid en genderidentiteit waarnaar het regeerakkoord van 2014 verwijst; het ligt in de bedoeling ons land te voorzien van het vereiste juridisch instrumentarium om een einde te maken aan de schendingen van de fundamentele rechten, alsook rekening te houden met de uitsluitingsfactoren waarmee trans*personen en interseksuele personen structureel worden geconfronteerd.

f. Uiteenzetting van de vertegenwoordigers van Genres pluriels

Max Nisol, vertegenwoordiger van Genres pluriels, geeft aan dat zijn vereniging al meer dan twee jaar samenwerkt met de drie regionale LGBTQI-koepels en met *Equality Law Clinic*, alsook met mensenrechtenverdedigingsorganisaties zoals de *Ligue des Droits de l'Homme* en *Amnesty International*. Ze hebben hun vaardigheden en kennis onderling gedeeld en de situatie geanalyseerd. De verenigingen hebben lang gedebatteerd over het vrijwaren van de heikele balans tussen de rechten en plichten van de betrokkenen en van de Staten; na afloop hebben ze bij consensus conclusies geformuleerd.

Om het transvraagstuk respectvol te benaderen, is het van primordiaal belang een onderscheid te maken tussen de goedbedoelde concepten en die welke de trans*personen onderdrukken. De betrokkenen kunnen alleen maar ten volle worden gerespecteerd als men zeer goed beseft dat geslacht niet hetzelfde is als *gender*, dat de *transgenders* dus geen “transseksuelen” zijn, en dat men niet kan spreken van “*transgenders*” eensdeels en “transseksuelen” anderdeels. Mannelijke *transgenders* kunnen niet worden omschreven als “personen die overeenkomstig het op hun geboorteakte vermelde geslacht vrouwen worden genoemd, maar inmiddels mannen zijn geworden”, maar wel als “trans*mannen”. Begrippen en uitdrukkingen als “transseksueel”, “genderdysforie” enzovoort zijn immers toe te schrijven aan de psychiatrie.

Bovendien is de uitdrukking “van geslacht veranderen” een waanbeeld: zulks is wetenschappelijk gezien niet mogelijk. Het juiste alternatief hoort te zijn “de geslachtsvermelding in de akten van de burgerlijke stand aanpassen”.

Transidentiteiten bestaan er niet in te “willen behoren tot het andere geslacht”, maar wel van sociale genderrol te willen veranderen, zonder dat daarbij sprake is van enig automatisch verband met welke genitale heelkundige ingrepen ook. Die uitdrukking is ook kenmerkend

Yogyakarta sur l'application du droit international des droits humains en matière d'orientation sexuelle et d'identité de genre, auxquels se réfère l'accord de gouvernement de 2014, afin de doter la Belgique du dispositif juridique nécessaire pour mettre fin aux violations des droits fondamentaux et prendre en compte les facteurs d'exclusion dont font l'objet de manière structurelle les personnes trans et intersexuées.

f. Exposé des représentants de “Genres pluriels”

Max Nisol, représentant de “Genres pluriels”, précise que, depuis plus de deux ans, Genres Pluriels travaille en association avec les trois coupoles LGBTQI du pays et l'*Equality Law Clinic*, mais aussi des associations de défense des Droits Humains comme la Ligue des Droits de l'Homme et *Amnesty International*. Les compétences et connaissances ont été mises en commun, et les conjonctures explorées. Les associations ont longuement discuté de l'équilibre délicat à conserver entre les droits et les devoirs des personnes et des états. Les positions auxquelles elles sont arrivées sont consensuelles.

Il est primordial, afin d'aborder avec respect les thématiques trans de bien distinguer les concepts bienveillants de ceux qui oppriment les personnes trans. Le respect ne peut être entier qu'en sachant très précisément que les sexes ne sont pas les genres, que les personnes transgenres ne sont donc pas “transsexuelles” et qu'il n'y a pas “les personnes transgenres” d'un côté et “les personnes transsexuelles” de l'autre. Les hommes transgenres ne sont pas des “femmes, selon le sexe mentionné dans l'acte de naissance, devenues entretemps des hommes” mais des hommes trans*. En effet, les concepts et expressions tels que “transsexuel(le)” ou “dysphorie de genre”, etc. ont été inventés par la psychiatrie.

De plus, l'expression “changer de sexe” est une fantasmagorie: Cela ne se peut scientifiquement pas. L'alternative correcte sera “adapter la mention de sexe dans les actes de l'état civil”.

Les transidentités ne consistent pas à “vouloir appartenir à l'autre sexe” mais à vouloir changer de rôle social de genre, sans lien automatique avec de quelconques chirurgies génitales. Cette expression marque aussi une vision binaire des sexes et des genres et occulte,

voor een binaire visie op de geslachten en genders, en verhult *de facto* de werkelijkheden van de interseksuelen. De term “trans*persoon”, waarbij de asterisk staat voor de inclusiviteit, is de meest consensuele vorm binnen de transgemeenschappen. De term “transgenderpersoon” ware eveneens een mogelijkheid, hoewel die meer voor discussie vatbaar is.

Ten slotte hebben trans*personen niet intrinsiek te lijden omdat ze trans* zijn, maar wel omdat ze discriminatievormen te verduren krijgen wegens het gebruik van respectloze, met name psychiatrische bewoordingen. Die psychiatrische benadering van die identiteiten is de grootste belemmering voor de onverkorte en volledige inclusie in de samenleving, alsook voor de inachtneming van de meest fundamentele rechten van de trans*personen.

Niet beschikken over documenten die overeenstemmen met de identiteit die door de betrokkene wordt beleefd, komt erop neer dat men in alle levensdomeinen moeilijkheden ondervindt. De spreker haalt een aantal voorbeelden aan van moeilijkheden waarmee trans*personen kampen, bijvoorbeeld bij sollicitatiegesprekken, op school, aan de universiteit, in de sportclubs of bij contacten met het ziekenfonds, de verzekering of besturen.

Er mag niet worden verwacht dat elk bestuur in elk levensdomein vooruitstrevender maatregelen treft dan de landsregering zelf. Vanzelfsprekend moet de Staat het voorbeeld geven bij de inachtneming van de rechten van personen. Daarom ook is de onherroepelijkheid van de aanpassingsprocedures van de burgerlijke staat gevaarlijk. Eveneens om die reden moeten de termijnen zo kort mogelijk zijn, en niet worden verlengd wegens zinloze motieven.

Mäel Pire, vertegenwoordiger van Genres Pluriels, geeft aan dat mensen onmogelijk kunnen worden gerespecteerd door ervan uit te gaan dat de hoedanigheid van persoon op 16 jaar wordt verworven. Jongeren kunnen zich lang vóór die leeftijd al van hun genderidentiteit bewust zijn. Bovenal moet het hoger belang van het kind voor ogen worden gehouden. Het is beperkend te leven zonder dat iemands identiteit wordt erkend. Niet de leeftijd, maar wel het onderscheidingsvermogen en het niet uitoefenen van pressie moeten primeren als het gaat om de mogelijkheid zijn identiteit bij de burgerlijke stand te doen erkennen.

In de veronderstelling dat een vereniging aan elke Belgische trans*persoon die zijn of haar burgerlijke staat wenst te doen aanpassen een attest van voorlichting zou moeten bezorgen, dan zou dat meer dan 12 000 uren vertegenwoordigen of 6,6 voltijdse equivalenten.

de facto, les réalités des personnes intersexuées. L'expression “personne trans*”, avec un astérisque pour l'inclusivité, est la forme la plus consensuelle parmi les communautés trans. L'expression de “personne transgenre” serait également une possibilité bien que plus sujette à débat.

Enfin, les personnes trans* ne souffrent pas intrinsèquement parce qu'elles sont trans* mais parce qu'elles subissent des discriminations via l'utilisation de termes irrespectueux, notamment psychiatriques. Cette psychiatrisation de ces identités est le plus grand frein à la pleine et entière inclusion dans la société ainsi qu'au respect des droits les plus fondamentaux des personnes trans*.

Ne pas avoir des papiers concordants avec son identité vécue signifie des difficultés dans tous les domaines de la vie. L'orateur cite une série d'exemples de ces difficultés vécues par les trans*, par exemple lors d'entretiens d'embauche, à l'école, à l'université, dans les clubs de sport ou encore dans le cadre de contacts avec la mutuelle, l'assurance ou des administrations.

On ne peut pas attendre que chaque administration dans chaque domaine de la vie prenne des mesures plus progressistes que celles du gouvernement même du pays. C'est évidemment à l'État de se montrer exemplaire dans le respect des droits des personnes. C'est pourquoi l'irrévocabilité des procédures d'adaptation de l'état civil est dangereuse. C'est pourquoi les délais doivent être les plus brefs possibles, et non allongés pour des motifs n'ayant pas lieu d'être.

Mäel Pire, représentant de “Genres pluriels”, indique qu'on ne peut respecter les personnes en considérant que la qualité de personne s'acquiert à 16 ans. Les jeunes peuvent avoir conscience de leur identité de genre bien avant cet âge. Il faut penser avant tout à l'intérêt supérieur de l'enfant. Il est limitant de vivre sans avoir son identité reconnue. Ce n'est pas l'âge mais bien la capacité de discernement et l'absence de pression qui doit primer quant à la possibilité de faire reconnaître son identité à l'état civil.

Dans l'hypothèse où une attestation d'information devrait être remise par une association à chaque personne trans* belge désirant faire adapter son état civil, cela représenterait plus 12 000 heures de travail, soit 6,6 équivalents temps plein. En 2016, Genres Pluriels

In 2016 heeft *Genres Pluriels* 400 uur kunnen besteden aan individuele gesprekken. Het klopt volstrekt niet dat die maatregel geen werkoverlast kan veroorzaken; in feite is hij onmogelijk uitvoerbaar. Het ontbreekt de verenigingen nu al aan de benodigde middelen om hun statutaire opdrachten te vervullen.

Het wetsontwerp stelt in uitzicht dat ook artsen of psychologen een attest van voorlichting kunnen uitreiken. Afgezien van het feit dat dit de procedure opnieuw dreigt te medicaliseren, is die oplossing al evenmin geschikt. De artsen beschikken immers over geen enkel middel om beter dan de trans*persoon zelf te zijn ingelicht over de gevolgen die een aanpassing van zijn of haar burgerlijke staat kan hebben voor zijn of haar leven. Er mag niet vanuit worden gegaan dat de gezondheidswerkers beter zijn geïnformeerd dan de trans*persoon zelf, tenzij in de veronderstelling dat die personen niet over toereikende onderscheidingsvermogens beschikken om alléén over hun leven te beslissen, kortom dat zij onbekwaam zijn.

Er moet worden geaccepteerd dat er (of ze het nu willen of niet) geen personen of verenigingen bestaan die de trans*personen correct over hun eigen leven zouden kunnen informeren. Derhalve zou de handhaving van die maatregel iemands recht om de registratie van zijn of haar geslacht te wijzigen veeleer theoretisch dan reëel maken. *Genres Pluriels* denkt niet dat derden – wie die derden ook zijn – moeten optreden bij de keuze van trans*personen.

Wanneer een trans*persoon ernaar streeft zijn burgerlijke staat op zijn of haar werkelijkheid af te stemmen, dan denkt de betrokkene daar al lange tijd over na. Hij of zij doet dat niet alleen voor zichzelf, maar heeft ook de gelegenheid gehad te beproeven wat die genderrolwijziging maatschappelijk betekent.

Meestal hebben de betrokkenen het meest te kampen gekregen met de moeilijkheden in verband met het gebrek aan documenten die hun genderidentiteit respecteren.

Genres Pluriels is ingenomen met het regeringsinitiatief om een brochure te doen opstellen met daarin de administratieve en juridische gevolgen van een wijziging van de geslachtsregistratie bij de burgerlijke stand. Dat is alles waaraan trans*personen behoefte hebben.

Als meerderjarige personen met oordeelsvermogen wensen trans*personen geen grotere bescherming tegen een eventuele vergissing dan een cisgender die wenst te huwen: men leest hem of haar zijn of haar nieuwe rechten en plichten voor en heeft er vertrouwen in dat hij of zij het belang van zijn of haar verbintenis correct inschat. Trans*personen wensen niet langer te

a pu consacrer 400 heures à des entretiens individuels. Loin de “ne pas être de nature à occasionner une surcharge de travail”, cette mesure est en fait impossible à mettre en place. Les associations manquent déjà des moyens nécessaires à accomplir leurs missions statutaires.

La proposition de loi prévoit que des médecins ou psychologues puissent également délivrer une attestation d'information. En plus de risquer une remédicalisation de la procédure, cette possibilité n'est pas adéquate non plus. Les médecins n'ont simplement aucun moyen d'être mieux informés que la personne trans* elle-même sur les conséquences sur sa vie d'une adaptation de son état civil. On ne peut considérer que les professionnels de santé soient mieux informés que les personnes trans* elles-mêmes qu'en supposant que ces dernières n'ont pas les capacités de jugement suffisantes pour décider seules de leur vie. En somme, qu'elles sont incapables.

Il faut accepter le fait que, volontaires ou contraintes, les personnes ou associations qui pourraient informer correctement les personnes trans* sur leur propre vie n'existent pas. Dès lors, le maintien de cette mesure rendrait le droit de modifier l'enregistrement de son sexe plus théorique que réel. Genre pluriels ne pense pas que des tiers, quels qu'ils soient, doivent intervenir dans le choix des personnes trans*.

Quand une personne trans* cherche à faire adapter son état civil à sa réalité, il y a bien longtemps qu'elle y réfléchit. Non seulement pour elle-même, mais elle a aussi eu l'occasion d'expérimenter ce que ce changement de rôle de genre signifie socialement.

La plupart du temps, ce que les personnes ont expérimenté le plus, ce sont les difficultés liées au manque de documents respectant leur identité de genre.

Genre pluriels salue l'initiative du gouvernement de faire rédiger une brochure reprenant les conséquences administratives et juridiques d'un changement de l'enregistrement du sexe à l'état civil. C'est tout ce dont les personnes trans* ont besoin.

En tant que personnes majeures et capables de discernement, les trans* ne désirent pas être protégés davantage contre une hypothétique erreur qu'une personne cisgenre désirant se marier: on lui fait la lecture de ses nouveaux droits et devoirs, on lui fait confiance pour avoir correctement estimé l'importance de son engagement. Les personnes trans* ne veulent plus

worden beschouwd als “kwetsbaar” en “niet in staat” om de gevolgen van hun daden in te schatten. Als zij behoefte hebben aan begeleiding, hulp of raad, zullen zij die zelf zoeken. Zij willen van hun rechten gebruik kunnen maken zonder toezicht.

Als, tot besluit, in de wetteksten geen respectvol en inclusief vocabularium wordt gebruikt, zullen de transgenders tweederangsburgers blijven. Men moet ze tegen transfobie en onwetendheid verdedigen en niet tegen henzelf.

De nieuwe wet in verband met de verandering van de burgerlijke staat van transgenders is een mijlpaal voor België, in een Europa dat de mensenrechten beter wenst te eerbiedigen. Zij mag, in 2017, niet nog een voorbeeld van geringschatting van de transgenders zijn.

De trans*personen moeten de mogelijkheid hebben hun identiteit bij eenvoudige verklaring te doen erkennen, onverwijld en zonder tussenkomst van welke derden ook, en in de mate dat hun levensrealiteit dat vereist.

g. Uiteenzetting door de vertegenwoordigers van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen

De heer Michel Pasteel, directeur, herinnert eraan dat het Instituut al sinds 2009 met de publicatie van de studie “Leven als transgender in België” (http://igvm-iefh.belgium.be/fr/publications/leven_als_transgender_in_belgi_) aan het vraagstuk van de transgenders werkt. Het Instituut heeft in verband met de wet van 10 mei 2007 betreffende de transseksualiteit ook standpunten ingenomen.

De spreker brengt vijf punten van die wet ter sprake waarover het Instituut een standpunt heeft ingenomen. De wet stelt in de eerste plaats als voorwaarde dat een transgender een geslachtsverandering moet hebben ondergaan waardoor hij of zij zodanig in overeenstemming wordt gebracht met het andere geslacht waartoe hij of zij overtuigd is te behoren als uit medisch oogpunt mogelijk en verantwoord is. Die voorwaarde vindt haar rechtvaardiging in de seksuele werking van de geslachtsorganen vanuit een seksistische heteroseksuele logica. Het Instituut vindt het vragen van een medisch attest als waarborg een directe inbreuk op het privéleven van de betrokkenen.

Het tweede punt is de verplichte onomkeerbare sterilisatie, wat een grove schending van de mensenrechten is, waartegen het Instituut zich verzet.

Een derde aspect betreft de hormonale therapie die wordt vereist in geval van verandering van voornaam. De wet van 2007 gaat uit van een stereotype beoordeling

être considérées comme “vulnérables” et “incapables” de mesurer les conséquences de nos actes. S’ils ont besoin d’accompagnement, d’aide, de conseils, les trans iront les chercher eux-mêmes. Ils demandent à pouvoir utiliser leurs droits sans tutelle.

En conclusion, sans un vocabulaire respectueux et inclusif dans les textes de loi, les personnes transgenres resteront des citoyens et citoyennes de seconde zone. C’est contre la transphobie et l’ignorance qu’il faut les défendre, pas contre elles-mêmes.

La nouvelle loi sur le changement d’état civil des personnes transgenres est une étape pour la Belgique, au sein d’une Europe qui désire mieux respecter les Droits Humains. Elle ne peut pas, en 2017, être un exemple de plus de la dévalorisation des personnes transgenres.

Les personnes trans* ont besoin de pouvoir faire reconnaître leur identité sur simple déclaration, sans intervention de tiers d’aucune sorte, sans délai, et autant que les réalités de leurs vies le nécessitent.

g. Exposé des représentants de l’“Institut pour l’égalité des femmes et des hommes”

M. Michel Pasteel, directeur, rappelle que l’Institut travaille sur la question des transgenres depuis 2009 avec une étude intitulée “Être transgenre en Belgique”. (http://igvm-iefh.belgium.be/fr/publications/leven_als_transgender_in_belgi_). L’Institut s’est positionné par rapport à la loi du 10 mai 2007 relative à la transsexualité.

L’orateur évoque 5 points de cette loi sur lesquels l’Institut s’est positionné. Premièrement, la loi de 2007 impose comme condition le fait qu’une personne transgenre doit avoir subi une réassignation sexuelle qui la fait correspondre au sexe opposé auquel elle a la conviction d’appartenir dans toute la mesure de ce qui est possible et justifié du point de vue médical. Cette condition est justifiée par le fonctionnement sexuel des organes génitaux dans une logique hétérosexuelle sexiste. L’Institut considère que le fait de demander un certificat médical comme garantie constitue une atteinte directe à la vie privée des intéressés.

Le deuxième point est l’obligation de stérilisation irréversible qui est une atteinte flagrante aux droits de l’homme à laquelle s’oppose l’Institut.

Un troisième aspect concerne la thérapie hormonale exigée en cas de changement de prénom. La loi de 2007 reprend une appréciation stéréotypée des

van transgenders waarbij de omvorming min of meer is geslaagd. Dat is onaanvaardbaar.

Bovendien moet de transgender de voortdurende en onomkeerbare innerlijke overtuiging hebben tot het andere geslacht te behoren dan datgene dat is vermeld in de akte van geboorte en moet dit worden bevestigd door een verklaring van een psychiater. Het Instituut is ook tegen deze eis gekant, omdat dit van de transgenders zieken maakt, wat volkomen inadequaar en onaanvaardbaar is.

Het vijfde onaanvaardbare punt in de wet van 2007 is het vraagstuk van de afstamming en van de toekomstige kinderen.

Het wetsontwerp is ontegenzeggelijk een stap vooruit, aangezien aan deze vijf punten wordt tegemoetgekomen. De wet zal dus een aanzienlijke verbetering vormen. Het Instituut heeft echter enkele vragen.

In verband met het attest van voorlichting dat door de transgenderorganisaties moet worden afgeleverd, is het beginsel van de informatieverstrekking weliswaar legitiem, maar doet de vraag naar een attest dat de betrokkene goed is ingelicht, vragen rijzen. De betrokkenen kennen immers niet noodzakelijk de transgenderorganisaties. Dat zou neerkomen op een geforceerde *coming out*. Men kan die mensen niet dwingen zich tot die organisaties te wenden. Daarbij rijst de vraag naar de evenredigheid van de maatregel en ook die naar de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.

Voorts doet ook artikel 3, § 11, van het wetsontwerp in verband met de niet-ontvoogde minderjarige vanaf 16 jaar vragen rijzen. Op 16-jarige leeftijd hebben transgenders voldoende besef van hun situatie. Toch moet men zich vragen stellen aangaande noodzaak om een verklaring van een kinderpsychiater voor te leggen. Dat komt neer op een ziektegerelateerde aanpak, terwijl men daar toch helemaal buiten staat.

2. Vragen en betogen van de leden

Het verheugt *de heer Jean-Jacques Flahaux (MR)* dat men na verscheidene jaren tot dit wetsontwerp is kunnen komen. België bleef ten opzichte van zijn internationale verbintenissen op dit gebied immers in gebreke; het was het dan ook nodig op te treden.

De spreker toont zich tevreden, maar ervaart ook een zekere frustratie bij het horen van de uiteenzettingen van de verschillende organisaties. Het wetsontwerp is inderdaad nog niet perfect. De vooruitgang is reëel,

personnes transgenres comme ayant plus ou moins bien réussi leur transition. C'est inacceptable.

En outre, la personne transgenre doit avoir la conviction intime, constante et irréversible d'appartenir au sexe opposé à celui indiqué dans l'acte de naissance et ceci doit être confirmé par une attestation d'un psychiatre. L'Institut est aussi opposé à cette exigence car cela fait des transgenres des personnes malades, ce qui est totalement inadéquat et inacceptable.

Le cinquième point inacceptable dans la loi de 2007 est la question de la filiation et des enfants à venir.

Le projet de loi est incontestablement un pas en avant, dans la mesure où ces cinq points sont rencontrés. Il apportera donc une amélioration substantielle. Cependant, l'Institut a quelques questionnements.

Concernant l'attestation d'information à délivrer par les organisations transgenres, si le principe de l'information est tout à fait légitime, le fait de demander une attestation disant que la personne a bien été informée pose question. En effet, les personnes intéressées ne connaissent pas nécessairement les organisations transgenres. Cela reviendrait à organiser un *coming out* forcé. On ne peut pas forcer les personnes à aller voir ces organisations. Cela pose la question de la proportionnalité de la mesure et aussi du respect de la vie privée.

Par ailleurs, l'article 3, § 11 du projet qui concerne le mineur non émancipé à partir de 16 ans pose aussi question. A 16 ans, les personnes transgenres sont assez conscientes de leur situation. Cependant, il faut s'interroger sur la nécessité de devoir obtenir une attestation émanant d'un pédopsychiatre. Cela revient à donner une approche liée à la maladie, alors qu'on se situe totalement en dehors de ce contexte.

2. Questions et interventions des membres

M. Jean-Jacques Flahaux (MR) se réjouit qu'on ait pu aboutir après plusieurs années à ce projet de loi. La Belgique était en effet en défaut par rapport à ses engagements internationaux en la matière, il était donc nécessaire d'agir.

Si l'orateur fait donc part de sa satisfaction, il ressent aussi une certaine frustration en entendant les différentes organisations. En effet, le projet de loi est encore imparfait. Il constitue un réel progrès, mais cela doit être

maar men moet dit zien als een stap in een proces. Men moet zich ertoe verbinden in de volgende maanden ook inzake andere onderwerpen vooruitgang te boeken.

Daarnaast moet men ook de kwestie van het beroep op de verenigingen onderzoeken. De spreker is uiterst bekommerd om de problematiek betreffende intersekse en omkeerbare veranderingen, maar meent dat men niet alles tegelijk kan oplossen. Over de jongeren tussen 12 en 16 jaar moet de commissie bij de bespreking van dit wetsontwerp een sereen debat voeren, aldus de spreker.

Men moet hoe dan ook alvast voortwerken met wat op tafel ligt. Het belangrijkste is volgens de spreker dat dit wetsontwerp zal bijdragen tot een mentaliteitswijziging, zoals ook het geval was met de wet op het homohuwelijk. Dankzij een wet worden dingen vaak gewoon, en dat is uiteindelijk ook hier het doel: men moet het recht krijgen op om niet meer anders te worden bekeken.

De heer Benoît Hellings (Ecolo-Groen) herinnert eraan dat transpersonen geen lijden ondervinden door hun aard, maar door wat de maatschappij hen doet ondergaan. Wat de zij als discriminatie aanvoelen, moet worden weggewerkt. Men moet de minderheden beschermen, in het bijzonder mensen met een vlottende geslachtsbeleving of die met intersekse-kenmerken. Het wetsontwerp beantwoordt niet aan de behoeften van deze groepen. Ook al gaat dit wetsontwerp niet over de burgerlijke staat, toch moet men daarover binnen afzienbare tijd een discussie voeren om na te gaan of het nodig is een sekse toe te kennen en op een identiteitsdocument een geslacht te vermelden. De spreker is er voorstander van dat deze vermelding verdwijnt.

De fractie van de spreker zal het wetsontwerp steunen, hoewel het nog enkele onvolkomenheden bevat. Zo is het zelfbeschikkingsrecht waarin de tekst voorziet onvolledig. Voorts beschikken de verenigingen niet over de instrumenten om de rol van oppasser te spelen die hun wordt toegekend. Die rol moet dus worden gewijzigd. Welke rol willen de verenigingen spelen bij het opstellen van de brochure voor transpersonen die zal worden verdeeld in sommige instellingen, zoals asielorganisaties?

Voorts moet de rol van de psychiater bij de begeleiding van een minderjarige strikt worden beperkt: hij moet zich louter uitspreken over het onderscheidingsvermogen van de minderjarige. Het is niet de psychiater die een transpersoon het recht moet geven om van geslacht te veranderen. De indieners van het wetsontwerp willen zeker zijn dat de minderjarige perfect weet waar hij aan begint. Een psychiater mag niet het recht krijgen

vu comme une étape. Il faut s'engager à pouvoir évoluer sur d'autres sujets évoqués dans les prochains mois.

Par ailleurs, il faudra notamment examiner la question du recours aux associations. Concernant les questions de l'intersexualité et des changements réversibles, l'orateur considère qu'on ne peut pas tout régler en même temps, même s'il extrêmement sensible à cette problématique. Concernant la question des jeunes entre 12 et 16 ans, il estime que ce sera à la commission d'en débattre sereinement dans le cadre de la discussion de ce projet de loi.

Il faut en tout cas déjà avancer avec ce qui est sur la table. L'orateur est d'avis, tout comme ce fût le cas avec la loi sur le mariage gay, que le projet de loi va aider à faire évoluer les mentalités, ce qui est l'essentiel. Une loi permet souvent de banaliser les choses, et c'est finalement ce qui est recherché ici: le droit à l'indifférence.

M. Benoît Hellings (Ecolo-Groen) rappelle que les trans ne souffrent pas de ce qu'ils sont mais bien de ce la société leur fait subir. Il faut faire en sorte de lever ce qui est vécu comme une discrimination par les personnes trans. Il faut protéger les minorités, notamment les genres fluides ou les intersexes. Le projet de loi ne répond pas aux besoins de ces personnes. Même si ce n'est pas l'objet du présent texte de loi, il faudra avoir prochainement une discussion sur l'état civil, afin de savoir si un sexe doit être assigné et si un genre doit être mentionné sur un document d'identité. L'orateur est favorable à ce que cette mention du genre disparaisse.

Le texte de loi sera soutenu par le groupe de l'orateur. Cependant, celui-ci contient encore quelques défauts. Notamment, l'auto-détermination n'est pas complètement mise en œuvre par le texte. Par ailleurs, les associations ne sont pas outillées pour jouer le rôle de garde-barrière qui leur est attribué. Il faudrait donc modifier ce rôle. Quel rôle les associations souhaitent-elles jouer dans la rédaction de la brochure qui serait distribuée dans certaines institutions, par exemple liées à l'asile, à destination des personnes trans?

Par ailleurs, le rôle du psychiatre dans l'accompagnement d'un mineur doit strictement être cantonné à la détermination de la capacité de discernement du mineur. Ce n'est pas au psychiatre à donner le droit à la personne trans de changer de sexe. Les auteurs du projet veulent être certains que le mineur est parfaitement conscient de ce à quoi il s'engage. Il ne peut y avoir de droit de censure sur la volonté du mineur de changer

een minderjarige die van geslacht wil veranderen, te dwarsbomen. Kan met de huidige tekst een minderjarige tussen 12 en 17 jaar van voornaam veranderen?

Betreffende de minderjarigen tussen 16 en 18 jaar, geeft de spreker aan dat men thans op zestienjarige leeftijd seksueel meerderjarig is. Men zou dus kunnen aanvoeren dat iemand die voldoende onderscheidingsvermogen heeft om seks te hebben, dit ook heeft om van geslacht te veranderen.

Bij de rechtvaardiging van de onherroepbaarheid zou men bovendien de bewoording “lichtzinnige aanpassing” moeten veranderen. Men moet ervoor zorgen dat alle bewoordingen in het wetsontwerp weergeven dat de transpersoon bekwaam is om zelf over zijn lot te beschikken. De inzet is de aanvaarding van de transpersoon zoals hij is.

Mevrouw Karin Jiroflée (sp.a) beklemtoont eveneens dat dit wetsontwerp belangrijk is en een grote stap vooruit betekent. Zij heeft echter enkele kritische opmerkingen over het ontwerp, dat niet altijd blijkt geeft van een emancipatorische visie.

De verenigingen en de wetenschappers hebben groot voorbehoud geuit betreffende het attest dat de verenigingen van transseksuelen moeten afleveren. De sprekerster begrijpt dit. Doorgaans is iemand die van geslacht wil veranderen al geïnformeerd over de gevolgen van die verandering. Dit voorstel is dus strijdig met het zelfbeschikkingsrecht. Bovendien beschikken de verenigingen niet noodzakelijk over de nodige expertise voor deze opdracht.

Ook de verplichte raadpleging van een psychiater bij 16- en 17-jarigen doet vragen rijzen. Transpersonen zijn doorgaans nogal snel bewust van het verschil tussen hun sekse en het gender die tot uiting komt. De sprekerster stelt een compromis voor: waarom wordt niet veeleer voorgesteld dat de psychiater een attest aflevert dat bevestigt dat de betrokkene onderscheidingsbekwaam is? De sprekerster geeft toe dat het geen ideale vergelijking is, maar noemt toch het voorbeeld van de euthanasiewet, waar men een compromis heeft kunnen vinden met specifieke voorwaarden voor de minderjarigen.

Betreffende de onherroepbaarheid, erkent de sprekerster tot slot met nadruk het bestaan van een vlottende seksuele identiteit. Zij begrijpt echter ook dat de Staat de burgers moet vragen definitieve keuzes te maken, al was het maar om administratieve redenen of voor de veiligheid. Zou het bestaan van een derde geslacht, onder de noemer “X”, een oplossing kunnen zijn?

de sexe par un psychiatre. En l'état du texte, un mineur de 12 à 17 ans est-il capable de changer de prénom?

Concernant la situation des mineurs de 16 à 18 ans, l'orateur indique que la majorité sexuelle est à 16 ans actuellement. On pourrait donc argumenter qu'une personne qui a la capacité de discernement suffisante pour envisager un rapport sexuel l'a aussi pour changer de sexe.

En outre, il faudrait modifier le terme de “changement irréfléchi” qui justifie l'irrévocabilité. Il faudra s'assurer que tous les termes utilisés par le projet soient de nature à considérer la personne trans comme une personne capable de s'auto-déterminer. Il en va de la reconnaissance de la personne trans telle qu'elle est.

Mme Karin Jiroflée (sp.a) souligne elle aussi l'importance de ce projet de loi qui constitue une grande avancée. Cependant, elle a quelques critiques sur ce projet qui ne témoigne pas toujours d'une vision émancipatoire.

Il y a de grandes réserves de la part des associations et des scientifiques sur la question de l'attestation à émettre par les associations transgenres. L'oratrice comprend ces réserves. La personne qui souhaite changer de sexe s'est en général déjà renseignée sur les conséquences de ce changement. Cette proposition est donc contraire à l'auto-détermination. En outre, les associations ne disposent pas nécessairement de l'expertise nécessaire pour cette mission.

Par ailleurs, la consultation obligatoire d'un psychiatre pour les 16-17 ans peut aussi poser question. Les trans sont en général conscients assez rapidement de la différence entre leur sexe et le genre exprimé. L'oratrice propose un compromis: pourquoi ne pas proposer plutôt que le psychiatre délivre une attestation indiquant que la personne a la capacité de discernement? Même s'il ne s'agit pas d'une comparaison idéale, l'oratrice prend l'exemple de la loi euthanasie, où on a pu trouver un compromis avec des conditions spécifiques pour les mineurs.

Enfin, concernant le caractère de l'irréversibilité, l'oratrice reconnaît parfaitement l'existence de “genres fluides”. Cependant, elle comprend aussi que l'État doit demander aux personnes de faire des choix sans y revenir, ne fût-ce que pour des raisons administratives, ou de sécurité. Est-ce que l'existence d'un troisième genre, appelé “genre X” pourrait être une solution?

Mevrouw Fabienne Winckel (PS) is ermee ingenomen dat dit wetsontwerp op tafel ligt. De problematiek van de transidentiteit is niet nieuw. De wet van 2007 was weliswaar niet perfect maar voorzag niettemin in een eerste wettelijke basis voor transseksualiteit. Dit wetsontwerp betekent een grote stap voorwaarts voor de integratie van trans*personen maar het vormt slechts een tussenstap. De rode draad van dit wetsontwerp moet het recht op zelfbeschikking zijn voor alle trans*personen.

Het advies van de verschillende verenigingen over dit wetsontwerp is eensluidend; over enkele aspecten is niet iedereen dezelfde mening toegedaan, met name over de leeftijdsproblematiek en over de verplichting om een attest van een kinderpsychiater te hebben voor de 16- en 17-jarigen. Op die manier wordt een en ander weer in de medische en psychiatrische sfeer ondergebracht, terwijl het er net op aankomt te benadrukken dat de trans*persoon niet ziek is en geen psychiatrisch probleem heeft. De PS-fractie stelde voor dat voor minderjarigen jonger dan 16 jaar een verklaring op erewoord wordt opgesteld, volgens welke er contact is geweest met een vereniging, die enkel informatie zou moeten geven over de gevolgen. Wat denken de verschillende sprekers daarvan?

Aangaande de rol die dit wetsontwerp aan deze verenigingen toebedeelt, stelt de spreekster vast dat deze te weinig middelen hebben. Ook zouden voor deze verenigingen erkenningscriteria moeten worden vastgesteld. De spreekster is echter voorstander van een wijziging van de wet wat dit aspect betreft. Welke rol zouden de verenigingen willen spelen?

Bovendien zou de oprichting van nabijheidscentra op ons grondgebied moeten worden gesteund. Dat is essentieel.

Tot slot legt de spreekster de nadruk op de inclusieve benadering. Er moet met name rekening worden gehouden met de gezondheidsaspecten. Alle medische handelingen en de psychologische begeleiding voor wie dat wenst, moeten worden terugbetaald. Ook voor de partners en de kinderen die dit wensen zou de begeleiding terugbetaald moeten worden.

Kortom, dit wetsontwerp moet zijn weg kunnen vervolgen, zonder echter te vergeten dat op korte tijd verbeteringen zullen moeten worden aangebracht.

Mevrouw Kristien Van Vaerenbergh (N-VA) is ook blij met dit wetsontwerp, dat noodzakelijk was om de verschillende Europese wetgevingen na te leven. Al blijven er nog enkele opmerkingen, toch is het belangrijk dat nu vooruitgegaan wordt met dit dossier. Wat de genderfluiditeit betreft, vraagt de spreekster aan de

Mme Fabienne Winckel (PS) se réjouit que ce projet de loi soit sur la table. La question de la trans identité n'est pas récente. La loi de 2007, si elle n'était pas parfaite, constituait néanmoins une première base légale pour la transsexualité. Le présent projet est un grand pas en avant pour l'intégration des personnes trans mais ce n'est qu'une étape. Ce qui doit guider ce projet de loi, c'est le droit à l'autodétermination pour toutes les personnes trans.

Il y a un avis unanime des différentes associations par rapport à ce projet de loi et quelques éléments de désaccord, notamment concernant la problématique de l'âge et la nécessité d'avoir une attestation d'un pédopsychiatre pour les 16-17 ans. Cela fait réapparaître une médicalisation et une psychiatrisation, alors que justement, il faut répéter que la personne trans n'est pas malade et n'a pas un problème psychiatrique. Le groupe PS a proposé que pour les mineurs de moins de 16 ans, il soit établi une déclaration sur l'honneur selon laquelle il y a eu un contact avec une association, qui devrait juste donner des informations sur les conséquences. Qu'en pensent les différents orateurs?

Par rapport au rôle que donne le projet de loi à ces associations, l'oratrice constate un manque de moyens dans le chef de celles-ci. En outre, il faudrait prévoir les critères de reconnaissance de ces associations. L'oratrice est cependant favorable à un amendement de la loi sur cette question. Quel est le rôle que les associations souhaiteraient jouer?

Par ailleurs, il faudrait soutenir la création de centres de proximité sur notre territoire. C'est essentiel.

Enfin, l'oratrice insiste sur l'approche inclusive. Il faut prendre en compte le volet santé notamment. Tous les actes médicaux et suivis psychologiques pour les personnes qui le souhaitent doivent être remboursés. Pour les conjoints et les enfants qui le souhaitent, il faudrait aussi prévoir un remboursement de l'accompagnement.

En conclusion, il faut pouvoir avancer sur ce projet de loi, sans pour autant oublier que des améliorations devront encore être faites dans un court laps de temps.

Mme Kristien Van Vaerenbergh (N-VA) se réjouit elle aussi de ce projet de loi qui était nécessaire pour se conformer aux différentes législations en Europe. Il reste cependant certaines remarques; il est néanmoins important d'avancer dès maintenant dans ce dossier. Concernant la question des genres fluides, l'oratrice

verenigingen hoe ze dit aspect in de wetgeving vertaald willen zien. Wat zou de oplossing kunnen zijn? Voorts vraagt de spreker aan mevrouw Dhondt wat ze vindt van de leeftijdsgrens van 12 jaar? Is dat niet te jong? Kan een kind van 12 jaar al een geslacht "aanvoelen"? Wat zouden de gevolgen van een geslachtsverandering zijn voor het kind?

Mevrouw Els Van Hoof (CD&V) is verheugd dat dit wetsontwerp eindelijk besproken wordt. De juridische erkenning van het geslacht zal een sociale erkenning met zich brengen. Dit wetsontwerp zal niet alle problemen oplossen maar zal helpen om een en ander te verbeteren. Ook moet worden nagedacht over andere aspecten die moeten worden verbeterd, zowel uit burgerlijk oogpunt als wat de sociale zekerheid betreft, om het leven van trans*personen in onze samenleving te vergemakkelijken.

Het hoofddoel van dit wetsontwerp is deze mogelijkheid tot aanpassing helemaal uit de medische sfeer te halen. Er wordt gezocht naar een evenwicht tussen soepelheid en fraudepreventie of lichtzinnigheid wat die aanpassingen betreft. De spreker zou graag meer vernemen over de internationale vergelijking ter zake. Bepaalde landen vragen, ondanks de demedicalisering, nog steeds een hele lijst documenten van artsen of experts. De internationale tendens is dus ook dat een dergelijk evenwicht wordt nagestreefd. Wat denken de verenigingen daarvan? Bestaat een dergelijke internationale vergelijking? Kan een land als voorbeeld dienen?

Voor de 16- en 17-jarigen is demedicalisering ook elders een internationale eis. Welke voorwaarden werden in andere buitenlandse wetgeving vastgelegd voor deze leeftijdsgroep? Aangezien het gaat om jongeren in de volle puberteit, kan er nog verwarring bestaan over de identiteit of de seksuele geaardheid. Daarom is een rol weggelegd voor de psychiater. Men zou kunnen gaan naar een evaluatie van de oordeelsbekwaamheid. Hoe zit dat in het buitenland?

Zou, ten slotte, de informatie moeten worden verstrekt door de gemeenten, veeleer dan door de transgenderverenigingen?

3. Antwoorden van de sprekers

a. Arc-en-Ciel Wallonie

Maxence Roelstraete vindt dat het belang van een gewijzigde letter op een identiteitskaart moet worden gerelativeerd. Het betreft een administratieve werkwijze, zelfs is ze maatschappelijk belangrijk, vooral dan voor minderjarigen van wie de school vaak het

demande aux associations de quelle manière elles souhaiteraient voir ce point traduit dans la législation. Quelle pourrait être la solution? Par ailleurs, l'oratrice demande à Mme Dhondt ce qu'elle pense de la limite d'âge de 12 ans? N'est-ce pas trop jeune? Un enfant de 12 ans peut-il déjà "ressentir" un genre? Quelles seraient les conséquences d'un changement de sexe pour l'enfant?

Mme Els Van Hoof (CD&V) se réjouit que ce projet de loi soit enfin discuté. La reconnaissance juridique du genre amènera une reconnaissance sociale. Ce projet de loi ne résoudra pas tous les problèmes mais aidera à améliorer les choses. Il faut réfléchir aussi à d'autres aspects à améliorer, tant d'un point de vue civil que de sécurité sociale, afin de faciliter la vie des trans dans notre société.

L'objectif principal de ce projet de loi est de permettre ce changement en dehors de toute médicalisation. On vise à chercher un équilibre entre souplesse et prévention de la fraude ou de la légèreté dans ces changements. L'oratrice souhaite en savoir plus sur la comparaison internationale sur le sujet. Certains pays, malgré la démedicalisation, demandent encore toute une série de documents émanant de médecins ou d'experts. La tendance internationale est donc aussi de viser un tel équilibre. Qu'en pensent les associations? Une telle comparaison internationale existe-t-elle? Un pays est-il à suivre en exemple?

Pour les 16-17 ans, la démedicalisation est là aussi une exigence internationale. Qu'ont prévu d'autres législations étrangères comme conditions pour cette catégorie? S'agissant de jeunes en pleine puberté, des confusions peuvent encore exister au niveau de l'identité ou de l'orientation sexuelle. C'est pourquoi le psychiatre a un rôle à jouer. On pourrait évoluer vers la capacité de discernement à évaluer. Qu'en est-il à l'étranger?

Enfin, l'information devrait-elle plutôt être donnée par les communes plutôt que par les associations transgenres?

3. Réponses des orateurs

a. Arc-en-Ciel Wallonie

Maxence Roelstraete considère qu'il faut relativiser l'importance du changement d'une lettre sur une carte d'identité. Il s'agit d'un procédé administratif, même si c'est important socialement, en particulier pour les mineurs dont l'école refuse souvent de reconnaître le

gender weigert te erkennen. Het is dus een instrument in de strijd tegen discriminatie, in het bijzonder voor minderjarigen.

Het feit dat men minderjarigen uit een psychiatrische invalshoek blijft beschouwen, heeft een symbolische draagwijdte. De betrokkenen hebben nu al moeite om hun gender te doen erkennen. Een en ander psychiatrisch blijven benaderen, komt neer op een versterking van de discriminatoire attitudes. Een psychiater verzoeken niet langer te oordelen over de genderidentiteit maar wel over de maturiteit van de minderjarige, dreigt geen effect te sorteren: het onderscheid zou wel eens niet erg duidelijk kunnen zijn, en *de facto* bestaat het risico dat de psychiater nog steeds over de genderidentiteit oordeelt, waarbij hij zich laat misleiden door seksistische vooroordelen.

In plaats van een vergelijking met euthanasie, verkiest de spreker de vergelijking met de nationaliteitswijziging, die eveneens op de identiteit betrekking heeft. In dat geval moet de minderjarige niet naar een psychiater.

Brice Bernaerts herinnert eraan dat het geen moeilijkheden zou doen rijzen, mocht nog enkele maanden worden gewacht alvorens een wet aan te nemen die nog zou kunnen worden verbeterd ten opzichte van het huidige wetsontwerp. Sommige aspecten blijven immers problematisch, met name de onherroepelijkheid, het psychiatrisch attest voor de minderjarigen en het attest van voorlichting voor de verenigingen.

De spreker is voorstander van een beleid waarin het gender geen rol speelt. Indien de wetgever nog niet bereid is om die gendervermelding weg te laten, moet in elk geval toch vrije toegang worden verleend tot het recht ze te veranderen en de onherroepelijkheidsvoorwaarde ervan af te schaffen. Dat zal trouwens ook de mogelijkheid bieden de genderfluïde personen te beschermen. Van gender kunnen veranderen, is geen vraag noch een grill, maar een praktische noodzaak. De spreker ziet niet in, in welk opzicht dat in de praktijk enorme administratieve problemen zou veroorzaken.

Het komt immers de Staat toe de minderjarige te beschermen. Waartegen wordt hij in dit geval echter beschermd? Wat zouden voor de minderjarige de ongunstige gevolgen zijn van de wijziging? In het dagelijks leven van de minderjarige is het belangrijk hem toe te staan die wijziging te doen doorvoeren. Door obstakels te creëren, zullen de minderjarigen integendeel worden benadeeld.

Momenteel is de ideale wetgeving die van Malta. In elke wetgeving doen sommige aspecten een probleem rijzen. Men heeft de indruk dat de Belgische wetgever

genre. C'est donc un outil de lutte contre les discriminations, en particulier pour les mineurs.

Le fait de continuer à psychiatriser les mineurs a une portée symbolique. Ces personnes ont déjà du mal à faire reconnaître leur genre. Le fait de rester dans un domaine psychiatrique revient à renforcer les attitudes de discrimination. Demander à un psychiatre de juger non plus l'identité de genre mais la maturité du mineur risque d'être sans effet: la distinction risque de ne pas être très claire et, dans les faits, le psychiatre risque de continuer à juger de l'identité de genre en tombant dans des préjugés sexistes.

Plutôt qu'une comparaison avec l'euthanasie, l'orateur préfère la comparaison avec le changement de nationalité qui porte aussi sur l'identité. Dans ce cas, le mineur n'a pas besoin d'aller voir un psychiatre.

Brice Bernaerts rappelle que cela ne poserait pas de problème d'attendre encore quelques mois avant de voter une loi qui pourrait encore être améliorée par rapport au projet actuel. Certains points restent en effet problématiques: c'est le cas de l'irrévocabilité, de l'attestation psychiatrique pour les mineurs et de l'attestation d'information des associations.

L'orateur est favorable à une politique de l'indifférence du genre. Si le législateur n'est pas encore prêt à supprimer cette mention du genre, il faut en tout cas donner un accès libre au droit d'en changer et supprimer la condition de l'irrévocabilité. Cela permettra en outre de protéger aussi les genres fluides. Pouvoir changer de genre n'est pas une demande ou un caprice, mais c'est une nécessité pratique. L'orateur ne voit pas en quoi cela poserait d'énormes soucis administratifs en pratique.

Il appartient en effet à l'État de protéger le mineur. En l'espèce cependant, contre quoi le protège-t-on? Quelles seraient les conséquences négatives de la modification pour le mineur? C'est important dans la vie quotidienne du mineur de lui permettre de faire cette modification. Au contraire, en créant des obstacles, on va désavantager les mineurs.

La législation idéale actuellement est celle de Malte. Dans chaque législation, certains éléments posent problème. On a l'impression que le législateur belge

zoveel mogelijk garanties heeft ingebouwd. Toch is niet duidelijk wie die garanties ten goede komen. Al die hindernissen hebben tot gevolg dat de situatie waarin een discrepantie bestaat tussen de genderexpressie en het geregistreerd gender langer blijft voortduren. Die discrepantie creëert moeilijkheden die niet onschuldig zijn.

b. Çavaria

Yves Aerts blijft het geen goede zaak vinden dat men het zelfbeschikkingsrecht niet ten volle toekent. Wat de situatie van de minderjarigen betreft, wijst hij erop dat ook de ouders een rol te spelen hebben en kunnen vermijden dat er lichtzinnige beslissingen worden genomen.

De spreker staat ook stil bij de opdracht die de wetgever aan de transgenderorganisaties oplegt. Hij meent dat het niet aan hen toekomt om te voorzien in een verplichte voorlichting. Dat is de taak van de overheid zelf; op dit punt kan de procedure voor de wijziging van de registratie worden vergeleken met het huwelijk: daar hoeven de partners zich voorafgaand toch ook niet tot een belangenvereniging te wenden om zich te laten inlichten? Het is de overheid zelf (via de ambtenaar van de burgerlijke stand) die voorlicht.

Yves Aerts breekt opnieuw een lans voor de erkenning van de genderfluiditeit. Hij wijst erop dat de wetgever voorziet in de tussenkomst van de procureur des Konings in de procedure. Ofwel gelooft de wetgever erin dat die instantie daadwerkelijk fraude kan detecteren en dan is er geen beletsel meer om over te gaan tot de erkenning van de genderfluiditeit. Ofwel is dat niet zo en dan kan men zich afvragen waarom het openbaar ministerie moet betrokken worden in de procedure.

Ten slotte sluit de spreker zich aan bij Brice Bernaerts die de nodige tijd wil uittrekken om de ontworpen regelingen te verbeteren vooraleer ze definitief goed te keuren. Hij wijst er wel op dat er wel nog heel wat werk aan de winkel is om de wet te laten aansluiten bij buitenlandse voorbeeldwetgeving, zoals de Maltese.

c. Rainbowhouse Brussels

Ook Joël Le Déroff zet de volksvertegenwoordigers en de regering ertoe aan de nodige tijd voor het debat uit te trekken. Dat zou van België een koploper kunnen maken.

Voorts zijn de risico's voor de trans*ers niet aan de verandering verbonden, maar wel degelijk lang voorheen aanwezig. Het vraagstuk van de onherroepelijkheid en de gestelde voorwaarden zijn enigszins

a pris le maximum possible de garanties. Cependant, on ne comprend pas bien à qui ces garanties profitent. Tous ces obstacles ont pour effet d'allonger la situation de discordance entre l'expression de genre et le genre enregistré de la personne. Cette discordance crée des problèmes qui ne sont pas anodins.

b. Çavaria

Yves Aerts continue à trouver que ce n'est pas une bonne chose que l'on n'accorde pas entièrement le droit d'autodétermination. Concernant la situation des mineurs, il signale que les parents ont également un rôle à jouer et qu'ils peuvent éviter que des décisions inconsidérées soient prises.

L'orateur se penche également sur la mission que le législateur impose aux organisations transgenres. Il estime qu'il ne leur appartient pas d'assurer une information obligatoire. Cette tâche revient à l'État lui-même; sur ce point, la procédure de changement de l'enregistrement est comparable au mariage: dans ce domaine, les partenaires ne doivent tout de même pas non plus s'adresser préalablement à un groupement d'intérêts pour être informés? C'est l'État lui-même (par le biais de l'officier de l'état civil) qui informe.

Yves Aerts rompt de nouveau une lance pour la reconnaissance de la fluidité du genre. Il signale que le législateur prévoit l'intervention du procureur du Roi dans la procédure. Ou le législateur pense que cette instance peut bel et bien détecter la fraude et, dans ce cas, plus rien n'empêche de procéder à la reconnaissance de la fluidité du genre. Ou ce n'est pas le cas et on peut se demander pourquoi le ministère public doit être associé à la procédure.

Enfin, l'orateur se rallie à Brice Bernaerts, qui veut prendre le temps nécessaire pour amender les réglementations proposées avant de les adopter définitivement. Il souligne toutefois qu'il faudra encore fournir un travail considérable pour que la loi corresponde à la législation étrangère de référence, telle que celle de Malte.

c. Rainbowhouse Brussels

Joël Le Déroff incite lui aussi les députés et le gouvernement à prendre le temps du débat. Cela pourrait permettre de faire de la Belgique un leader en la matière.

Par ailleurs, les risques pour les personnes trans ne sont pas liés au changement mais ils sont présents bien avant cela. La question de l'irrévocabilité et les conditions posées sont un peu contradictoires avec l'objectif

tegenstrijdig met het doel van de wet, dat erin bestaat de transgenders te beschermen. Waarom moeten voor een civielrechtelijke procedure zoveel voorwaarden worden gesteld?

Waarom zou, in verband met de rol van de psychiater, een arts iets moeten verklaren dat uiteindelijk zelfs niet tot de geneeskunde behoort? Precies op dat punt is het voorstel van mevrouw Winckel een nuttig element voor het debat.

Tot slot gaat Joël Le Déroff in op de rol van de verenigingen. Volgens hem kunnen zij een belangrijke spelen bij het ontwerpen van de brochure. De verenigingen van transgenders doen dat nu al, op niet-systematische wijze. Bovendien zou het nuttig zijn mocht die informatie onder meer in andere overheidsdiensten worden gebruikt. Men zou er moeten voor zorgen dat bevoegde ambtenaren worden opgeleid, zodat de overheidsinstanties de fakkel overnemen. De verenigingen zijn al bezig met projecten in die zin.

d. UZ Genderteam

Mevrouw Karlien Dhondt legt uit dat de genderidentiteit doorgaans vastligt rond de leeftijd van zes à zeven jaar (kinderen weten op die leeftijd dat zij worden beschouwd als behorende tot het mannelijke of het vrouwelijke geslacht). Twaalfjarige kinderen over het algemeen in staat zijn om te beseffen of hun genderidentiteit overeenstemt met hoe de buitenwereld hen definieert. Dat blijkt uit onderzoek binnen het domein van de ontwikkelingspsychologie.

Mevrouw Dhondt voegt daaraan toe dat de juridische procedure voor de naamswijziging ertoe kan bijdragen dat de sociale transitie gemakkelijker kan verlopen. Wanneer men kijkt naar buitenlandse wetgeving die soepeler is dan de Belgische op het vlak van naamswijziging, stelt men vast dat kinderen of jongeren die zich aanmelden bij genderklinieken vaak nog niet overgegaan zijn tot een naamswijziging. Vaak zijn het de ouders die zich ervoor hoeden om niet te voortvarend te werk te gaan waardoor er gewacht wordt met de naamswijziging.

Voorts staat mevrouw Dhondt nogmaals stil bij de specifieke procedure voor niet-ontvoogde minderjarigen vanaf zestien jaar. De spreker herhaalt dat, ingeval het om jongeren met onderscheidingsvermogen gaat, het niet aangewezen is om te voorzien in de tussenkomst van een psychiater. Als men dat toch wil handhaven, dat men het dan beperkt tot de gevallen waarin er geen ouder of voogd is.

de la loi qui est de protéger les personnes transgenres. Pourquoi faut-il mettre en place autant de conditions pour une procédure de droit civil?

Par rapport au rôle du psychiatre, pourquoi devrait-on faire dire à un médecin quelque chose qui finalement ne relève même pas de la médecine? Sur ce point précisément, la proposition de Mme Winckel est un élément utile au débat.

Enfin, sur le rôle des associations, Joël Le Déroff souligne le rôle important qu'elles peuvent jouer dans la conception de la brochure. Les associations transgenres le font déjà de manière non systématique. En outre, il serait utile que ces informations soient utilisées dans d'autres services publics notamment. Il faudrait faire en sorte de former les fonctionnaires compétents afin que les autorités publiques prennent le relais. Les associations sont déjà dans des projets allant dans ce sens-là.

d. UZ Genderteam

Mme Karlien Dhondt explique que l'identité du genre est généralement connue avec certitude vers l'âge de six à sept ans (c'est à cet âge que les enfants savent qu'ils sont considérés comme faisant partie du groupe de sexe masculin ou du groupe de sexe féminin). Les enfants de douze ans sont en général en mesure de se rendre compte si leur identité de genre correspond à la façon dont le monde extérieur les définit. C'est ce qui ressort des études dans le domaine de la psychologie du développement.

Mme Dhondt ajoute à cet égard que la procédure juridique relative au changement de nom peut contribuer à faciliter la transition sociale. Si on examine la législation étrangère, qui est plus souple que la législation belge dans le domaine du changement du nom, on constate que les enfants ou les jeunes qui se présentent dans des cliniques du genre n'ont souvent pas encore procédé à un changement de nom. Ce sont souvent les parents qui se gardent de tout empressement, ce qui a pour effet que l'on attend avant de changer de nom.

En outre, Mme Dhondt se penche une nouvelle fois sur la procédure spécifique pour les mineurs non émancipés à partir de seize ans. L'oratrice répète qu'il n'est pas indiqué de prévoir l'intervention d'un psychiatre lorsqu'il s'agit de jeunes doués de discernement. Si l'on veut tout de même maintenir l'intervention d'un psychiatre, il faut la limiter aux cas dans lesquels il n'y a ni parent ni tuteur.

e. Equality Law Clinic

Mevrouw Isabelle Rorive herinnert eraan dat de vermelding “lichtzinnige wijziging” één van de elementen in het wetsontwerp is waaruit blijkt dat het idee dat de trans*persoon als persoon moet worden beschermd, nog niet helemaal van de baan is. Aangezien het wetsontwerp op zelfbeschikking gebaseerd is, valt dat te betreuren.

In sommige landen, zoals Australië, bestaat de mogelijkheid van een “derde geslacht”. Meerdere onderzoeken tonen evenwel aan dat die oplossing stigmatiserend is en discriminatie in de hand werkt. Die optie is dus noch wenselijk noch gewenst.

De spreekster preciseert dat *Transgender Europe* in 2016 een document inzake vergelijkend recht heeft opgesteld. Dat document, met als titel *Legal gender recognition in Europe*¹, is bijzonder volledig ten opzichte van de verschillende wetgevingen. Er blijkt onder meer uit dat de risico's op fraude in werkelijkheid niet bestaan. In verband met de beschermende rol die de “algemene” verenigingen zouden kunnen spelen, is de juridische kritiek dezelfde: ongeacht de aard van de vereniging zou tegen het recht op zelfbeschikking worden ingegaan door de stap via een vereniging te verplichten. Het gaat hier om een fundamenteel recht, niet om iets wat de trans*persoon gewoon wenst.

Mevrouw Emmanuele Bribosia voegt eraan toe dat de verschillende aspecten in aanmerking moeten worden genomen, ook al kan niet alles in één wet worden geregeld. Men mag niet nog eens tien jaar wachten alvorens die andere aspecten, zoals de gezondheid, aan te pakken. In dat verband verwijst de spreekster naar het ontwerp van wetsvoorstel dat de verschillende verenigingen hebben uitgeschreven en waarin precies die verschillende aspecten worden geregeld.

Aangaande het vraagstuk dat het gender geen rol mag spelen, wordt soms als tegenargument aangevoerd dat er statistieken beschikbaar moeten zijn, meer bepaald om de gevallen van discriminatie aan te tonen waar de vrouwen het slachtoffer van zijn. Dat argument is niet relevant. De etnische oorsprong zal nooit op een identiteitskaart worden vermeld, wat niet belet dat discriminatie op grond van etnische oorsprong wordt bestreden. Het is mogelijk over statistieken te beschikken zonder dat het geslacht op de identiteitskaart wordt vermeld. Dat zijn twee totaal verschillende zaken.

¹ http://tgeu.org/toolkit_legal_gender_recognition_in_europe/

e. Equality Law Clinic

Mme Isabelle Rorive rappelle que la mention de “changement irréfléchi” est un des éléments parmi d'autres du projet de loi qui révèle que la vision de la personne trans comme une personne qui doit être protégée n'est pas encore complètement évacuée dans la loi. Ceci est regrettable étant donné que le projet se fonde sur l'autodétermination.

La possibilité d'un “troisième genre” existe dans certains États, notamment l'Australie. Cependant, plusieurs études démontrent que cette solution est stigmatisante et contribue aux discriminations. Ce n'est donc pas souhaitable ni souhaité.

L'oratrice précise qu'un document de droit comparé a été établi en 2016 par *Transgender Europe*. Ce document s'intitule “*Legal gender recognition in Europe*”¹ et est extrêmement complet par rapport aux différentes législations. Ce document montre notamment que les risques de fraude n'existent pas en réalité. Par rapport au rempart que pourraient jouer les associations “généralistes”, la critique juridique est la même: quelle que soit la nature de l'association, on ne respecterait pas le droit à l'autodétermination en imposant cela. On parle de droit fondamental, pas d'un simple désir de la personne trans.

Mme Emmanuelle Bribosia ajoute que les différents aspects doivent être pris en compte, même si on ne peut tout régler dans une seule loi. Il faut éviter d'attendre encore dix ans avant d'agir sur ces autres aspects, notamment le volet santé. L'oratrice se réfère de ce point de vue à la proposition de loi établie par les différentes associations qui aborde justement ces différents aspects.

Par rapport à la question de l'indifférence au genre, on entend parfois comme contre argument le fait qu'il faut disposer de statistiques notamment pour montrer les discriminations dont sont victimes les femmes. Cet argument doit être écarté. On n'indiquerait jamais l'origine ethnique sur une carte d'identité, ce qui n'empêche qu'on lutte contre les discriminations fondées sur l'origine ethnique. Il est possible de disposer de statistiques sans que le genre ne soit mentionné sur la carte d'identité. Ce sont deux choses bien différentes.

¹ http://tgeu.org/toolkit_legal_gender_recognition_in_europe/

f. *Genres pluriels*

Maël Pire vindt dat de wet niet overhaast aangenomen mag worden; er wordt beter wat meer tijd voor uitgetrokken. Er moet wel met iedereen rekening worden gehouden.

Bovendien verduidelijkt de spreker dat interseksualiteit niet bestaat. Men heeft het over “interseksuatie”, een bestaande geslachtscategorie. Het gaat er zich niet om voor of tegen te zijn. Er moet voorkomen worden dat die personen uitgesloten worden.

In verband met de rol die verenigingen moeten vervullen, vindt de spreker het wenselijk mochten verenigingen bijdragen aan de redactie van de brochure. De door de overheid opgestelde brochures bevatten namelijk vaak fouten. In ruimer verband zijn middelen nodig om met name professionele zorgverleners op te leiden of om bewustmaking in scholen te bevorderen. Dergelijke opleidingen zullen noodzakelijk zijn om werk te maken van de verwachte positieve effecten van de wet.

Ten slotte moet voor minderjarigen ook het belang van de wijziging van de voornaam op de identiteitskaart gerelativeerd worden. Als een jong meisje van 6 jaar haar voornaam wil veranderen, met behoud van een vrouwelijke voornaam, moet zij enkel begeleid worden door haar ouders. Waarom anders handelen met transgender kinderen? Dit is ongegrond, mits het kind niet onder druk gezet wordt en het oordeelsbekwaam is.

Max Nisol voegt hieraan toe dat het verzoek van een minderjarige vanzelfsprekend afgestemd moet zijn op de leeftijd van het kind; er is uiteraard geen sprake van hormonale behandelingen of chirurgie bij een kind van 5 jaar. Wat de onomkeerbaarheid betreft, maakt de spreker de vergelijking met een huwelijk: dat kan ontstaan en afgebroken worden.

Aangaande de angst voor fraude is er een werkgroep aan de slag met de federale politie, om na te gaan in welke mate het geslacht niet langer zou worden vermeld bij het rijksregisternummer, waardoor fraude kan worden uitgesloten.

Ten slotte bouwt *Genre pluriels* een psycho-medisch-sociaal netwerk uit. Het is meer dan een centrum dat maar één denkwijze heeft en tegen het recht van de patiënten ingaat.

f. *Genres pluriels*

Maël Pire est aussi d'avis qu'il faut éviter la précipitation dans l'adoption de la loi et qu'il vaut mieux prendre un peu plus de temps mais inclure tout le monde.

Par ailleurs, l'orateur précise que l'intersexualité n'existe pas. On parle d' "intersexuation". C'est une catégorie de sexe existante. Il ne s'agit pas d'être pour ou contre. Il faut éviter d'exclure ces personnes.

Concernant le rôle à jouer par les associations, l'orateur considère qu'il est souhaitable que les associations contribuent à la rédaction de la brochure. En effet, les brochures établies par les autorités contiennent souvent des erreurs. De manière plus globale, il faut des moyens afin de former les professionnels, de la santé notamment, ou de faire de la sensibilisation dans les écoles. Ces formations seront nécessaires afin que la loi ait les effets positifs escomptés.

Enfin, il faut en effet relativiser la portée du changement de prénom sur une carte d'identité pour les mineurs. Si une jeune fille de 6 ans veut changer de prénom, tout en gardant un prénom féminin, elle devra uniquement être accompagnée de ses parents. Pourquoi faire une différence pour les enfants transgenres? Cela ne se justifie pas, pour autant que l'enfant ne subisse pas de pression et soit capable de discernement.

Max Nisol ajoute que la demande émanant d'un mineur doit être forcément aménagée en fonction de l'âge de l'enfant. On ne parlera évidemment pas de traitement hormonaux ou de chirurgie pour un enfant de 5 ans. Concernant la question de l'irréversibilité, l'orateur fait la comparaison avec le mariage qui peut se faire et se défaire.

Concernant la crainte de fraude, un groupe de travail est en cours avec la police fédérale afin de voir dans quelle mesure on pourrait retirer le genre au numéro nationale, ce qui éliminerait la notion de fraude.

Enfin, plutôt qu'un centre, qui a une vision de pensée unique et va à l'encontre du droit des patients, *Genre pluriels* est en train de créer un réseau psycho-médico-social.

g. Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen

Mevrouw Hildegard Van Hove is van mening dat de informatieplicht niet bij de transgenderpersonen zelf gelegd moet worden en evenmin bij de transgenderverenigingen. De plicht tot informeren hoort bij de ambtenaren van burgerlijke stand te liggen. Er is in het wetsontwerp sprake van een informatiebrochure die zou worden meegegeven. Dat kan een aanknopingspunt worden waarbij de ambtenaar op een neutrale manier toelicht wat precies de juridische gevolgen zijn van een wijziging in de geslachtsregistratie.

g. Institut pour l'égalité des femmes et des hommes

Mme Hildegard Van Hove est d'avis que l'obligation d'information ne doit pas se situer auprès des personnes trans ni des associations transgenres. L'obligation d'information doit se situer auprès des fonctionnaires de l'état civil. Le projet de loi parle d'une brochure d'information qui serait donnée. Cela peut être le point de départ à partir du quel le fonctionnaire informe de manière neutre des conséquences juridiques précises d'une modification du genre.